

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Disertační práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Oběživo na Moravě počátkem 17. století na základě svědectví
vybraných hromadných nálezů**
Disertační práce

Autor: Dagmar Kašparová

Studijní program: P 7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Vedoucí práce: doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Hradec Králové, 2024

Zadání disertační práce

Autor: Mgr. Dagmar Kašparová

Studium: F14DK0004

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název disertační práce: Oběživo na Moravě počátkem 17. století na základě svědectví vybraných hromadných nálezů

Název disertační práce AJ: Currency in Moravia at the beginning of the 17th century on the basis of evidence of selected bulk finds

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Výzkum probíhá ve třech rovinách: 1. Numismatické zpracování a vyhodnocení vybraných nálezů Počáteční fází je analýza všech známých nálezů z vymezeného období a teritoria zpracovaných podle standardních postupů práce s numismatickým materiálem. Poté následuje determinace mincí na základě dostupné odborné literatury, vymezené již výše. Determinace z hlediska teritoria, chronologie a nominálové struktury, kdy jsou jednotlivé typy mincí přiřazeny k daným měnovým okruhům. Chronologické vrstvy ražeb nebudou rovnoměrné, projeví se na nich výkyvy a zlomové události měny. Nominálová skladba, tedy určité skupiny mincí, umožní stanovit, jaký nominál byl nejběžnějším platidlem a též napoví, z jakých sociálních vrstev pocházel tvůrce depotu (viz. L. Nemeškal: Sociální rozvrstvení společnosti ve světle nálezů mincí, Numismatické listy VIII, 1953). Významné je také statistické a metrologické zpracování mincí. Zajímavé bude sledovat, zda se prokáže zlehčování hmotnosti mincí v rámci drobných ražeb. Bude sledován měnící se poměr v užití domácí a cizí mince v průběhu 16. století a na počátku 17. století. Pokusíme se osvětlit problémy širšího ekonomického významu na základě hmotného materiálu. 2. Heuristika, analýza a kritické vyhodnocení archivních pramenů Rozbor peněžního oběhu v tomto období se neobejde bez pomoci svědectví písemných pramenů. Průzkum archivního materiálu byl zatím proveden dílčím způsobem spíše v menším měřítku. Ojedinele byly publikovány záznamy o mincích v peněžních hotovostech městského i venkovského obyvatelstva a zprávy o jejich užití v platebním styku. (např. F. Svatoň: Druhy mincí v pozůstatostech na Pardubicku, Numismatické listy XI, 1960 aj.). Přínosná budou bádání v Moravském zemském archivu v Brně. Důležitým pramenem budou základnou budou urbáře a pozemkové knihy a další materiál. (např. Příznávací berní listy 1528 - 1623 (A 7), kart. 46 č. 38; Urbář panství Svitavy a Mírov 1526 (G 371), č. 322). Také místní kroniky mohou přinést zajímavá zjištění, jakým způsobem byly nominály lidově označovány. 3. Syntéza Je možné předpokládat, že první dvě etapy práce budou časově nejnáročnější a budou muset být prováděny víceméně současně, podle okruhů problematiky a problémů, které dle předpokladu nastanou v průběhu zpracovávání tématu. Naplnění třetí etapy práce lze očekávat v posledním roce studia. Vyhodnocení náleзовého materiálu a komparace se zjištěními na základě studia archivních pramenů jistě přiblíží nejen skladbu oběživa, ale i zřejmě i regionální specifika zkoumané oblasti.

Hahn, W.: Die Münzprägungen der Habsburger im Österreichischen Reichskreis, Vídeň 2011
Halačka, I.: Vláštní mince zemí koruny české, 1526-1856, I-III, Brno 2011
Herinek, L.: Österreichische Münzprägungen. Ferdinand II. und Ferdinand III. als Erzherzog und Kaiser von 1592-1657, Vídeň 1984
Holečková, Z.: České, moravské a slezské mince 10. - 20. století. Národní muzeum - Chaurova sbírka VI. 1. Ražby slezských knížectví, NM Praha 2010
Huszár, L.: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute, Budapest 1979
Miller zu Aichholz - A. Loehr - E. Holzmair, Österreichische Münzprägungen 1519-1938, Vídeň 1948
Probszt, G.: Die Münzen Salzburgs, Graz 1959
Šimek, E.: České, moravské a slezské mince 10. - 20. století. Národní muzeum - Chaurova sbírka IV. 2. Mince Maxmiliána II a Rudolfa II. (1564-1576-1611), NM Praha 2011
Šimek, E.: České, moravské a slezské mince 10. - 20. století. Národní muzeum - Chaurova sbírka IV. 1. Tolarý, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526-1564), NM Praha 2009
Šmerda, J.: Solnohradské mince a medaile, ČNS Gottwaldov 1987
Dílčí studie ke zpracování nálezů mincí 16. - 17. století
Krejčík, T.: Moravské nálezy mincí předbělohorského období (1526 - 1618), Numismatický sborník XVIII, 1989
Nemeškal, L.: Počátky tolarové ražby a Morava do třicetileté války In: Sborník I. numismatického sympozia, Brno 1966
Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století, Studie ČSAV 5, Praha 1972
Kostlán, A.: Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu, Hospodářské dějiny 13, 1985
Válka, J.: Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě, Praha 1962
Matějek, F.: Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska, Praha 1959
Vorel, P.: Stříbro v evropském peněžním oběhu 16. - 17. století, Praha 2009

Zadávatel: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
pracoviště: Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala pod vedením školitele samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis Mgr. Dagmar Kašparová

Poděkování

Poděkování patří především mé školitelce doc. PhDr. Věře Němečkové, PhD. za její vzácnou trpělivost, vstřícný přístup a podnětné konzultace, které významně přispěly ke vzniku této práce.

Anotace

Kašparová Dagmar. *Oběživo na Moravě počátkem 17. století na základě svědectví vybraných hromadných nálezů* Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2024, 117 s. Dizertační práce.

Dizertační práce analyzuje oběživo na historickém území Moravy od druhé poloviny 16. století do počátku třicetileté války. Studie zkoumá transformaci struktury oběhu na základě mincovních nálezů a archivních pramenů. Výzkum poukazuje na výraznou změnu ve složení oběživa. Domácí české mince, převládající v první polovině 16. století, jsou ke konci století postupně vytlačovány ražbami ze zahraničí. Nejvýznamnější podíl na nové struktuře oběživa mají polské mince, které získávají mezinárodní význam. Vedle nich se prosazují také ražby ze Salcburska, německých zemí a dalších oblastí. Tyto zahraniční mince zaujímají místo domácích kvalitních ražeb především v rámci nižších a středních nominálních hodnot. Práce objasňuje příčiny tohoto jevu pomocí úředních dokumentů a archivních zdrojů. Zjišťuje, že Morava byla negativními aspekty měnové transformace zasažena více než Čechy. V širším kontextu se inflační oběživo stává celoříšským problémem na počátku 17. století. Studie tak poskytuje ucelený pohled na vývoj struktury oběhu na Moravě v kontextu vývoje měny habsburského soustátí.

Klíčová slova: Morava, předbělohorské období, hromadné nálezy, transformace oběživa, unifikace měny

Annotation

Kašparová, Dagmar. Currency in Moravia at the Beginning of the 17th Century Based on Evidence from Selected Hoard Finds. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023, 117 pp. Doctoral Degree Thesis.

This dissertation analyzes the currency circulation in the historical territory of Moravia from the second half of the 16th century to the beginning of the Thirty Years' War, examining the transformation of the circulation structure based on coin finds and archival sources. The research highlights a significant change in the composition of the currency, with domestic Czech coins being gradually replaced by foreign coinage, particularly Polish, Salzburg, and German coins in lower and middle denominations. The work clarifies the causes of this phenomenon using official documents and archival sources, finding that Moravia was more affected by the negative aspects of monetary transformation than Bohemia. In a broader context, inflationary currency becomes an empire-wide problem at the beginning of the 17th century. The study thus provides a comprehensive view of the development of circulation structure in Moravia within the context of currency evolution in the Habsburg Monarchy. Keywords: history of bibliography, bibliographic lists, bibliographers, national historical bibliography

Keywords: Moravia, Pre-White Mountain period, Hoard finds, Currency transformation, Monetary unification

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	10
Úvod.....	11
1. Metodologie zpracování hromadných nálezů	13
2. Hromadné nálezy jako pramen a jejich charakteristika.....	15
3. Dosavadní zpracování problematiky oběživa na Moravě	18
4. Měnová situace Moravského markrabství v předbělohorském období.....	20
5. Vývoj měnových poměrů v českých zemích v předbělohorském období.....	22
6. Komplexní rozbor hromadných nálezů mincí.....	25
6.1. Pramenná základna rozboru struktury oběživa	25
6.5.1. Čechy	34
6.5.2. Morava – Olomoucké biskupství	39
6.5.3. Slezsko (vládní a slezská knížectví).....	41
6.5.4. Lužice.....	47
6.5.5. Rakouské země.....	48
6.5.6. Salzburské arcibiskupství	53
6.5.7. Uhry	55
6.5.8. Sedmihradsko	57
6.5.9. Německé země	59
6.5.10. Polsko.....	65
6.5.11. Spojené nizozemské provincie	72
6.5.12. Švýcarsko	75
6.5.13. Osmanská říše	76
6.5.14. Itálie	77
6.5.15. Ostatní země – Anglie, Prusko, Portugalsko.....	78
7. Výsledky rozboru nálezů mincí v kontextu dosavadních studií.....	80
8. Variabilita peněžních jednotek v pramenech.	81
Závěr	89
Katalog hromadných nálezů mincí	94
Prameny a literatura	119
Prameny	119
Literatura.....	120

Internetové zdroje.....	127
-------------------------	-----

Seznam použitých zkratk

ČNS	Česká numismatická společnost
ČVMSO	Časopis Vlastivědného musejního spolku olomouckého
ČNM	Časopis národního muzea
ČsČH	Československý časopis historický
FN	Folia numismatica
MM	Matice Moravská
MZA	Moravský zemský archiv
NL	Numismatické listy
NS	Numismatický sborník
NČČsl.	Numismatický časopis československý
SNS	Sborník numismatického sympozia
SNM	Sborník národního muzea
SOkA	Státní okresní archiv
SOA	Státní oblastní archiv
SÚA	Státní ústřední archiv
rkp.	rukopis
VVM	Vlastivědný věstník moravský
Zpr. pam. péče	Zprávy památkové péče

Úvod

Cílem disertační práce je zachytit proměnu oběživa od 2. poloviny 16. století až do počátku třicetileté války. Důležitým ukazatelem je zastoupení českého oběživa v nálezech. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že "domácí" mince se během 16. století postupně vytrácejí a jsou nahrazovány "cizím" oběživem. Záměrem bylo prokázat, jaké mince se podílejí na proměně oběživa z hlediska provenience a nominálové skladby.

Předmětem zkoumání jsou hromadné nálezy mincí objevené na území Moravy, uložené do počátku třicetileté války. Zodpovědět mnohé otázky umožní větší počet nálezů zdokumentovaných podle daných pravidel. Soubor vytvořený z hromadných nálezů uložených v Moravském zemském muzeu je doplněn několika depoty, které byly publikovány s úplným popisem. Záměrem bylo vytvořit reprezentativní soubor mincí pro statistickou analýzu, jehož struktura může poskytnout informace o mincovních nominálech a jejich původu. Četnost známých depotů je v 16. století výrazně nižší než v následujícím období třicetileté války. Toto zjištění koresponduje s celkovým charakterem 16. století na Moravě, které lze popsat jako období střídající relativní stabilitu s občasnými konflikty a napětím. Tezaurace některých depotů je kladena do souvislosti s tureckým nebezpečím.

Práce je rozdělena do devíti kapitol. První kapitola se věnuje metodologii zpracování hromadných nálezů a popisuje základní principy práce s materiálem.

Druhá kapitola se týká hromadných nálezů a jejich charakteristice. Definuje rozdíly mezi pojmy hromadný nález a poklad. Charakterizuje formování depotu a motivaci jeho ukrytí. Popisuje objektivní příčiny tezaurace mincí způsobené vnějšími okolnostmi, jako jsou politická nebo ekonomická krize, nebezpečí válečného konfliktu apod.

Třetí kapitola mapuje dosavadní zpracování tematiky na úrovni regionální i světové. Poukazuje na významné autory (Petr Vorel, Eduard Šimek, Tomáš Krejčík aj.), kteří přispěli k poznání oběživa v 16. století.

Čtvrtá kapitola se zamýšlí nad měnovou situací na Moravě v předbělohorské době a ekonomickými a politickými důsledky absence vlastní moravské mincovny.

Pátá kapitola nastiňuje vývoj měnových poměrů v českých zemích před třicetiletou válkou. Všímá si hlavních milníků vývoje měny, včetně krátkodobého zavedení zlatníkové měny a jejího následného neúspěchu v českých zemích, návratu k tolarovému systému a zavedení nových platidel - bílého a malého groše.

Šestá kapitola je nejobsáhlejší a přináší komplexní rozbor hromadných nálezů. Obsahuje podkapitoly věnující se pramenné základně rozboru mincí, provenienci mincí a jejich vydavatelům a také nominálové struktuře. Výsledky se snaží přiblížit formou názorných grafů a tabulek.

Podkapitola "Země původu mincí" zahrnuje celkem patnáct sekcí, které pokrývají širokou škálu geografických oblastí, od zemí Koruny české (Čechy, Morava, Slezsko, Lužice) přes další části Habsburské monarchie (Rakouské země, Salzburské arcibiskupství, Uhry, Sedmihradsko) až po další evropské země a regiony (Německé země, Polsko, Spojené nizozemské provincie, Švýcarsko, Itálie a další). Tato struktura poskytuje komplexní přehled o původu mincí nalezených v hromadných nálezech a pestré škálu nominálů v evropském oběživu.

V osmé kapitole je uveden souhrn dosažených výsledků v kontextu dosavadních studií (T. Krejčíka a E. Šimka).

Devátá kapitola osvětluje funkci peněžních jednotek a eviduje jejich variabilitu v archivních pramenech (Urbář panství Bzenec, Urbář panství Strážnice).

Závěrečné shrnutí výsledků výzkumu poukazuje na posun v bádání díky nové pramenné základně a novější literatury specifikující peněžní oběh v předbělohorské éře. Katalog nálezů mincí uložených na začátku 17. století uzavírá celou práci.

1. Metodologie zpracování hromadných nálezů

Hromadné nálezy jsou nejdůležitějším pramenem numismatiky a velmi významným pramenem historie vůbec. Na základě zkoumání vnějších a vnitřních vlastností mincí v kontextu událostí, zejména s hospodářských a sociálních jevů, osvětlují historický vývoj. Obecně jsou hromadné nálezy mincí „zakonzervovaným“ obrazem peněžního oběhu, a proto mohou výsledky numismatického zpracování nálezu napomoci zasadit či upřesnit historické události regionálního charakteru do širšího rámce evropských dějin.

Metodikou zpracování numismatických depotu se zabýval významný německý numismatik Bernd Kluge.¹ Autor zdůrazňuje potřebu systematického a komplexního přístupu k analýze hromadných mincovních nálezů, který kombinuje tradiční numismatické metody s moderními analytickými postupy a interdisciplinárním přístupem.. Metoda je vypracovaná pro středověké nálezy lze ji úspěšně aplikovat i na raně novověké nálezy. Stručně ji lze popsat v několika základních bodech.

Výzkum nálezu podléhá závazným pravidlům. Prvním je určení původu mincí, tedy provenience, která zjišťuje, zda jsou mince domácí původu nebo zda se jedná o mince z různých zemí.

Druhým hlediskem je chronologie, kdy zkoumáme, jak dlouho trvala akumulace depotu, a určujeme nejstarší a nejmladší mince, což nám pomáhá datovat uložení nálezu. Třetím důležitým faktorem je nominální struktura a velikost nálezu, která poskytuje informace o finanční situaci tvůrce nálezu; například malý nález drobných mincí může naznačovat jinou finanční situaci než velké množství zlatých mincí.

Determinace je další fází, která zahrnuje detailní popis každé mince podle stanovených kritérií, jako jsou vydavatel, rok ražby, nominální hodnota, mincovna, metrologické údaje (hmotnost a průměr v milimetrech) a případně stav zachování mince.

¹ Bernd KLUGE, *Numismatik Des Mittelalters*. Band I: Handbuch Und Thesaurus Nummorum Medii Aevi, Berlin, 2007, s. 21.

K dalším krokům patří komparativní analýza, tedy porovnání s jinými podobnými nálezy z daného období a regionu, a zasazení nálezu do širšího historického a ekonomického kontextu.

Nezbytná je také spolupráce s ostatními obory při zkoumání složení kovu mincí. Fyzikální a chemické metody neinvazivního charakteru jsou velmi užitečné. Přesný obsah zlata nebo stříbra pomáhá odhalovat padělky a zároveň může diagnostikovat snižování obsahu drahého kovu v minci a inflační tendence měny. Tyto metody také poměrně přesně stanoví stopové prvky, které se vyskytují v malém množství, ale umožňují přesněji určit původ použitého drahého kovu, protože různá naleziště mají odlišné složení stopových prvků.

Petr Vorel se do hloubky věnoval dějinám evropského peněžního oběhu v 16. a 17. století. Jeho rozsáhlý výzkum poskytl komplexní pohled na měnové systémy a ekonomické vztahy v raně novověké Evropě. Autor analyzoval nejen lokální měnové trendy, ale také jejich propojení s širšími evropskými ekonomickými a politickými procesy. Jeho práce zahrnovala studium mincovních reforem, mezinárodních obchodních vztahů a vlivu objevu nových zdrojů drahých kovů na evropskou ekonomiku. Tím přispěl k hlubšímu pochopení vývoje finančních systémů a jejich dopadu na společnost v tomto období evropských dějin.²

Zastáncem použití matematicko-statistické metody v numismatice byl Antonín Kostlán. Tyto metody jsou využívány pro kvantitativní analýzu nálezů a dokumentují objem peněz v oběhu, rychlost oběhu, strukturu a mnoho dalších kvantitativně měřitelných údajů o mincích. Ve své práci A. Kostlán uvádí: "*Statistické metody chápu jako systém technik vycházejících z takzvaného zákona velkých čísel.*"

V souladu s dalšími badateli připomíná, že nelze vytěžit základní informace z jednoho jediného (byť významného) nálezu, a zdůrazňuje nutnost širší základny hromadných nálezů pro spolehlivou analýzu.³

² Petr Vorel, *Od pražského groše ke koruně české*. Průvodce dějinami peněz v českých zemích, Praha 2000.

³ Petr VOREL, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16. - 17. století (1472-1717)*. Praha 2009.

Statistika umožňuje komplexnější pohled na numismatické nálezy a jejich interpretaci v širším ekonomickém a historickém kontextu. Poskytuje možnost identifikovat trendy a strukturní vzorce, které by jinak mohly zůstat skryté.

Dnes už patří tato metoda mezi standardní postupy při zpracování depotů. Její využití významně přispívá k hlubšímu pochopení peněžního oběhu.⁴

Další studií, která je založena na principu velkých čísel a zdůrazňuje nezpochybnitelnou nutnost studia hromadných nálezů je příspěvek Tomáše Krejčíka.⁵

Metodice zpracování hromadných numismatických nálezů se věnoval významný odborník prof. Jiří Sejbal, zdůrazňoval nezbytnost synergického využití hmotných i písemných pramenů a jejich vzájemné propojení ve výsledném vědeckém zpracování. (Vidíme zřetelnou inspiraci a souvislost s hnutím *Ad fontes*.) Charakterizoval také nálezy vhodné pro vědecké zpracování. Vypovídací hodnotu mají především nálezy hromadné obsahující více než pět kusů. Nejvhodnější ke zpracování jsou nálezy dochované, u nichž je vždy možné materiál ověřovat a revidovat. Další skupinu tvoří nálezy velmi dobře a podrobně popsané a publikované. Třetí skupinou jsou nálezy v literatuře popsány pouze částečně. Do čtvrté skupiny řadíme nálezy, o kterých máme v literatuře jen zmínku s udáním místa jejich nálezu a počtu kusů (někdy je vyjmenování neúplné). Metodické postupy J. Sejbala nebyly zformulovány do úplné obecnosti, ale vzorové studie jsou dostatečným podkladem pro další badatele.⁶

2. Hromadné nálezy jako pramen a jejich charakteristika

Problematika vypovídací hodnoty mincovních nálezů pro analýzu historického oběživa je předmětem odborné diskuse. Pojem obvyklý nález představuje typ nálezu, jehož hlavní jádro tvoří běžná mince středních a drobných nominálů, a hrubá mince – tolary a dukáty – je zastoupena pouze v malém množství. Navzdory kritice ohledně schopnosti takových nálezů věrně odrážet dobové oběživo, poskytují "obvyklé nálezy"

4 Antonín KOSTLÁN, *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu*, NS, 17, 1986, s. 191–236.

5 Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy mincí předbělohorského období (1526-1618)*, NS 18, 1989, s. 117-135.

⁶ Jiří SEJBAL, *Dějiny peněz na Moravě*, Brno 1979

cenný vhled do každodenních peněžních transakcí. Naproti tomu písemné údaje o peněžních hotovostech (závěti, inventáře apod.) nemusejí nutně představovat realistický pohled na skladbu oběživa.⁷ Kombinace obou druhů pramenů pak poskytuje ideální způsob náhledu na cirkulaci. Vedle běžných nálezů existuje méně častý typ nálezů – poklady. Takový specifický soubor mincí se vyznačuje několika charakteristickými rysy. Především jde o dlouhodobě shromažďovanou kolekci, která nebyla ukryta náhodně, ale záměrně pro hodnotu drahých kovů v mincích. Poklad lze považovat za formu finanční rezervy nebo investice. Typický je pro něj záměrný výběr z běžného oběživa, obsahuje kvalitnější mince vyšších nominálů, jako jsou dukáty a tolary.⁸

Zásadním rozdílem mezi poklady a běžnými nálezy je interval mezi okamžikem, kdy mince opustila oběh, a okamžikem jejího ukrytí. U pokladů je toto období výrazně delší. Zatímco poklady nabízejí náhled do dlouhodobých trendů v akumulaci bohatství a preferencí určitých typů mincí, běžné nálezy poskytují aktuálnější obraz dobového oběživa. Náhodná povaha mincovních nálezů, která by se mohla jevit jako nevýhoda, ve skutečnosti představuje významnou přednost pro statistickou analýzu. Tato nahodilost totiž splňuje základní požadavek statistického hodnocení – náhodný výběr vzorku. Kostlán poukazuje na to, že mince v nálezů procházejí od svého vzniku až po odborné zpracování několika úrovněmi náhodné selekce. Tento proces náhodného výběru zvyšuje pravděpodobnost, že struktura nálezů celkem věrně odráží strukturu dobového oběživa. Díky tomu mohou nálezy sloužit jako reprezentativní vzorek pro studium historie peněžního oběhu.⁹

Při formování depotu hraje zásadní roli sociální aspekt. Výrazné společenské rozdíly se odrážejí zejména v rozdílech mezi běžnými nálezy a poklady. Vytváření pokladů, vzhledem k jejich povaze a účelu, je typicky spojeno s majetnějšími vrstvami. Není však výhradně městským fenoménem; i z venkova pocházejí důkazy o tvorbě

7 Martin ŠTINDL, *Nálezy mincí tolarového období na jižní Moravě*, 176.

8 Antonín KOSTLÁN, *Peněžní oběh v raném novověku*, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman (a kol.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013. 14.

9 Antonín KOSTLÁN, *Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu*, in: *Hospodářské dějiny* 13, 1985, s. 15-16.

značných finančních rezerv. Zhodnocení dopadu majetkových poměrů na charakter běžných nálezů je komplexnější záležitostí. V podstatě nemáme jasnou představu o tom, jakou část celkového majetku představovala ukrytá hotovost, nelze jednoznačně usuzovat na majetnost vlastníka pouze na základě velikosti nálezu.¹⁰ Tato skutečnost komplikuje přímé spojení mezi objemem nálezu a majetkovými poměry jeho tvůrce. Je všeobecně uznáváno, že sociální faktory hrají klíčovou roli při utváření charakteru a složení mincovních nálezů. Jejich interpretace však vyžaduje obezřetný přístup, který vezme v úvahu širší souvislosti.

Motivace pro vytváření a ukrývání peněžních hotovostí je úzce spjata s celkovými hospodářskými a ekonomickými podmínkami dané země a doby. Tento jev podrobně zkoumal A. Mikolajczyk na příkladech polských nálezů. Odhalil zajímavý trend. S prohlubující se krizí v 17. století docházelo k nárůstu jak počtu vytvářených depotů, tak jejich hodnoty.¹¹ Charakter vydávaných peněz významně ovlivňuje formování hospodářských podmínek. Zhoršení kvality mincí, tedy snížení obsahu drahého kovu, může do značné míry ovlivňovat vznik hotovostních rezerv. Z oběhu jsou vybírány mince s dobrým zrnem. Tezaurace lepších mincí tak představuje přirozenou reakci na měnovou nestabilitu. Někdy bylo uschování mincí prostě existenční nutností – majetková rezerva.¹² Silným impulzem k uschování nashromážděných peněz byly také obava a strach o majetek z nejrůznějších pohnutek. Objektivními příčinami často byla, kromě hospodářských poměrů, také politická situace, zejména hrozba válečného konfliktu.¹³ Nejmarkantnější je zvýšená tezaurace mincí za třicetileté války¹⁴ ve srovnání s relativně klidným 16. stoletím. Tomuto klidu zbraní bývá také často přičítán nedostatek hromadných nálezů z důvodu menší míry tezaurace hotovostí.

10 A. MIKOLAJCZYK, *Jak interpretovat novodobé nálezy mincí?*, NL 39, s. 84.

11 Andrzej MIKOLAJCZYK, *Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16. – 18. století*, NS 19, 1993, s. 214–230.

12 Lubomír NEMEŠKAL, *Sociální rozvrstvení společnosti ve světle nálezů mincí*, NS 8, 1953

13 Dana SVOBODOVÁ, *Hospodářské a sociální příčiny tezaurace čtyř moravských nálezů z období konvenční měny*, NL 26, 1971, s. 97–109. Také v tomto případě můžeme jmenovat nález ze Strážnice, uložen kolem r. 1605, dáván do souvislosti s Bočkajovým povstáním.

14 Antonín KOSTLÁN, *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu*, NS 17, 1986, s. 33.

Existují rozdíly v podmínkách tezaurace ve městě a na venkově. Vyšší procento objevených nálezů pochází z venkovského prostředí.¹⁵ Ve městech zůstávaly peněžní obnosy většinou v domě majitele. Podruzi měli zpravidla úspory uloženy u hospodáře. Venkované ovšem neměli mnoho podobných možností své úspory bezpečně ukrýt, což souvisí s větší pravděpodobností dnešního odhalení depotů v krajině.

Problematické bylo vybrat reprezentativní nálezy mincí, na kterých bychom mohli osvětlit vývoj oběživa v předbělohorském období. Kvantitativní požadavky: je nezbytné zvolit dostatečně rozsáhlý soubor mincí, který umožní provést statisticky významné analýzy, a velikost vzorku musí být taková, aby poskytla spolehlivé a reprezentativní výsledky.

3. Dosavadní zpracování problematiky oběživa na Moravě

Česká a moravská numismatika se začala zabývat otázkou složení peněžního oběhu v tolarovém období teprve na přelomu 50. a 60. let 20. století. Studium struktury obíhajících směnných prostředků se vyvíjelo dvěma směry. První z nich opírá své závěry o data zjištěná z odkrytých hromadných nálezů, druhý hledá odpověď v písemných pramenech.

Disproporce v názorech a metodách mezi oběma přístupy vedly často k odlišným závěrům o struktuře oběživa. Postupem času se logicky ukázala nezbytnost spolupráce obou přístupů a porovnávání jejich výstupů. Přesto však otázka komplexní pramenné základny pro studium peněžního oběhu zůstává mnohdy nedořešena.¹⁶

První příspěvek, který se zabývá strukturou oběživa výlučně na Moravě je dílem L. Nemeškala¹⁷ Na souboru moravských nálezů autor dokumentuje provenienční složení oběživa, zvlášť pohlíží na úlohu tolaru a dukátu.

15 Jarmila HÁSKOVÁ, *Sociální struktura z Litomyšle Sociální struktura Litomyšle a peněžní hotovosti jejích obyvatel na přelomu 15. a 16. století..* SNM v Praze. Řada A, Historie = Acta Musei nationalis Pragae. Series A, Historia. 36, č. 1 (1983), s. 25.

¹⁶ Martin ŠTINDL, *Nálezy mincí tolarového období na jižní Moravě. Příspěvek ke struktuře oběživa.* Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1992, s. 6.

¹⁷ Antonín KOSTLÁN, *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu,* NS, 17, 1986, s. 191

Specifickému charakteru oběživa na Moravě se věnuje také E. Šimek.¹⁸ Máme od něj rozbor struktury oběživa druhé poloviny 16. století; přináší také poznatky a hodnocení literatury a pramenů k danému tématu.

Významným metodickým posunem je pak komparace výsledků analýz domácích nálezů a nálezů v Rakousku, Německu a Maďarsku. Využívá písemných pramenů o hotovostech pražských měšťanů z výzkumu staroměstských knih a inventářů apod. k doplnění poznatků o oběživu v dané době.

Částečně se tímto tématem zabývá výše zmiňovaný A. Kostlán.¹⁹ Nálezy pojímá jako hromadný historický pramen a stanovuje kritéria jejich použitelnosti pro rozbor pomocí matematických metod. Kromě dosavadních otázek provenienční a nominální skladby oběživa, časového rozložení jednotlivých druhů mincí a jejich vydavatelů, rozšiřuje svůj výzkum také o sledování vývoje mincovních pánů, jejich počtu, teritoriální příslušnosti a významu pro skladbu oběživa. Kostlán se ve svém bádání zaměřuje na nálezy ukryté během třicetileté války. Provázanost struktury tohoto období s předchozím vývojem umožňuje odpovědět na otázky nejen pro léta války, ale i pro druhou polovinu 16. století. Zvláštní důraz klade na postupující inflaci na počátku 17. století, která kulminuje v letech 1621-1626.

Významný příspěvek k pochopení oběživa na Moravě v předbělohorském období přinesla práce Tomáše Krejčíka Jeho metodologický přístup staví na základech položených předchůdci, ale přináší inovativní prvky, např. přepočítání různých mincí na společný nominál.

Krejčík používá klasifikaci hromadných nálezů dělící je do tří kategorií podle jejich rozsahu. Tato stratifikace mu umožnila efektivně aplikovat statistické principy, aniž

¹⁸ Eduard ŠIMEK, *Zur interpretation der Zeugenaussage der Münzfunde über den Geldumlauf in Böhmen im 16. und in der 1. Hälfte des 17. Jahrhundert*, in: Stanislaw Suchodolski – Mateusz Bogucki (eds.), *Money Circulation in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times – Time, Range, Intensity*, Warszawa – Kraków 2007, s. 215–224.

¹⁹ Lubomír NEMEŠKAL, *Počátky tolarové ražby a Morava do třicetileté války*. SNS I, 1964. Brno 1966, s. 141-151.

by zcela opomíjel menší, neúplné či ojedinělé nálezy. Tímto způsobem dosáhl komplexnějšího pohledu na strukturu oběživa daného období, když zkombinoval poznatky z velkých datových souborů (nálezy obsahující více než 100 ks mincí) s informacemi poskytovanými menšími nálezy i nálezy jednotlivin.

Metodický směr založený na písemných pramenech má mnohem starší kořeny a nepodléhá tak překotnému metodickému vývoji jako studium pramenů hmotných. V současné numismatice je spojen se jménem Jaroslava Pošváře,²⁰ badatele co do rozsahu a hloubky tematiky nepřekonaného. Ve svých publikacích vychází ze studia písemných pramenů archivní povahy. Jedná se o materiály městských úřadů²¹ a správního aparátu, který formou administrativních nařízení prováděl četné regulativní zásahy do oběhu peněz. Pozornost věnuje zejména druhům obíhajících mincí a jejich provenienci a obecně vývojem cen.

Nepostradatelnou pomůckou se stala edice "Ceny, mzdy a měn", cyklostylované sešity vydávané brněnskou Komisí pro dějiny cen, mezd, a měny v Brně. Výsledky práce tohoto týmu a pramenné možnosti k dalšímu bádání naznačil Jaroslav Novotný v příspěvku *Prameny k dějinám cen a mezd na Moravě v 16. a 17. století*.²²

Podrobný kritický přehled o bádání v oblasti ekonomicko-hospodářských publikací v předbělohorském období publikoval v roce 2014 Bronislav Chocholáč: *Moravský venkov v raném novověku: čtvrtstoletí bádání, stav a perspektivy*.²³

4. Měnová situace Moravského markrabství v předbělohorském období.

Moravské markrabství se v rámci zemí Koruny české vymezovalo jako samostatná země. Mělo vlastní stavovskou vládu, vojsko a také svého panovníka, kterým byl zpravidla český král. Jeden z významných znaků samostatnosti Moravy však chyběl -

²⁰ Jaroslav POŠVÁŘ, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do počátku 20. století*, Praha 1977

²¹ Jde především o Archiv města Brna

²² Jaroslav NOVOTNÝ, *Prameny k dějinám cen a mezd na Moravě v 16. a 17. století*, SAP 18, 1968, s. 478–497.

²³ Bronislav CHOCHOLÁČ, *Moravský venkov v raném novověku: čtvrtstoletí bádání, stav a perspektivy* In: *Východočeské listy historické* / Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové Sv. 32, (2014), s. 43-57.

vlastní mincovna. Navzdory hospodářskému rozkvětu moravských měst v 16. století byla původní brněnská mincovna v nečinnosti. Po jejím zániku koncem 15. století nastala delší přestávka v ražební činnosti, trvající až do počátku 17. století. Přes veškeré snahy moravských stavů se Morava v 16. století mincovny nedočkala.²⁴

Morava, politicky integrovaná do habsburského soustátí, proto používala oběživo vycházející z mincoven českého království. Kromě tradičních mincoven v českých městech, jako byla Kutná Hora, Jáchymov a Praha, přibyla také čtvrtá mincovna v Českých Budějovicích. Tyto mincovny razily české mince. V oběhu byly také mince ze sousedních států, jejichž platební síla byla odvozována od obsahu drahého kovu. V praktickém životě se v účetní i obchodní dokumentaci používala domácí platební jednotka, kterou byl moravský zlatý. Tato jednotka však neměla oporu ve skutečné moravské minci.²⁵

Snahy moravských stavů o zřízení vlastní mincovny byly neúspěšné z několika důvodů. Z ekonomického hlediska nebylo na Moravě dostatek ložisek drahých kovů. Další problém se projevil v oblasti diplomaticko-politické. Král Ferdinand měl snahu řešit neutěšenou situaci obíhajících mincí, kdy kvalitní česká mince plynula za hranice a do markrabství proudily mince s nižším obsahem kovu, v podobě krejcarových mincí. Ferdinandova vstřícnost však byla podmíněna požadavkem, aby v nově vzniklých mincovnách byly raženy mince odvozené od rakouského měnového systému,²⁶ který měl zaručit unifikaci mince v rámci habsburského soustátí. Pro potenciální novou moravskou měnu by to znamenalo zhoršení jakosti současné dobré české drobné mince a její zlehčení. Pro stavovskou obec byly tyto podmínky nepřijatelné. Moravští stavové iniciovali zřízení samostatné mincovny na území Moravy, po celé sledované období. Konečně až v roce 1619 převzali moravští stavové ražbu mincí pod svůj patronát a zahájili ražbu vlastní mince na krejcarovém základě. V závěrečných letech předbělohorského období v mnoha oblastech Evropy k závažné

24 Jaroslav POŠVÁŘ, *Moravské mincovny*, Brno 1970, s. 49.

25 Petr VOREL, Petr VOREL, *Morava v procesu měnové integrace střední Evropy na počátku raného novověku*, in: Tomáš BOROVSÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ – Pavel PUMPR (eds.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 40.

26 Tamtéž s. 47.

finanční nestabilitě. Souhra negativních procesů v závěrečných letech předbělohorské éry vedla nejen na Moravě, ale i v mnoha oblastech Evropy k závažné finanční nestabilitě. Mnohé z kořenů finančního krachu 1623 je nutno hledat v hluboké měnové a mincovní krizi na přelomu 16. a 17. století.²⁷

5. Vývoj měnových poměrů v českých zemích v předbělohorském období

V 16. století se v českých zemích prolínaly dva měnové systémy: tradiční grošový a nově zavedený tolarový. Tyto dvě soustavy se vzájemně doplňovaly a zajišťovaly různé potřeby trhu. Tolar a jeho díly sloužily k pokrytí poptávky po hrubé minci v nejvyšších formách obchodu. Naproti tomu groš, bílý peníz a malý peníz zajišťovaly funkci středních a drobných nominálů v každodenních transakcích. Nároky místního trhu na množství grošové mince byly natolik vysoké, že zajistily přetrvání této soustavy i po ukončení ražby pražského groše v roce 1547²⁸. Stabilita vztahu obou měnových soustav nebyla ohrožena ani pokusem Ferdinanda I. o unifikaci měny. „*Ferdinanda I. rád o minci, kterýž k několikeré žádosti stavů ro země koruny České vydán a vyhlášen byl. 1. srpna 1561*“ podle druhého augšpurského mincovního řádu z roku 1559 „*Najprvé, vědomo každému býti má, že jsme v říši nové mince šecky na váhu kolínskú zaraziti dali, kteroužto kolínskou váhu²⁹ jsme s hřivnou pražskou srovnati poručili, a tak všecky mince nové, které v království Českém a zemích k němu připojených mincovati a dělati se budou... (...) Předem a najprvé má býti udělána mince, kteráž bude platiti zlatý říšský, totiž za šedesát krejcaruov, a má na hřivnu kolínskou těch grošuov vcházeti puol desáta, a fejnu stříbra čtrnácte lotuov a šesnácte grenuov držeti.*“³⁰

Místo tolaru a jeho dílů se začaly razit mince krejcarového systému: Zlatník o 60 krejcarech, který byl ekvivalentem rýnského zlatého ve stříbře, o hmotnosti 24,62 g a ryzosti 0,931, jeho díly (třicetikrejcar, desetikrejcar) a drobné nominály – dvoukrejcar

²⁷ Eduard ŠIMEK, *Ražba mince v Čechách v druhé polovině 16. století*, ČČH 22. 1974 č. 2, s. 255.

²⁸ Eduard ŠIMEK, *Česká mince v peněžním oběhu druhé poloviny 16. století*, Studie ČSAV, 5, 1972.

²⁹ Kolínská hřivna 233, 856g, z pražské hřivny 353,172 g ražen bílý a malý peníz

³⁰ Kliment Čermák, Bedřich Skrbek, *Mince království českého za panování rodu Habsburského od r. 1526.. Díl 1. 1526-1705*. Pardubice: F. Hoblík, 1891-1913, s. 18 – 19. tab. Má být vyražena mince o hmotnosti přibližně 24,62 gramů, obsahující 22,91 gramů čistého stříbra. Ryzost této mince má být 930,6 ‰.

a krejcar. V platnosti zůstaly jen nejdrobnější bílé a malé peníze. Ferdinandovým cílem bylo dosáhnout shodné hmotnosti a jakosti na velkém území a zabránit přílivu méněhodnotné mince, která z oběhu vytlačovala hodnotnější předchůdce.³¹

Nové mince však nebyly v oblibě, ceny zboží a mzdy se nadále přepočítaly ve starších tradičních peněžních jednotkách (1 groš český = 2 groše míšeňské = 7 bílých peněz = 14 malých peněz). Přepočet krejcarové mince byl problematický: 1 krejcar = 3/7 groše českého.³² Podle A. Sakařové Malé povoloval řád oběh obrovského množství cizích mincí, vyjmenovány jsou švédské, dánské, polské, švýcarské, italské, španělské, pruské, francouzské, anglické. Přestože bylo snahou udržet domácí kvalitní minci, zvýšené cirkulaci cizí mince se nedalo zabránit.³³

Neúspěch nové měnové politiky byl oficiálně uznán i v dobrozdání české komory císaři Maxmiliánovi II. ze dne 13. dubna 1567. Komora předložila panovníkovi k úvaze, zda má v českých zemích nadále platit původní znění říšského mincovního zákona z roku 1559, známého jako Augšpurský mincovní řád, když sami říšští stavové již v roce 1566 přestali respektovat směrnice tohoto zákona a vrátili se k používání tolaru.³⁴ Pomocníkem odpůrců zlatníku byl údajně i arcivévoda Ferdinand Tyrolský, pro kterého by znamenalo zlevnění stříbra poškození jeho důlního podnikání.³⁵

Požadavku vyhověl Maxmilián II. mandátem ze 1. března 1573. Znovu uvedl v život měnový systém roku 1547, založený na poměru tolaru a bílého groše. Hlavní mincovní jednotkou se stal opět tolar o hmotnosti 28,93 g a ryzosti 0,895. Současně bylo obnoveno vydávání bílého groše³⁶, navazujícího jakostí i zrnem na grošovou minci z roku 1547. Tolar o 70 krejcarech nebo 30 bílých groších. Vydávání bílých grošů

31 Eduard ŠIMEK, *Tolarové období*. In: Peníze v českých zemích do roku 1919, Praha 1996, s. 65. Souvisí se stížnostmi českých a moravských stavů – odliv dobré domácí mince a znehodnocování domácího oběživa cizími nehodnotnými mincemi, viz název patentu.

32 Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*, 2. rozšířené vydání Praha: Havran, 2004. s. 143.

33 Alena SAKAŘOVÁ MALÁ, *Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny (1561) do konce jejího trvání (1671)*, Praha 1967, s. 6.

34 Lubomír NEMEŠKAL, *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*, Praha s. 222.

³⁵35 Alena SAKAŘOVÁ MALÁ, *Jáchymovská mincovna*, s. 14.

36 Bílý groš o hmotnosti 2,005 g a ryzosti 0,422g.

pokračoval pak až do roku 1619³⁷. Polovinou bílého groše byl pak nově zavedený nominál malý groš usnesením zemského z 2. března 1577. Malý groš „MALEY GROSS“ se stal ve středověkém i novověkém mincovnictví jedinou mincí s nápisem v českém jazyce.³⁸ Jeho technické parametry byly formulovány v témže nařízení: „... měl držeti zrna v hřivně sazené šest lotov a jeden kventl čistého fejnu a 240 kusů mělo vcházeti na hřivnu. S tím sneseno, aby grošů bílých, grošů malých, malých peněz bílých i malých pokudž možno nejvíce raženo bylo za příčinou nedostatku drobných.“

39

Dlouhodobé problémy s pronikáním cizích méněhodnotných platidel na český a moravský trh se opakovaně řešily zákazy a nařízeními. Snahy o regulaci však měly jen omezený účinek. Navzdory oficiálním opatřením cizí mince nadále cirkulovaly v domácím oběhu.

Nový pokus o očištění měnového systému a obnovení důvěry v platidla se panovník pokusil řešit vydáním Císařského mandátu o „vybytí zlé mince“. Jeho cílem bylo odstranit z oběhu nekvalitní ražby, známé jako „zlá mince“, do svátku sv. Václava roku 1588. „Komora dvorská žádá jménem císaře Rudolfa II. komoru českou za dobré zdání, zdali by nebylo s prospěchem, aby česká drobná mince na zrnů zlehčena byla, tak aby do ciziny vyvážena nebyla, ale v zemi zůstala. 12. ledna 1581.ale jestli by nebyla pomoc proti tomu, aby aspoň mince drobná, jež hlavně zemi a obyvatelům k dennímu pohodlí také nebyla v odporu k říšské měně, protože drobná mince tato beztoho ne dále jen v království Českém a přivtělených zemích běžna jest, jak oznámeno, čímž by všecko lámání a zapověděné vyvážení zamezeno bylo a země k potřebě všední stále drobnou mincí byla opatřena. Na to má komora pomýšleti a Jeho Milosti oznámiti, co by v té příčině bylo činiti.“⁴⁰ Stavovská obec se těmto opatřením na snižování kvality domácích platidel dlouhodobě bránila, přestože pro domácí ekonomiku byla nevýhodná a situace se nadále zhoršovala. Bludný kruh, do

37 Alena SAKAŘOVÁ MALÁ, *Jáchymovská mincovna*, s. 65.

38 Pavel Radoměřský: *Encyklopedie české numismatiky*, Praha 1996, s. 184. Zde se uvádí, že velmi vzácně se objevuje MALEY GROSS.

39 Kliment Čermák, Bedřich Skrbek, *Mince království českého za panování rodu Habsburského od r. 1526. Díl 1. 1526-1705*. Pardubice: F. Hoblík, 1891-1913, s. 92.

40 Kliment Čermák, Bedřich Skrbek, *Mince království českého*, 92.

kterého se oběživo, dostalo je popsán několika autory. Kvalitní české mince putovaly do zahraničí, kde byly většinou přemincovány a proudily zpět do Čech s nižším obsahem stříbra, ale ve stejné nominální hodnotě.⁴¹ Monetární krize přetrvávala i na počátku 17. století, kdy se nepodařilo zastavit příliv méněhodnotných mincí. Zhoršující se mincovní poměry postihovaly nejen Svatou říši římskou, ale i země Koruny české. Ani odborníci, ani stavové nedokázali předložit účinné návrhy na řešení této komplexní ekonomické situace.

Rudolf II., stejně jako předchůdci, se uchyloval k tradičním, ale neefektivním opatřením, jakým byly zákazy dovozu nekvalitní drobné mince do země, zákazy vývozu kvalitních mincí a neraženého drahého kovu.⁴²

6. Komplexní rozbor hromadných nálezů mincí

Zdrojem ke statistickému vyhodnocení mincí bylo 4674 tisíc mincí. Jsou zobrazeny v **tabulce č.** Zkoumaný soubor zahrnoval celkem 12 hromadných nálezů, z nichž 8 je uloženo ve sbírce Numismatického oddělení Moravského zemského muzea. Pro doplnění celkového obrazu struktury oběživa byly zahrnuty také písemně zdokumentované nálezy z daného období. Jednak splňují podmínku kvantitativní a zároveň poskytují detailní popis jednotlivých exemplářů.

6. 1. Pramenná základna rozboru struktury oběživa

Mincovní nálezy vybrané ke zpracování musejí splňovat určitá kvalitativní kritéria. Tato zahrnují důkladnou dokumentaci nálezových okolností, zachování celistvosti nálezu v jeho původním stavu a komplexní dokumentaci jednotlivých mincí. Zároveň je důležité, aby tyto podmínky byly splněny současně.

Vzhledem k omezenému počtu optimálně zdokumentovaných nálezů bylo nutné v některých ohledech přizpůsobit kritéria výběru. Mnohé analyzované depoty byly odkryty v minulém století, kdy chybí dokumentace nálezu in situ, což znemožňuje garantovat jejich úplnost. U dalších nálezů jsme odkázáni pouze na písemné popisy,

⁴¹ Petr VOREL, *Od pražského groše*, s. 143.

⁴² Alena SAKAŘOVÁ MALÁ, *Jáchymovská mincovna*, s. 34.

tudíž nemůžeme mince fyzicky ověřit. Z analýzy byly vyloučeny třeba i početné nálezy s příliš obecným popisem. Navzdory tomu, že některé z vybraných nálezů mají nejasné nálezové okolnosti, byly do analýzy zahrnuty díky svému rozsahu a vysoké výpovědní hodnotě. Přínosem je skutečnost, že u většiny mincí bylo možné provést fyzické ověření a upravit popis, determinaci apod. Přes všechny tyto nepříznivé okolnosti se podařilo sestavit reprezentativní soubor nálezů pro analýzu oběživa v daném období.

Metodicky navazují na práci T. Krejčíka, jehož sonda do oběživa v 16. století je založena na studiu písemných dokumentů. V této práci prohlubují náhled do oběživa v časově zúženém intervalu od 2. poloviny 16. století do začátku třicetileté války, založený primárně na studiu hmotných pramenů hromadných nálezů mincí.

Zdroj	Nálezová lokalita	Rok uložení	Počet ks
H 77 ⁴³	Brno, Údolní	1612	238
H 251	Bzenec	1606	104
Křížek (1956) ⁴⁴	Český Rudolec	1617	581
H 31	Hvozdec	1617	239
Kuča, Videman (2018 ⁴⁵)	Kralice nad Oslavou	1595	111
H 128	Moravské Budějovice	1607	405
H 40	Strážnice	1605	1095
H 22	Šternberk	1620	148
H 277	Tichov	1620	946
Hradil (2015) ⁴⁶	Uničov	1614	352
H 92	Veverská Bitýška	1612	335
Křížek (1956) ⁴⁷	Velký Jeníkov	1610	120
Celkem			4674

7.2. Provenience mincí

Výsledky zobrazuje graf, který přináší *přehled geografického původu mincí*. Pro prvotní seznámení je použito rámcové rozdělení na hlavní oblasti Svaté říše římské. Jed-

43 Interní pomůcka NO MZM, inventáře: H 22, H 31, H 40, H 77, H 92, H 128, H 251, H 277.

44 František KRÍŽEK, *Nález v Českém Rudolci, okres Dačice*, NS3, 1956, s. 215–227.

45 Martin KUČA – Jan VIDEMAN, *Depot mincí z konce 16. století z Kralic nad Oslavou (okr. Třebíč)*, NS 32/1, 2018, s. 118–122.

46 Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad. Nález mincí z počátku 17. století*, Olomouc 2015.

47 František KRÍŽEK, *Nález ve Velkém Jeníkově*, okres Dačice, NS 2, 1955, s.150.

notlivým zemím se budeme později věnovat zvlášť. K významným producentům dominujícím v dobové struktuře oběživa patří Polsko (22,08%) a jen s o něco menším počtem mincí také Salcburské knížecí arcibiskupství, rozdíl mezi oběma hlavními zástupci je marginální (0,60%). Druhou velkou skupinu zaujímají Čechy (16,77%) s poměrně nízkou účastí mincí z českých mincoven v oběživu. Krejčíkova studie potvrzuje rapidní pokles českých mincí po roce 1550⁴⁸., ale ne v takové míře jakou zobrazuje tento výzkum. K poklesu českých mincí v nálezech zřejmě došlo v důsledku integračních tendencí, následné europeizaci oběživa, které se projevovaly v rámci habsburské monarchie. Německé země jsou doloženy v poměrně vysokém zastoupení, tvoří 16,67%. Početnější skupinu představují dále Uhry (7,47%) mezi méně zastoupené země patří slezské země (2,78%) a také mince Spojeného Nizozemí (2,48%). Téměř jednoho procenta dosahují Švýcarsko a Sedmihradsko. V malém množství se pak vyskytují mince Osmanské říše, Pruska, Itálie a Anglie. V souboru jsou identifikovány jednotlivé mince z Moravy (olomoucké arcibiskupství), Kuronska a Portugalska.

Dosažené výsledky potvrzují, že se v základních bodech naplnil předpoklad Eduarda Šimka o specifickém vývoji měnových poměrů na Moravě v 16. a na počátku 17. století ve srovnání s Čechami. Citují: „*Zvýšené pronikání cizí mince na Moravu, jak je ukazují nálezy mincí anebo četné zákazy oběhu cizích nehodnotných mincí, lze s největší pravděpodobností předpokládat. Mluví pro ně neexistence vlastní mincovny na Moravě, ale do jisté míry i geografická poloha Moravy. Pozornosti si zaslouží podstatnější pronikání polské mince a zhodnocení si vyžádá i případný odraz tureckého nebezpečí ve vývoji měnových poměrů na Moravě.*“⁴⁹ Zcela jednoznačně nálezy dokumentují pronikání polské a dalších sousedních zemí na Moravu. Můžeme se domnívat, či spekulovat, že odrazem tureckého nebezpečí je snad jen východomoravský nález ze Strážnice, a to v podobě uherských drobných mincí. V jednotlivostech uherské zastoupení najdeme i v nálezu ze Bzence a Českého Rudolce. Sedmihradské ražby jsou sou-

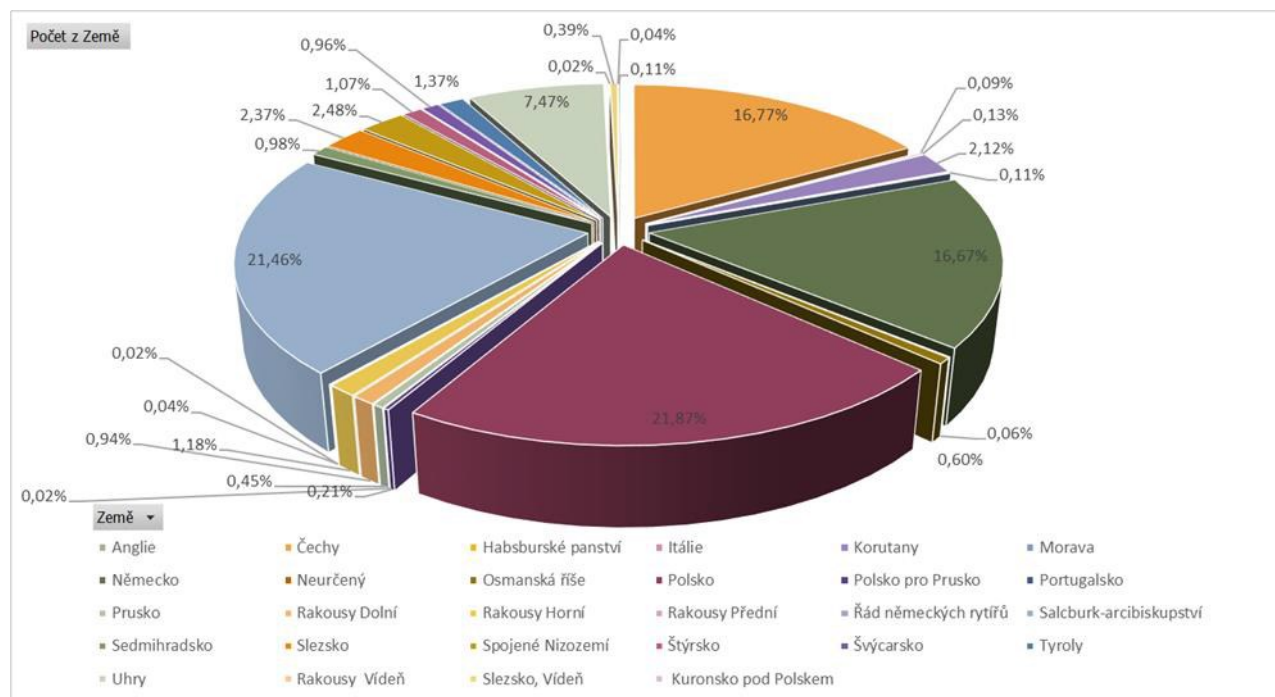
⁴⁸ Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy mincí předbělohorského období*, NS18, 1989, s. 120

Do roku 1550 dosahují české mince 70 %, ve druhé polovině 16. století poklesl objem mincí na

⁴⁹ Eduard, ŠIMEK, *Poznámky ke studiu měnových poměrů na Moravě v 16. a 17. století*, SNS I., Brno, 1966, s. 160-161.

částí (7 ks) nálezu z Tichova. Uherské dukáty pocházející z uničovského nálezu musíme posuzovat jinak. Jde o mince z pokladu, s nejvyšší pravděpodobností přímo nesouvisí s tureckými ohrožením.

Graf provenience zemí



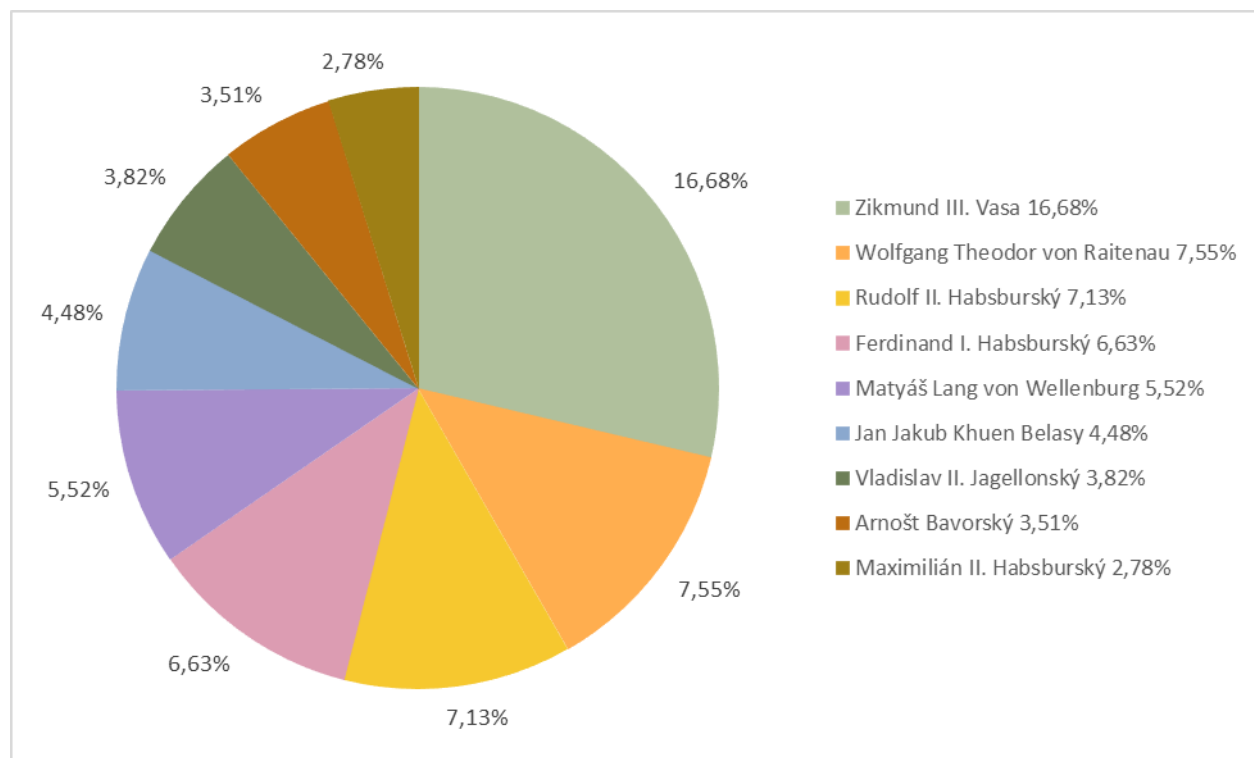
7.3. Vydavatelé mincí

Z hlediska mincovních pánů dokládá graf již uvedené vůdčí postavení polských ražeb s naprostou převahou mincí Zikmunda III. Vasy (16,54 %). Následují ražby Rudolfa II. Habsburského (8,32 %), reprezentované českými, uherskými, v menším počtu pak dolnorakouskými mincemi. Třetí pořadí zaujímá Wolfgang Theodor von Raitenau (7,80 %), coby salcburský arcibiskup.

V dalších pozicích se pravidelně střídají habsburští panovníci a salcburští arcibiskupové. Deset nejvýznamnější zastoupených producentů uzavírají ražby svobodných říšských měst, především z německých, švýcarských a nizozemských oblastí. Jádru souboru tvoří mince rudolfinské doby, tedy ražby samotného císaře Rudolfa II. Habsburského (1576-1612) ale i jeho současníků, polského krále a litevského velkoknížete Zikmunda III. Vasy (1587-1632) a salcburského arcibiskupa Wolfganga Theodora von Raitenau (1586-1612). Dlouhá Zikmundova vláda a jeho masivní mincovnictví se prosazovalo i v pozdějším období za třicetileté války,

v našem souboru však převažují ražby z 90. let 16. století za přítomnosti mladší méně početné skupiny ražeb po roce 1600. Podporu tohoto zjištění dokládá i názorně následující graf.

Graf. Procentuální zastoupení nejvýznamnějších mincovních pánů



K dalším hojně zastoupeným vydavatelům patří další polští králové Zikmund I. Starý (1506-1548), Jan I. Olbracht (1492-1501), Alexandr Jagellonský (1501-1506), Štěpán Báthory (1576-1586) a také další salcburští arcibiskupové Michael von Kuenburg (1554-1560), Leonard von Keutschach (1495-1519). Dále jsou zastoupeni Ludvík I. Jagellonský (1516-1526), Jan I., falckrabě rýnský a vévoda zweibrückenský (1569-1604) a mnoho dalších. Počet mincovních pánů ve sledovaném souboru dosahuje téměř 220.

Časové rozvrstvení mincí se známým rokem či odhadnutým stoletím dle vlády.

Časové období	Počet ks	Procentuální zastoupení
1300-1399	3	0,06 %
1400-1499	314	6,73 %
1500-1599	3902	83,64 %

1600-1699	446	9,56 %
Celkový součet	4665	100,00 %

Chronologické rozvrstvení mincí do příslušných století slouží spíš jako orientační ukazatel časového rozložení souboru.⁵⁰ Toto rozdělení naznačuje určité tendence v zastoupení mincí z různých období, ale není zcela přesné, zejména u mincí bez letopočtu nebo v případech, kdy doba vlády panovníků přesahuje do následujícího století. Je možné konstatovat, že soubor je silně koncentrován do 16. století, s menším, ale významným přesahem do 17. století. Mince ze 14. a 15. století jsou zastoupeny jen okrajově a představují starší, dlouhodobě obíhající platidla. Takové chronologické rozvrstvení mincí je pro nálezy tohoto údobí běžné.

Nejstarší mince (14. - 15. století)

Za nejstarší minci můžeme považovat uherský denár ražby Marie z Anjou (1382-1385). Přesnější časové zařazení pražského groše Václava IV. (1378-1419) stejně jako feniku b. l. Jindřicha VIII. (1340-1437) z hrabství Henneberg-Schleusingen (1340-1437) je sice sporné, ale jistě je můžeme zařadit nejstarším mincím v oběživu.

Mince z 15. století (1400-1499):

Soubor mincí z období 1400-1499 zahrnuje různorodé ražby několika významných panovníků 15. století. Výraznou skupinou jsou ražby bez letopočtu z období vlády polského krále a litevského knížete Kazimíra IV. Jagellonského (1447-1492). Následují fenikové mince Friedricha III. (1415-1493), vydané ve Štýrsku a Vídní mezi lety 1457 a 1493. Z období 1458-1471 pocházejí kruhové peníze Jiřího z Poděbrad, ražené v Kutné Hoře, zastoupené v malém počtu (3 ks). Významnou část nálezů tvoří dukáty uherského krále Matyáše Korvína (1458-1490) z mincoven Kremnica a Velká Baňa. Z let 1461-1470 jsou zdokumentovány rosenobly anglického krále Eduarda IV. (1461-1470), ražené v Londýně; patří k netradičním složkám oběhu. Soubor uzavírají mince ze Sasko-Míšeňského markrabství, ražené za spoluvlády Arnošta, Albrechta a

⁵⁰ Ze souboru bylo vyloučeno několik špatně určitelných nebo zcela neurčitelných mincí, zlomků apod.

Wilhelma III. (1465-1482). Na pomezí letopočtů se nachází skupina polských mincí ražených za vlády Jana Olbrachta v letech 1492-1501 v poměrně vysokém zastoupení.

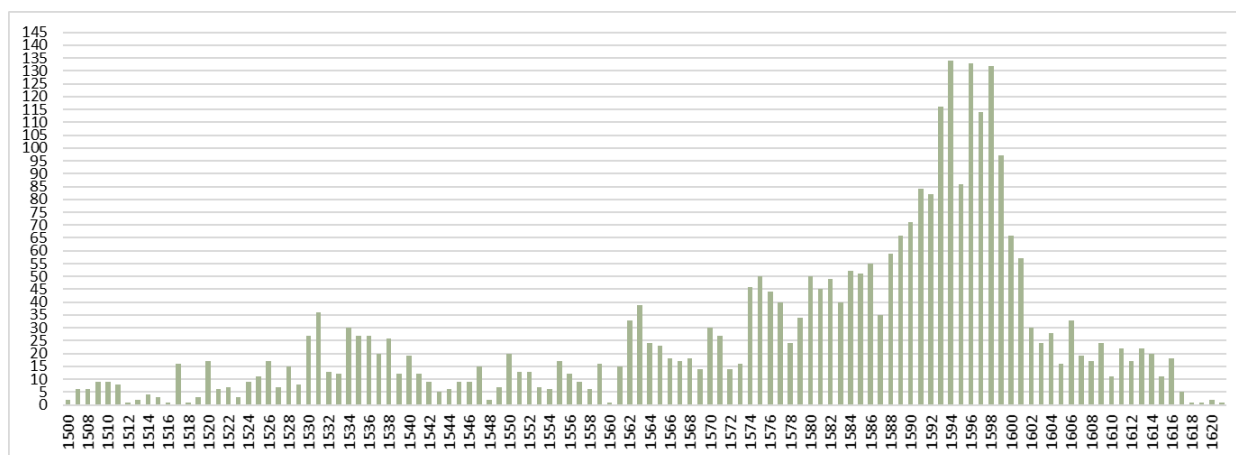
Mince z 16. století

Většina mincí v souboru spadá do 16. století (84 %), přičemž těžiště tvoří ražby rudolfínské doby. Významnou část představují vládní ražby habsburských panovníků, počínaje Ferdinandem I. Habsburským (1526-1564) a jeho následovníky. Důležitou roli hrají také mince salcburských arcibiskupů, Michael von Khünburg (1554-1560), Jan Jakub Khuen Belasy (1560-1586) a Wolfgang Theodor von Raitenau (1587-1612). V souboru se dále vyskytují ražby polských a uherských panovníků, stejně jako mince osmanské říše. Neméně významnou skupinu tvoří mince mnoha svobodných říšských pánů a měst, ilustrující složitou politickou strukturu Svaté říše římské. Nejpočetnější část souboru představují polské královské ražby, odrážející četnost mincí polsko-litevské unie obíhajících na území Moravy.

Mince z počátku 17. století (1600-1620)

Nejmladší skupina ražeb z počátku 17. století, datovaná od roku 1600 do roku 1620, poskytuje pohled na mincovnictví těsně před vypuknutím třicetileté války. Soubor zahrnuje širokou škálu mincí z různých evropských regionů, včetně uherských a nizozemských zlatých ražeb z uničovského pokladu. Významně jsou zastoupeny mince ze Sedmihradska, Slezska a různých německých knížectví a svobodných měst Svaté říše římské. Mezi vydavateli vynikají Gabriel Bathory, Gabriel Bethlen, Karel II. minsterbersko-Olešnický a Jan Zikmund z Braniborska. Polské ražby, zejména třígroše Zikmunda III. Vasy, tvoří významnou část souboru, což naznačuje silné postavení mincí polsko-litevské unie v moravském oběživu. Doložena je přítomnost osmanských mincí, poukazující na obchodní vazby mezi křesťanskou Evropou a Osmanskou říší.

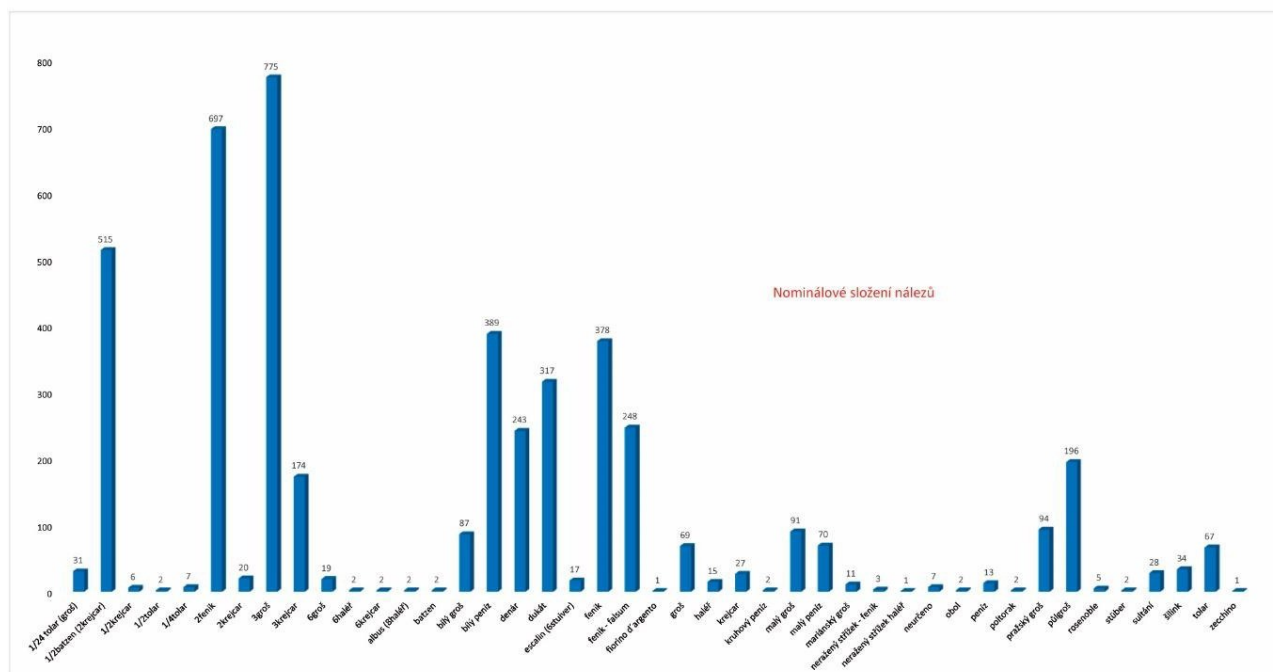
Graf. Podíl mincí s letopočtem



Graf četnosti mincí podle letopočtu v souboru ukazuje několik výrazných vrcholů, které poskytují zajímavý pohled na intenzitu mincovní produkce v určitých letech. Do roku 1516 je četnost mincí nízká, méně než 10 kusů ročně. Výrazný nárůst nastává v letech 1517 a 1520 s přibližně 15-17 mincemi ročně, především salcburskými ražbami a zlatými sultána Sulejmána I. Od 20. let 16. století pozorujeme postupný nárůst počtu mincí, s výraznými vrcholy v letech 1530-1531 (kolem 30-35 mincí). Hlavními emitenty jsou salcburští arcibiskupové, pasovští biskupové a Ferdinand I.

Podobný trend pokračuje v letech 1534-1538 s průměrně 25-30 mincemi ročně. Léta 50. a 60. v 16. století vykazují mírné kolísání s průměrně 15-20 mincemi ročně. Dramatický nárůst začíná v 70. letech, kdy se počet mincí zdvojnásobuje. V tomto období roste počet českých vládních ražeb Maxmiliána II. a Rudolfa II. Habsburského. Nejintenzivnější období ražby nastává v 90. letech 16. století, s vrcholy kolem roku 1594-1596 (přes 130 mincí ročně), zastoupenými především polskými a německými ražbami. Po roce 1600 následuje postupný pokles, i když počty zůstávají relativně vysoké až do roku 1613. Toto období je charakteristické převahou polských mincí, doplněných německými, nizozemskými a uherskými ražbami. Poslední roky před vypuknutím třicetileté války (1618-1620) jsou zastoupeny jen jednotlivými mincemi. Je třeba zdůraznit, že mince ražené v roce 1619, 1620 pocházejí z velkého depotu z Tichova, který svou skladbou patří do předbělohorského období.

Graf. Přehled nominálové skladby



7. 5. Nominálová skladba

Nejpočetnějším nominálem je třígroš s 775 kusy (16,6 % celku), který hrál významnou roli v tehdejší oběživu. Jde převážně o polské mince doplněné několika sedmihradskými a minimem slezských ražeb. Těsně za ním následuje dvoufenik s 697 kusy (14,9 %), běžná mince v každodenních transakcích. Dvoufeniky jsou především salzburské a jejich téměř vyrovnaný poměr s třígroši potvrzuje převahu polských a salzburských mincí v oběhu.

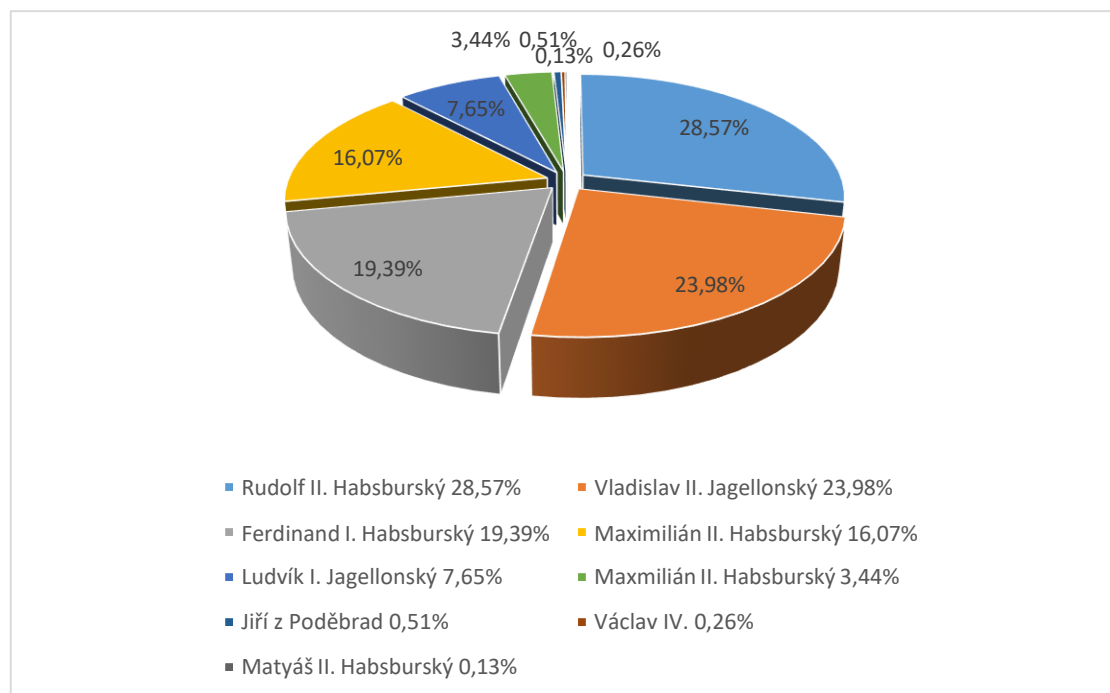
Půlbatzen (dvoukrejcar) je třetím nejčastějším nominálem s 515 kusy (11 %), pocházejícím takřka výhradně z německých oblastí. Bílý peníz, český nominál, je zastoupen 389 kusy (8,3 %). Fenik a jeho falzum jsou dohromady zastoupeny 626 kusy (378 pravých a 248 falešných, celkem 13,4 %), především z alpských zemí a některých německých oblastí.

Dukát je zastoupen 317 kusy (6,8 %), což je pozoruhodně vysoký počet, zcela jistě ovlivněný začleněním velkého množství zlatých mincí z uničovského pokladu. Drobné nominály denár (243 kusů, 5,2 %) a půlgroš (196 kusů, 4,2 %) jsou také hojně zastoupeny.

Méně časté, ale stále významně zastoupené nominály zahrnují tříkrejcar (174 kusů, 3,7 %), pražský groš (94 kusů, 2 %), malý groš (91 kusů, 1,9 %) a bílý groš (87 kusů, 1,9 %). Vyšší nominály jako tolar (67 kusů, 1,4 %) a 1/24 tolar (groš) (31 kusů, 0,7 %), jsou zastoupeny méně.

6.5.1. Čechy

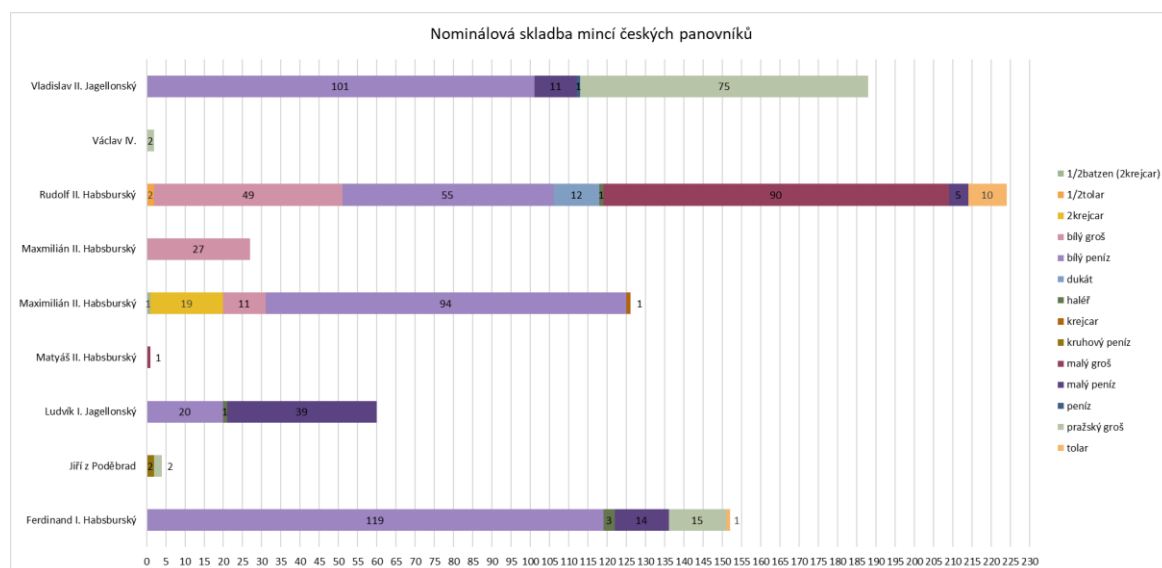
Graf zastoupení českých panovníků



Graf znázorňuje nejvýznamnější vydavatele mince z řad českých panovníků. Podle předchozích dat a předpokladu převažují mince Rudolfa II. Habsburského nejvyšší zastoupení (28,57 %), Vladislav II. Jagellonský je druhý s 23,98 %. O jeho značné mincovní produkci po několik desítek let vlády nás přesvědčuje zakonzervování jeho mincí ve směně.

Produkce Ferdinanda I., Maximiliána II. a Ludvíka I. Jagellonského tvoří další významnou část souboru, což odráží kontinuitu mincovnictví v 16. století. Najdeme tu v malém množství starší mince Jiřího z Poděbrad (0,51 %) a Václav IV. (0,26 %), pochopitelně, vzhledem k časovému odstupu. Matyáš II. Habsburský (0,13 %) má nejmenší podíl v souboru, což může být dáno kratším obdobím jeho vlády a souvisí

také s uložením depotů. Většina z nich byla uložena ještě před koncem jeho vlády v roce 1619.



Graf. Přehled nominálové skladby českých panovníků

Mezi nejmenší nominály v souboru patří chronologicky starší generace penízů Jiřího z Poděbrad, dále jsou to Zhořelecké městské peníze, halěře Ludvíka Jagellonského a Ferdinanda I. a Rudolfa II. Tyto nejmenší ražby pocházejí převážně ze strážnického nálezu, který tezauruje velké množství nejdrobnějších mincí z oběhu. Výrobu drobných mincí zajišťovala mincovna v Kutné Hoře, jsou většinou bez značky mincmistra.

Další skupinu tvoří dvoukrejcarý (20 ks) ražené za vlády Maximiliána II. Habsburského ve všech českých mincovnách, tzn. v Kutné Hoře Jáchymově, Praze a Českých Budějovicích. V Jáchymově bylo raženo 8 dvoukrejcarů (40 % z celkového počtu). Se značkou mincmistra Wolfganga Puellachera se setkáváme u ražeb z let 1564-1570. Další ražby jsou připisovány J. Geitzkoflerovi. Další dvoukrejcarý byly raženy v pražské mincovně, mincmistrem zde byl Hanuš Harder, který je uveden u 3 ražeb z let 1568-1570. V Českých Budějovicích bylo raženo 7 dvoukrejcarů, tyto ražby jsou připisovány Tobiáši Gebhartovi, přičemž pocházejí z let 1571-1572. Časové rozložení ražeb ukazuje na kontinuální produkci dvoukrejcarů po celou dobu vlády Maximiliána II., s mírnou koncentrací v letech 1570-1572.

Získáváme také rámcovou představu o časovém rozložení, které se v peněžním oběhu na počátku 17. století uplatňuje. Zajímavá je především šíře tří století, z nichž české mince pocházejí. Hluboká tradicionalita českých ražeb je udržována především

pražským grošem, na nějž v poslední čtvrtině 16. století navazuje bílý groš. Výskyt grošů Václava IV. (1378-1419) je častým doprovodným prvkem novověkých nálezů. Typickým jevem novověkých nálezů je i absence pražských grošů lucemburských panovníků 14. století, které jsou dávány do souvislosti s jejich masovou přeražbou na drobnou minci v průběhu husitského hnutí. Tyto groše se objevují velmi sporadicky. Zcela výjimečnou roli v oběživu hrají jagellonské ražby.⁵¹ V nálezech jsou doloženy především ražby Vladislava II. Jagellonského (1471-1516), zejména pražské groše, které mají zcela jasné prvenství mezi pražskými groši v nálezech. Na základě analýzy poskytnutých dat můžeme konstatovat následující: Největší podíl v souboru tvoří groše Vladislava II. Jagellonského, který vládl v letech 1471-1516. Jeho ražby představují 80,65 % celku, což odpovídá 75 kusům. Druhým nejvíce zastoupeným panovníkem je Ferdinand I. Habsburský (1526-1564) s 15 kusy, tedy 16,13 % celkového počtu. Zbývající dvě pozice sdílejí Jiří z Poděbrad (1458-1471) a Václav IV., každý s 2 kusy, což představuje 2,15 % pro každého z nich. Nezaznamenali jsme ani jeden pražský groš Ludvíka I., který je v nálezech velmi vzácný. Celkový počet analyzovaných pražských grošů činí 93 kusů.

Malý peníz ⁵² kvůli nízkému obsahu stříbra v oběhu často ztmavnul natolik, že byl označován také jako černý peníz. Na základě analýzy poskytnutých dat o *malých penízech* (celkem 69 ks) můžeme konstatovat následující: největší podíl v souboru tvoří ražby Ludvíka I. Jagellonského (1516-1526). Jeho malé peníze představují 52,17 % celku, což odpovídá 36 kusům. Jde o poměrně překvapivé zjištění, vzhledem ke krátké době Ludvíkovy vlády. Druhým nejvíce zastoupeným panovníkem je Ferdinand I. Habsburský (1526-1564) s 14 kusy, tedy 20,29 % celkového počtu. Na třetím místě se umístil Vladislav II. Jagellonský (1471-1516) s 10 kusy, což představuje 14,49 % souboru. Nejmenší zastoupení má Rudolf II. Habsburský (1576-1612) s 5 kusy, tvořícími 7,25 % celku. Je nutno připomenout, že prezentované mince pocházejí ze dvou velkých depotů s atypickým složením ze samých drobných nominálů.⁵³ Vzhledem k velkému množství (cca 1300 kusů) můžeme předpokládat zkreslený pohled na stav moravského oběživa.

51 Lubomír NEMEŠKAL, *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. ČNM Řada historická. 127, 1958, s. 80-92.

52 Dle normy vážil 0,345 g, průměr 12 mm a obsahoval poze 17,1 % stříbra.

53 Jedná se o depoty H 40 Strážnice, H 92 Veverská Bitýška.

Další oblíbenou drobnou mincí je malý groš. Drtivá většina malých grošů v souboru pochází z období vlády Rudolfa II. Habsburského (1576-1612), který tvoří téměř 99 % všech uvedených ražeb. Pouze jeden malý groš je připisán Matyáši II. Habsburskému. Malý groš ražený dle mincovního nařízení Rudolfa II. byl ražen od roku 1577. Jeho hodnota odpovídala polovině bílého groše a početní jednotce „groš míšeňský“.⁵⁴ Byl ražen ve všech českých mincovnách (Kutná Hora, Praha, České Budějovice a Jáchymov). Jeho úlohou bylo doplnit domácí oběživo o nový nominál a doplnit nedostatek drobných mincí⁵⁵ v oběhu.

Přes veškerou snahu Habsburků pokrýt rozsáhlou českou mincovní produkcí zvyšující se nároky trhu se nepodařilo zastavit příval nehodnotné cizí mince. Příčinou neúspěchu bylo vedle klesajícího výnosu českých stříbrných dolů i růst inflace. Tato situace umožnila uplatnění Gresham-Koperníkova zákona⁵⁶, který říká, že "špatné peníze vytlačují dobré peníze z oběhu". V kontextu habsburské mincovní politiky to znamenalo, že kvalitní české mince byly tezaurovány nebo vyváženy, zatímco v oběhu zůstávaly méně hodnotné cizí mince. Tento jev přispíval k destabilizaci měnového systému a komplikoval snahy o udržení stabilní a kvalitní domácí měny.

Tolary, jejichž kolébkou byla jáchymovská šlikovská mincovna založená v roce 1520, se staly významnou součástí měnového systému. V roce 1528 se tato dílna stala královskou mincovnou Ferdinanda I. Habsburského (1526-1564). Tolary a od 60. let 16. století také zlatníky představovaly prioritně ražené mince. Tyto vysoké nominály vstupovaly do oběhu především prostřednictvím velkých plateb, které často překračovaly hranice zemí. Velké stříbrné nominály jsou v souboru doloženy 11 kusy

54 Petr VOREL, *Od pražského groše* s. Vorel, Petr: *Peníze a peněžní početní jednotky v 16. století*, Theatrum historiae 6, Pardubice 2010, s. 219-233.

55 Vladimír HANIBAL, Emil NOVÁK, *Malé groše*, Poděbrady 1981, s.11.

56 *Gresham-Koperníkův zákon*, pojmenovaný po anglickém finančníkovi Thomasi Greshamovi a dříve formulovaný Mikulášem Koperníkem, vysvětluje, proč docházelo k vytlačování kvalitní domácí mince z oběhu a její náhradě méně hodnotnou mincí. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Gresham%C5%AFv_z%C3%A1kon (2. 7. 2024)

Eduard ŠIMEK, *Ražba mince v Čechách v druhé polovině 16. století*, ČČH Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 22 ,č. 2, 1974, s. 229-256.

tolarů ražených v období od roku 1554 do roku 1617.⁵⁷ Zlatníky se ve zkoumaných nálezech nevyskytují nebo se nedochovaly.

Nejstarší tolar v tomto souboru pochází z roku 1554 a byl ražen za Ferdinandovy vlády v Kutné Hoře. Tento jediný exemplář představuje 9,09 % z celkového počtu analyzovaných mincí. Většina tolarů byla ražena za vlády Rudolfa II. Habsburského (1576-1612) a jeho nástupce Matyáše II. Habsburského (1612-1619). Na Rudolfa II. připadá 5 kusů (45,45 % z celkového počtu), ražených v Kutné Hoře (2 kusy), Českých Budějovicích (2 kusy) a Praze (1 kus) v letech 1597, 1602, 1608 (2x) a 1611.

Dalších 5 kusů (45,45 %) bylo raženo v období vlády Matyáše II. Habsburského, Tyto tolarý byly raženy převážně v Kutné Hoře (4 kusy) a jeden kus v Praze, v letech 1613 (2x), 1616 a 1617 (2x). Co se týče mincoven, Kutná Hora dominuje se 7 kusy (63,64 % všech analyzovaných tolarů), následována Českými Budějovicemi a Prahou, každá s 2 kusy (18,18 %). Výsadní postavení Kutné Hory mezi královskými mincovnami se opět projevuje poté, co své prvenství v první polovině 16. století ztratil. Jáchymov. Její dominantní role je doložena údaji o produkci českých vládních mincoven a odpovídala stavu kutnohorské těžby stříbra.⁵⁸ Tolar se na dlouhou dobu stal vyhledávaným a ceněným nominálem zejména pro svůj vysoký obsah stříbra. Kromě českých tolarů jsou v oběživu dobře zdokumentované saské tolarý, jimiž se budeme zabývat později.

Významnou složku v souboru tvoří dukáty vybité za vlády Rudolfa II. Habsburského v letech 1583 až 1614 v Praze. Celkem je zaznamenáno 11 dukátů, všechny ražené v pražské mincovně. Největší podíl na produkci měli Lazar Ercker a Zuzana Erckerová, kteří jsou společně uvedeni u 7 dukátů ražených v letech 1583 až 1594. Jejich společné uvedení naznačuje možnou rodinnou spolupráci v mincovně, pravděpodobně šlo o manželský pár. Další mincmistři se na produkci podíleli v menší míře. Tobiáš Gebhart je uveden u jednoho dukátu z roku 1583, což naznačuje, že mohl působit v mincovně současně s Erckerovými. Samuel Slavart odpovídá za ražbu jednoho dukátu v roce

⁵⁷ Tolarý známe jen z popisu nálezu z Českého Rudolce, tyto ražby nebylo možno ověřit, fyzicky se nedochovaly všechny.

⁵⁸ Eduard ŠIMEK, *České, moravské a slezské mince 10.-20. století: Národní muzeum - Chaurova sbírka*. Sv. IV. 2., *Mince Maxmiliána II. a Rudolfa II. (1564-1576-1611)*, Praha: Národní muzeum, 2011. 432 stran; ilustrace, fotografie [Souběžný čes. a angl. obsah a úvod] ISBN:978-80-7036-328-7, s. 10.

1610. Posledním mincmistrem uvedeným v datech je Benedikt Hübner, který razil dva dukáty v letech 1611 a 1614.

6.5.2. Morava – Olomoucké biskupství

Na počátku 17. století byla na Moravě otevřena nová mincovna. Po dlouhé přestávce byla obnovena ražba mincí v roce 1608. Kardinál František z Dietrichsteina, který zastával úřad olomouckého biskupa v letech 1599-1636, obdržel od císaře Rudolfa II. právo razit mince. Toto oprávnění bylo uděleno s odkazem na starobylé privilegium z poloviny 12. století a příslušelo k původně zeměpanskému hradu Podivínu. Dne 5. ledna 1608 bylo biskupům potvrzeno právo razit zlaté a stříbrné mince ve stejné kvalitě zrna a stříže jako císařské ražby.

⁵⁹ Úsilí o obnovení ražby mincí na Moravě vycházelo nejen z prostředí biskupského dvora, ale také z řad politické reprezentace Moravy. Moravské markrabství bylo v 16. století v rámci svazku zemí Koruny české samosprávnou a svébytnou zemí. Chyběl mu však jeden z atributů mocenské nezávislosti, a to vlastní mincovna s vlastním měnovým systémem.⁶⁰

Podrobně se počátky biskupské mincovny v Kroměříži zabýval Jan Štěpán. Poukazuje na dřívější iniciativy biskupů o obnovení privilegia. Staré privilegium bylo biskupu Stanislavu Thurzovi potvrzeno králem Ludvíkem Jagellonským v roce 1523. Poměrně vytrvalá snaha byla Stanislava Pavlovského z Pavlovic vyměnit jeho manský statek Staré Čívce u Pardubic za statek Podivín, a to výslovně se všemi jeho právy. Konečně kardinál Dietrichštejn se svým požadavkem uspěl. Otázka, kdy se v mincovně skutečně začaly razit mince, není uspokojivě zodpovězena. Obecně přijímaným datem se stal rok 1613 resp. 1614, kdy se začaly na některých mincích objevovat první ročníky a byla jednoznačně doložena činnost mincovny. Jan Štěpán však na základě studia písemných pramenů prokázal, že první biskupské mince – dvoukrejčary a tříkrejčary byly zaraženy už na podzim roku 1609. Autor vychází z dochované Dietrichštejnovy korespondence.

⁵⁹ Dan SUCHOMEL, Jan VIDEMAN, *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů*. (1608-1820). Suchomel, Dan - Videman, Jan. Kroměříž: ČNS- pobočka Kroměříž, 1997. 347 s.330-331

⁶⁰ Petr VOREL, *Morava v procesu měnové integrace*, in Borovský, Tomáš - Chocholáč, Bronislav - Pumpr, Pavel *Peníze nervem společnosti: k finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno, 2007, s. 40.

Rozborem účetních knih upřesnil počátky vydávání dalších nominálů – krejcarů, tolarů a dukátů – a to přinejmenším od roku 1611.⁶¹ Dochovaly se knihy účtů z let 1611, 1613/14. K roku 1614 je doložena výplata Tobiáši Hartmannovi, rytci, který byl do služby přijat pravděpodobně v roce 1613. Zajímavé jsou zápisy z účtů, které uvádějí peněžní částku „*na nový minci G.W.K.M, totiž na českých gr. a trojnících -100 R (značka pro zlaté)*“.⁶² Jedná se o půlkrejcare (trojníky) a tříkrejcare (nové groše).

Specifickým rysem biskupského mincovnictví v Kroměříži bylo přijetí rakouského krejcarového systému pro skladbu ražených nominálů. Tento systém se Habsburkové dlouhodobě snažili zavést v Čechách v rámci unifikace peněžního oběhu v monarchii, avšak až do 20. let 17. století neúspěšně. Teprve po porážce stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře se panovníkovi podařilo prosadit nahrazení staršího grošového systému systémem krejcarovým. V souboru máme doložený jeden tříkrejcar z roku 1616 a dukátové ražby bez letopočtu.

Kvalita Ditrichštejnových dukátů je srovnatelná s vládními dukáty vycházejícími z pražské mincovny. Sám biskup velmi dbal na to, aby jeho mince byly při zavedení do oběhu byly hodny jeho renomé. Podoba dukátů ražených do roku 1619 zachovává jednotnou, poměrně konzervativní podobu. Prosté uvedení titulatury kardinála Ditrichštejna v opisu jako biskupa olomouckého bez titulu říšského knížete (princeps) dokládá ražbu dukátů před rokem 1624.⁶³ Podle Filipa Hradila nebyla intenzita ražby v kroměřížské mincovně za Ditrichštejna příliš vysoká a obzvláště ne v případě zlatých mincí. Kroměřížské dukáty sloužily ke krytí biskupových výloh, jako mince obchodní nebo také jako prostředek prezentace ve vyšší společnosti. Tomu by odpovídalo také naprosto mizivé zastoupení kroměřížských dukátů v nálezech, jak vyplývá ze zjištění E. Šimka. Uničovský depot je proto v tomto ohledu zcela výjimečný. Přítomnost biskupských dukátů v nálezu a to v tomto počtu (4 ks) nám napovídá, že jde o poklad, jehož původ

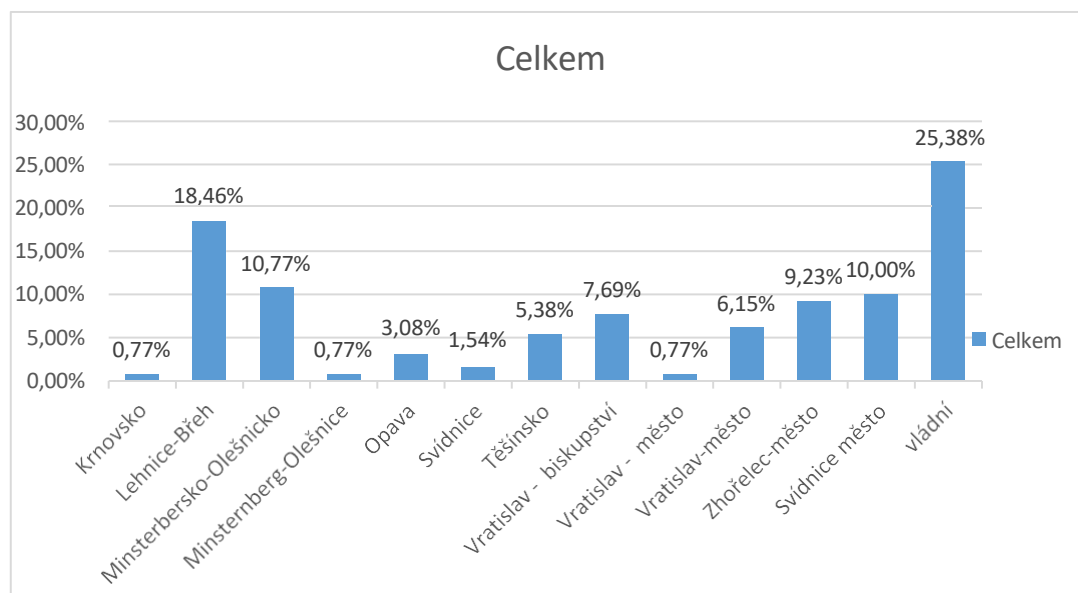
61 Jan ŠTĚPÁN, *K počátkům mincovní činnosti olomouckého biskupa Františka kardinála z Dietrichštejna*, NS 57, 2002, s. 101-102.

62 Tamtéž, s. 97–104. Autor pracoval s archivními prameny: Zemský archiv Opava pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, pergamenové listiny sign. Cl b 16.

63 Zastoupení olomouckých biskupských ražeb v nálezech se podrobně věnoval E. Šimek 1981, s. 100–110.

musíme hledat na Moravě.⁶⁴ V celkovém počtu však Dietrichštejnské ražby představují mizivé procento v souboru, vzhledem k omezenému objemu mincovní produkce a zaměření na krátké časové období končící rokem 1619.

6.5.3. Slezsko (vládní a slezská knížectví)



Slezsko, jako významná součást českých zemí v období středověku a raného novověku, vykazovalo bohatou a rozmanitou mincovní produkci. Až do první čtvrtiny 18. století si udrželo odlišnou organizaci mincovnictví ve výkonu mincovních práv, kdy panovnické ražby z vládních mincoven byly v hojné míře doplňovány mincemi, které razila jednotlivá slezská knížectví. Pestrá škála nominálů zahrnovala tolarové ražby z Krnovska, Kladska a Těšínska, dukátové a tolarové ražby města Vratislavi a vratislavských biskupů, rychlebské dukáty rožmberské a ražby minsterbersko-olešnické. Součástí oběživa na Moravě se staly také početné mince lehnicko-břežské a württembersko-olešnické, dále mince opavské, zaháňské a opolsko-ratibořské. Většinou šlo o mince nižší jakosti a

⁶⁴ Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*, s. 61

hmotnosti, avšak velké stříbrné a zlaté ražby ze slezských knížecích mincoven byly považovány za kvalitní oběživo⁶⁵.

V roce 1526 se Slezsko stalo součástí habsburské monarchie. Nejvyšší podíl v souboru mají vládní mince 25,38 %. Mezi knížectvími dominuje Lehnice-Břeh s 18,46 %, následované knížectvím Minsterbersko-Olešnickým s 10,77 %. Významnou roli v mincovnictví měla města. Svídnice město má 10 % podíl, Zhořelec město 9,23 %. Vratislav, důležité centrum Slezska, je zastoupena jak městskými ražbami (6,15 %) tak i biskupskými (7,69 %), což dohromady činí významných 14,61 %. Menší, ale stále významné podíly mají Těšínsko (5,38 %) a Opava (3,08 %). Krnovsko a Svídnice (jako knížectví) mají menší zastoupení, 0,77 % a 1,54 %.

Skupina slezských mincí je zastoupena v počtu 130 kusů, z celkového počtu mincí jsou to necelá 3 %. V rámci vládních ražeb se setkáváme s naprostou převahou ražeb Ferdinanda I. Habsburského (1526-1564) z vratislavské mincovny. Jedná se převážně o drobnou minci: feniky (halěře) s příměsí krejcarů. Mince jsou doloženy v rozsahu od roku 1533 do roku 1562. Uvedené ražby doplňují dvě krejcarové mince Maxmiliána II. (1564-1576). Nejzajímavější ražbou je dukát z roku 1574 mincmistra Wolfganga Freibergera taktéž z Vratislavi. Vratislavské zlaté městské mince se vyskytují v mincovních nálezech velmi ojediněle. Z let 1519–1648 jsou z Čech a Moravy známy kromě uničovského depotu jen tři další, které obsahovaly vratislavskou zlatou minci. Jedná se o nálezy z Tovačova, Plzně (zde 4 ks) a Jindřichova Hradce.⁶⁶ Ojedinělý případ tohoto dukátu je znám z rakouských zemí. Z těchto důvodů je nutné chápat uničovský exemplář jako velmi vzácný. Ve druhé polovině 16. století se mincovna zaměřila na vybíjení zlatých mincí tedy dukátů a jejich násobků, tento stav přetrval až do roku 1620.⁶⁷

65 Zuzana HOLEČKOVÁ, *Ražby slezských knížectví. České, moravské a slezské mince 10.-20. století. Národní muzeum - Chaurova sbírka, svazek VI/1*. Praha: Národní muzeum, 2010. ISBN 978-80-7036-274-7. s. 9.

66 Z let 1519–1648 jsou z Čech a Moravy známy kromě uničovského depotu jen tři další, které obsahovaly vratislavskou zlatou minci. Jedná se o nálezy z Tovačova, Plzně (zde 4 ks) a Jindřichova Hradce.

67 Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*, s. 59.

Knížectví Lehnicko-Břežsko-Volovské

je historické území v oblasti Dolního Slezska. Vznikl spojením tří původně samostatných knížectví pojmenovaných podle stejnojmenných měst Lehnice, Břeh a Volov. V roce 1524 došlo k politickému spojení těchto území pod vládou polské dynastie Piastovců. Tato rodová linie spravovala knížectví nepřetržitě po více než 150 let, až do roku 1675. Z hlediska státoprávního uspořádání byla tato knížectví součástí širšího celku zemí Koruny české. Jejich vazba k českému státu byla definována lenním vztahem, což znamenalo, že knížata formálně uznávala svrchovanost českého krále. Toto uspořádání přetrvalo až do poloviny 18. století.⁶⁸

Knížectví je reprezentováno v analyzovaném souboru dvěma vydavateli. Starší složku představují grošové ražby (půlgroš: 15 ks, groš 3 ks) Friedricha II. (1488-1547). Mladší mince jsou prezentovány krejcarovými mincemi (tříkrejcar - 4ks) společné vlády Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa (1602-1621). V souboru je doložen rychlebský dukát z roku 1609. Správcem rychlebské mincovny se v roce 1607 stal Kryštof Tuchmann. Tento zkušený mincmistr měl za sebou pozoruhodnou kariéru. V 60. letech 16. století působil ve službách významného českého šlechtice Petra Voka z Rožmberka. Rychlebská mincovna fungovala až do roku 1621, kdy byla její činnost ukončena především kvůli značné vzdálenosti mincovny od obou hlavních center knížectví - Lehnice a Břehu. Z výzkumu Eduarda Šimka (1998) týkající se přítomnosti slezských ražeb v rakouských nálezech vyplynulo, že se jedná o nejčastější nominál

Minsterbersko a Olešnicko

byla dvě významná historická území v oblasti Dolního Slezska. Od 15. století se zde prolínal vliv českých králů s vlivem rodu Poděbradů a jejich potomků Minsternberků. Tato dvě knížectví se postupně spojila pod vládou těchto potomků. Přestože v roce 1569 Minsternberkové prodali své knížectví slezským stavům, ponechali si titul knížat minsterberských a pokračovali ve vládě nad spojeným územím až do roku 1647.

68 Tamtéž, s. 56.

Mincovníctví v této oblasti prošlo v průběhu 16. a na počátku 17. století pozoruhodným vývojem. Po ukončení ražby stříbrných grošů se místní produkce po celé 16. století soustředila výhradně na ražbu zlatých mincí. Rychlebské dukáty, ražené podle standardů uherských dukátů, dosahovaly vysoké kvality a z hlediska ikonografie byly plně srovnatelné se soudobými evropskými dukáty. Minsterbersko-olešnické dukáty, ačkoliv ražené v omezeném množství a po relativně krátkou dobu, zanechaly významnou stopu v numismatické historii regionu. Jejich význam dokládá přítomnost v pěti českých a moravských nálezech z let 1536-1636, stejně jako ve třech rakouských depotech. V analyzovaném souboru je zastoupeno devět těchto dukátů, které pocházejí z pokladu objeveného v Uničově. V polovině 16. století, za vlády Karla I. (1511-1536), dukát z roku 1528 v mincovně Rychleby, pod vedením mincmistra Nicolause Burghausa. Následující období bylo charakteristické společnou vládou několika panovníků. V letech 1536-1548 vládli společně Jáchym, Jindřich II., Jan a Jiří III., kteří nechali razit dukát v Rychlebech v roce 1545. Jejich nástupci Jáchym, Jindřich III., Jan a Jiří III. (1548-1553) pokračovali v ražbě dukátů, jak dokazuje exemplář z roku 1550. V letech 1553-1562 vládli Jáchym, Jindřich III. a Karel II., kteří razili dukáty v letech 1553 a 1561. Samostatná vláda Jana (1553-1565) je reprezentována dukátem z roku 1559. Období společné vlády Jindřicha III. a Karla II. (1563-1587) bylo z hlediska mincovnictví poměrně aktivní, o čemž svědčí tři dochované dukáty z let 1565 a 1569.

Filip Hradil nabízí zajímavou hypotézu ohledně jejich neobvykle vysokého zastoupení. Vyslovuje domněnku o funkčním obchodním spojení mezi vlastníkem pokladu a minsterberským dvorem. Věrohodnost této hypotézy autor podpořil historicky doloženou informací, že Minsterberkové od roku 1570 vlastnili šternberský hrad s přilehlým panstvím. Toto vlastnictví získali díky sňatku Karla II. s Kateřinou Berkovou z Dubé. Správa tohoto majetku pravděpodobně vyžadovala přísun finančního kapitálu, který mohl být realizován právě

prostřednictvím kvalitních zlatých mincí.⁶⁹ Ve stříbře byly raženy mince z Olešnice z let 1613-1615 za knížete Karla II. (1587-1617)

Opavsko

historické území na severní Moravě a ve Slezsku, bylo lénem Českého království. Na čas bylo od koruny odděleno a v roce 1613 je od císaře Matyáše obdržel za dluh ve výši 400 000 zlatých Karel z Liechtensteina. V opavské mincovně byly za jeho vlády v letech 1616-1617 raženy tříkrejcare, přičemž v našem souboru jsou zastoupeny 4 exempláře, z nichž 3 pocházejí z roku 1616 a jeden z roku 1617.

Těšínské knížectví

je v našem souboru zastoupeno ražbami dvou panovníků: Václava III. Adama (1528-1579), od něhož máme dva třígroše (z let 1567 a 1592) a jeden halěr (1559), a Adama Václava (1594-1617), jehož vládu reprezentuje jeden třígroš (1603) a tři groše (dva z roku 1607 a jeden z 1606). Těšínská mincovna v tomto období produkovala jen stříbrné mince, a to malé a střední nominály nevalné kvality. Těšínské mince představovaly jen velmi malou část obíhajících slezských peněz.⁷⁰

Vratislavské biskupství

vykazovalo v průběhu 16. a počátku 17. století poměrně aktivní mincovní činnost. V našem souboru jsou zastoupeny ražby několika biskupů, což svědčí o kontinuitě mincovní produkce v tomto období. Nejstarší mince v souboru - dukát - pochází z období vlády biskupa Jakuba ze Salzy (1520-1539). Jeho nástupce, Baltazar z Promnitz (1539-1562), je také zastoupen jedním dukátem. Výraznější podíl má biskup Karel Habsburský (také uváděn jako Karel Rakouský, 1608-1624). Z jeho období máme celkem sedm mincí: pět dukátů a dva tříkrejcare. Tato skutečnost může naznačovat buď intenzivnější mincovní produkci během jeho episkopátu nebo lepší zachování těchto mincí v oběhu. Mezi uvedenými dvěma obdobími je jedním tříkrejcarem zastoupen biskup Kašpar z Logau (1562-1574). Je

69 Filip HRADIL, s. 53. Nálezové lokality: Životice, Praha – Karlovo náměstí, Kamenice nad Lipou, Plzeň a Rakousy.

70 Andrzej MIKOLAJCZYK, *Těšínské mince knížete Adama Václava (1594-1617)*, FN 4-5, 1989/1990. s. 33.

pozoruhodné, že mincovní produkce zahrnovala jak vysoce hodnotné zlaté dukáty, tak nižší nominály v podobě stříbrných tříkrejcarů. To naznačuje, že vratislavské biskupství se snažilo pokrýt různé potřeby, od luxusních plateb až po běžné transakce. Mincovna v Nise, hlavní místo ražby pro vratislavské biskupství, tak hrála významnou roli v monetární politice této církevní instituce a přispívala k ekonomickému životu celého regionu.

Město Vratislav

Vyvrcholení dlouholeté snahy českých panovníků o získání vlivu ve Slezsku a o přechod části Slezska k českým zemím přinesl rok 1335, kdy vratislavské knížectví připadlo Janu Lucemburskému. Vratislavsko se tak stalo majetkem České koruny ve Slezsku. Centrem tohoto nevelkého území bylo největší a hospodářsky nejvýznamnější slezské město Vratislav. Získalo vlastní mincovní právo v druhé polovině 14. století. Za panování Vladislava II. Jagellonského (1471-1516) razila mincovna groše s českým lvem a v letech 1510-1516 halěře s písmenem W. Za Ludvíka Jagellonského (1516-1526) byly raženy zlaté i stříbrné mince. Ze stříbra to byly denáry a halěře bez letopočtu, s monogramem L nebo LR (Ludovicus Rex). Vratislavská mincovna produkovala jak vládní mince habsburských panovníků, tak i samostatné městské ražby. Tyto městské ražby se vždy vyznačovaly znakem města na lici, zatímco na rubovém opisu nesly titulaturu aktuálního vládce.⁷¹ V našem souboru jsou reprezentovány především halěři. Převažují ražby z doby vlády Vladislava II., celkem osmi exempláři, zatímco z období Ludvíka I. (1516-1526) máme pouze jeden halěř s písmenem L.

Město Svídnice

Tamější mincovní produkce v první čtvrtině 16. století je v našem souboru reprezentována výhradně půlgroši z období vlády Ludvíka I. Jagellonského (1516-1526). Celkem 13 kusů naznačuje významnou mincovní aktivitu města v onom krátkém desetiletém období. Zajímavým aspektem je, že u devíti z nich je uveden jako mincmistr Paul Monau starší. Tento údaj poskytuje cenný vhled do organizace

⁷¹ Zuzana HOLEČKOVÁ, České, Moravské a Slezské mince 10.–20. století. Ražby Slezských knížectví, Praha 2010, s. 231.

mincovnictví ve Svídnici, identifikujíc konkrétní osobu odpovědnou za ražbu. Paul Monau starší zřejmě hrál během vlády Ludvíka I. klíčovou roli v místní mincovní produkci.

Skutečnost, že všechny zaznamenané mince jsou půlgroše, naznačuje, že tento nominál byl pravděpodobně hlavním produktem svídnické mincovny uvedeného období. Půlgroše byly středním nominálem, vhodným pro běžné obchodní transakce, což odráží ekonomické potřeby města a regionu. Tato konzistentní produkce půlgrošů Ludvíkovy vlády také poukazuje na stabilitu městského mincovnictví v tomto období a možná i na určitou míru autonomie, které Svídnice v oblasti ražby mincí požívala.

Krnov knížectví

Krnov je v našem souboru zastoupeno jedním třígrošem z roku 1612, raženým za Fkrnovskému knížecímu mincmistrovi Valentinu Janusovi (1614–1618) a podobně jako řada jiných soukromých mincoven té doby se orientovala na zisk z vybíjení drobné mince (tříkrejcarů).⁷²

6.5.4. Lužice

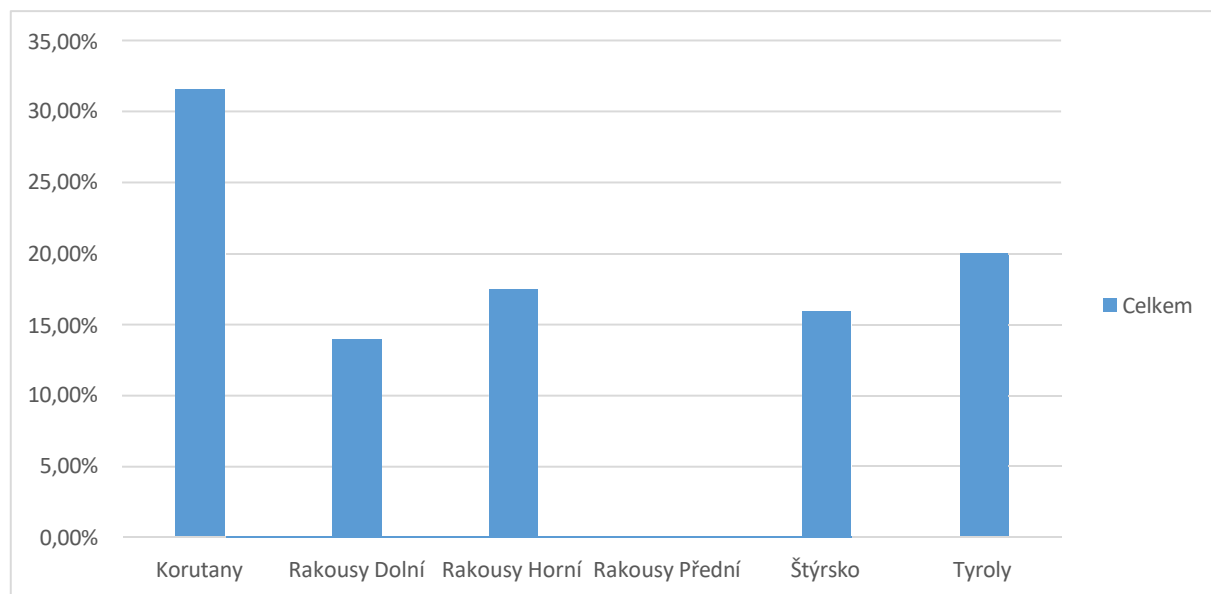
Roku 1329 bylo městu Zhořelci potvrzeno právo ražby drobné mince. V tomto privilegiu byl vytvořen základ pro rozsáhlou ražbu zhořeleckých penízů s nápisem GOR. Tyto drobné mince tvoří výraznou položku v 15. a 16. století v Čechách a na Moravě. Mince měly problematickou kvalitu, a proto byl jejich dovoz zakázán v roce 1458. Přes opakované zákazy se zhořelecké peníze udržovaly v oběhu ještě v celém 16. století.⁷³

Mincovnictví města Zhořelce představuje výhradně drobné nominály - peníze, přičemž většina z nich (10 kusů) byla ražena za vlády Ludvíka I. v letech 1516-1526.

⁷² Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*, s. 75.

⁷³ Jiří SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 171.

6.5.5. Rakouské země



Základní geografické dělení habsburské dědičné země v Rakouském říšském kraji tvoří dva územní celky oddělené řekou Enží, hranicí mezi Horními a Dolními Rakousy. Samostatnými korunními zeměmi byly Tyroly, Přední Rakousy, Korutany, Štýrsko a Kraňsko.

Hospodářské styky mezi rakouskými zeměmi a Moravou mají dlouhou a bohatou historii sahající hluboko do středověku. Geografická blízkost Moravy a společná zemská hranice podporovala živé obchodní styky. Výrobky putovaly z moravského šlechtického velkostatku na obchodní trh rakouských zemí. Z rakouských zemí byly přiváženy produkty řemeslné výroby.⁷⁴ Politické vazby hrály také významnou roli. Morava byla od roku 1526 součástí habsburské monarchie, na rakouské mince pohlížíme jako na „domácí“ produkci. Bohaté hospodářské styky mezi Moravou a rakouskými zeměmi ovlivňovaly skladbu oběživa, značný podíl cirkulujících rakouských ražeb nevyvolával zvláštní odezvu u současníků. Kromě malých „okrouhlých vídeňských“, nejsou doloženy další stížnosti na mince alpských zemí⁷⁵. Na říšském mincovním shromáždění ve Špýru v roce 1557 se probírala otázka problematiky drobných mincí. Konkrétně bylo

⁷⁴ Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy*, s. 123.

⁷⁵ Do skupiny Alpských zemí zahrnujeme Salcburk.

poukazováno na nekvalitní tříkrejcarey Ferdinanda I. z rakouských zemí. Legáti považovali tyto mince za „velikou útrapu“ v peněžním styku, která pronikala do německých států a působila neblaze v oběhu. Vládní komisaři naproti tomu obhajovali jejich potřebu na vojenské platby ve válce Ferdinanda proti Turkům.⁷⁶ Oproti tomu jsou v roce 1576 „staré rakouské groše“ považovány za rovnocenné domácím pražským grošům. V 16. století proudilo na Moravu rakouské oběživo, které suplovalo nedostatek domácí drobné mince. Krejcarey, dvoufeniky a feniky se přirozenou cestou mísily s domácími ražbami, zvláště poté, co byl vyjádřen jejich vzájemný vztah kurzem (1567), kdy se stal pražský groš ekvivalentem tříkrejcaru.⁷⁷

Podíl rakouských zemí na celkovém počtu sledovaných mincí je mnohem menší (cca 2 %). Má tedy malý vliv na skladbu oběživa na Moravě, jde o celkem 264 ks. Korutany představovaly největší podíl 31 % (83 ks). Druhé nejvyšší zastoupení měly Tyroly 20 % (54 ks), následují Horní Rakousy 18 % (46 ks) a Štýrsko 16 % (42 ks). Dolní Rakousy mají jen malý podíl na moravském oběhu (14 % - 37 ks), nejmenší pak Přední Rakousy s pouhými 0,7 % (2 ks)

Horní Rakousy

V roce 1453 bylo území Horních Rakous povýšeno na arcivévodství a Habsburkové zemi drželi až do roku 1918. Hlavním správním centrem země je město Linec.

Nejvýznamnější ražbou doloženou ve sledovaném souboru je dukát krále Ferdinanda I. z roku 1546, známý z uničovského pokladu. Dalšími ražbami doloženými v souboru jsou feniky Ferdinanda I. Habsburského (1521-1564) především z 30. let 16. století, nejmladší ražbou je fenik z roku 1556. Tyto feniky představují starší složku oběživa suplující drobnou domácí minci.

Dolní Rakousy

⁷⁶ Lubomír NEMEŠKAL, *Snaha o mincovní unifikaci v 16. století*. Academia. 2001, s. 116.

⁷⁷ Martin ŠTINDL, *Nálezy mincí tolarového období na jižní Moravě. Příspěvek ke struktuře oběživa*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1992 s. 27.

Po krátké době, kdy zde vládl Přemysl Otakar II., připadla tato země pod habsburské panství, podobně jako sousední Horní Rakousy. V roce 1453 bylo území Dolních Rakous povýšeno na arcivévodství a Habsburkové zemi drželi až do roku 1918. Hlavním správním centrem země je město Vídeň.

Nevelkou skupinu šesti mincí pocházejících z Dolních Rakous a ražených ve Vídni představují dukáty Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. Dvě z mincí (dukát Ferdinanda I. z roku 1559 a dukát Rudolfa II. z roku 1603) se do dnešní doby nezachovaly. Mince z vídeňské mincovny můžeme spojit se jmény tamních mincmistrů Adama Hartmanna, Lorenze Hübmera a Andrese Händla.⁷⁸

Většina mincí pochází z období vlády Ferdinanda I. Habsburského (20 kusů) a Maxmiliána II. Habsburského (8 kusů). Dalšími zastoupenými panovníky jsou Rudolf II. Habsburský (4 kusy) a Matyáš II. Habsburský (1 kus).

Za starší oběživo můžeme považovat feniky Friedricha III. (1440-1493, 5 kusů). Pavel Sixtus Trautson (1550-1589-1621), jedna z nejvýznamnějších osob císařského dvora,⁷⁹ razil pod svým jménem mince - sledovaný soubor obsahuje dva kusy jeho tříkrejcaru. Nejčastěji zastoupenými nominály jsou půlbatzeny (dvoukrejcare) v počtu 13 kusů, feniky doložené devíti kusy, dvoufeniky v pěti kusech. Dalšími nominály jsou zmiňované tříkrejcare, krejcare a jeden groš.. Všechny tyto mince byly raženy ve Vídni. Vídeňská mincovna patřila v období raného novověku vedle mincovny v Hallu k nejdůležitějším v rakouských zemích. Její výsadní postavení vycházelo z umístění v hlavním městě habsburské moci a souviselo také s výhodnou polohou na trasách dálkového obchodu.

Štýrsko

Do roku 1564 byly Štýrsko, Korutany a Kraňsko součástí jednotných habsburských držav pod vládou Ferdinanda I. Po tomto roce, po Ferdinandově smrti, byla jednotlivá území rozdělena mezi jeho syny. Vnitřní Rakousy se staly

78 Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*, s. 49.

79 V letech 1582–1594 zastával funkci prezidenta říšské dvorské rady. Trautson byl spolu s Wolfgangem Sigmundem Rumpfem nejmocnější osobou na panovnickém dvoře. FUČÍKOVÁ, Eliška (ed.). *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze: Jacques Esprinchard, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*, Praha, 1989, 117.

samostatnou správní jednotkou pod vládou arcivévody Karla II. (1564-1590), poté se stal dědicem jeho syn a budoucí císař Ferdinand II. (1590-1619).

Mince štýrské provenience představují malou skupinu (49 mincí) s velkým časovým rozsahem od 15. do začátku 17. století. Nejstarší fenik pochází od Friedricha III. (1457-1493), patří ke starším ražbám, je doprovázen dvoufenikem arcivévody Maximiliana I. (1456-1519). Nejvýrazněji jsou zastoupeny ražby Ferdinanda I. a arcivévody Karla II., které společně tvoří 85,72 % celého souboru, každý s 21 mincemi (42,86 %). Z hlediska nominální skladby jasně dominují feniky, tvořící 89,80 % souboru (44 kusů). V přehledu nominálů nalézáme půlbatzeny (dvoukrejcare) a dvoufeniky.

Korutany

Původní korutanská mincovna se nacházela ve sv. Vítu. Za Ferdinandovy vlády byla přesunuta do Klagenfurtu, které se stalo novým správním centrem. V mincovně byly vedle dukátů ve větší míře raženy feniky, sechsery (šestikrejcare = 1/10 guldineru) a pfundery (patnáctikrejcare = 1/5 guldineru). Rozbor ražeb vzešlých z Korutan poskytuje zajímavé spektrum mincí z dlouhého období od konce 15. do začátku 17. století, téměř 150 let. Obsahuje celkem 95 kusů, od vlády Maximiliana (1493-1519) až po Ferdinanda II. (1590-1637). Největší zastoupení mají ražby z období Karla (II.) arcivévody (1564-1590/7) s 41 kusy následované mincemi Ferdinanda I. (1521-1564), 31 kusy. Nejmladší mincí je fenik Ferdinanda II. (20 kusů) a Maximiliana (4 kusy). V záplavě feniků, které převažují u všech vydavatelů, se ojediněle objevuje krejcar. Dukáty byly podle popisu původně tři, v jednom případě šlo o dukát Ferdinanda I. (1521-1564), ve dvou případech to měly být dukáty jeho syna Karla (1540–1590, přičemž jeden dukát z roku 1584 je znám jen z popisu.⁸⁰

80 Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*, s. 89.

Tyroly a Přední Rakousy

Habsburkové vlastnili Tyroly od roku 1362. V roce 1477 byly přeložena hlavní mincovna z Merana do Halu, aby byla mincovna situována co nejblíže zdrojům stříbra. Hall in Tirol se stal hlavní výrobnou mincí pro rakouské dědičné země. Jménem arciknížete Zikmunda Tyrolského byly z místních bohatých zdrojů raženy nové obchodní mince vyšších hodnot, tzv. guldinery, někdy také nazývané předchůdci tolaru. Kromě guldineru byl v tyrolské mincovně ražen půlguldiner, pfundner (15 krejcar), sechser (šestigroš), krejcar a vierer.⁸¹ Jejich metrologické parametry určoval tyrolský mincovní řád z roku 1481, zvaný také "velká Zikmundova mincovní reforma".⁸² I když ražba guldineru v Hall in Tirol byla krátkodobá, předznamenala další vývoj mincovnictví k vyšším, hrubším nominálům. Měnové systémy obou tehdejších větví Habsburků (tyrolské a císařské) byly odlišné; tyrolský krejcar měl jiný obsah stříbra než rakouský čtyřfenik (pro který se ovšem také užívalo označení „krejcar“).

Hlavní kmen tyrolských ražeb v našem souboru tvoří mince arcivévody Ferdinanda (1564-1595) a Ferdinanda I. (1521/1522-1546), k nejmladším mincím patří mince Rudolfa II. Habsburského (1602-12/13) z let 1606-1607. Nominálová skladba je velmi zajímavá. V našem souboru se nachází početná skupina tolarů⁸³, které tvoří 61,67 % (z celkového počtu 124 kusů mincí), ostatní malé a střední nominály pak dosahují 38,33 %. Jedná se o krejcarové ražby a jejich násobky, nejvyšší je jeden šestikrejcar, doloženy jsou dva groše.

Marginální skupinu v souboru rakouských mincí tvoří dva tolary ražené v mincovně Ensisheim v Předních Rakousích: z období vlády arcivévody Ferdinanda II. (1564-1595) Pro mincovnu v Ensisheimu byly nově pořízeny Razicí stroje, pro velké nominály, razidla pro drobné mince. Tato dceřinná mincovna Hallské

81 Heinz MOSER - Heinz TURSKY. *Die Münzstätte Hall in Tirol, 1477-1665*, Innsbruck, 1977, s. 24.

82 Jiří SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 183.

83 Tolary z větší části pocházejí z publikovaného nálezu z Kralic nad oslavou. Martin KUČA – Jan VIDEMAN, *Depot mincí z konce 16. století z Kralic nad Oslavou (okr. Třebíč)*, NS32/1, 2018, s. 118-122.

mincovny používala k výrobě tolarů válcovací stroje, podobně jako tomu bylo v hlavní mincovně v Hallu.⁸⁴

6.5.6. Salcburské arcibiskupství

V letech 1328-1803 byla salcburská arcidiecéze suverénním státem v rámci Svaté říše římské. Arcibiskupství patří k významným zdrojům drobné mince obohacující cirkulaci na Moravě. Vyskytují se v moravských nálezech od 40. let 16. století a trvale zásobují moravské oběživo do roku 1617.⁸⁵ Přestože arcibiskupství nepatřilo do svazku habsburských zemí, jeho mince dlouhodobě obíhaly zejména v rakouských a českých zemích. Salcburk je na trase tradičních obchodních cest napříč středoevropským regionem. Jeho mince byly známé svou kvalitou a těšily se důvěře. Arcibiskupové získávali stříbro z místních bohatých ložisek, ražba byla plně rentabilní.

Nová éra byla zahájena za vlády arcibiskupa Leonarda z Keutschachu (1495-1519). Ten v roce 1500 obnovil mincování v Salcburku po čtyřicetiletém útlumu, během něhož v regionu převládaly nekvalitní mince. Klíčovou postavou tohoto obrození se stal Hans Thenn, povoláný z franského Schwabachu, jehož rodina následně provozovala mincovnu po několik generací.⁸⁶

Mincovní produkce zahrnovala jak zlaté, tak stříbrné ražby. Zlaté mince, především rýnské guldeny (do roku 1519) a dukáty podle uherského vzoru, plnily zejména reprezentativní funkci. Hlavní důraz byl však kladen na stříbrné mince - batzeny, krejcary, feniky a halěře. Jejich produkce výrazně vzrostla díky otevření nových stříbrných dolů v salcburské oblasti. Následující arcibiskupové - Matouš kardinál Lang z Wellenburgu (1519-1540), Arnošt Bavorský (1540-1554) a Michael z Kuenburgu (1554-1560) - v ražbě intenzivně pokračovali⁸⁷.

⁸⁴ Helmut KLEMESCH, *Die vorderösterreichische Münzstätte Ensisheim*, Vídeň 2009, s. 82.

⁸⁵ Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy mincí předbělohorského období (1526-1618)*, NS18, 1989, s. 117-135.

⁸⁶ Filip HRADIL, *Uničovský poklad*, s. 93.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 92.

Významnou osobností v dějinách salcburského mincovnictví se stal Jan Jakub Khuen Belasy (1560-1586). Na počátku vlády ignoroval mincovní řád z roku 1561 a ražbu zlatníků a jejich dílů zavedl teprve po několika letech. Mincovnu převzal do vlastní režie, vybavil ji nejmodernějšími stroji, přizval významné rytce. Výše produkce za jeho vlády byla mimořádně silná. Ze zlatých mincí byly raženy pravidelně dvoudukáty, dukáty, tolary a jejich díly, ze zlatníkové soustavy zlatníky, půlzlatníky a desetikrejčary. Nadále byla bez přerušení ražena drobná mince: dvoufeníky, feníky a velmi vzácné haléře. Wolfgang Theodor von Raitenau (1587-1612) opustil až na výjimky ražbu stříbrných mincí podle říšského nařízení. Tolarové mince byly raženy jako nedatované, zatímco drobné mince byly raženy datované po celou dobu vlády.⁸⁸

Největší podíl, více než třetinu všech exemplářů (34,38 %), tvoří mince ražené za zmíněného arcibiskupa Wolfganga Theodora von Raitenau (1587-1612). Což ovšem nelze chápat jako objektivní hodnotu "našich" kusů, neboť téměř 75 % z tohoto množství připadá na falza napodobující jeho feníky.⁸⁹ Výroba falz dokládá veřejnou oblibu tohoto nominálu a jeho výrazné zapojení do oběhu. O tom svědčí nález z Nárámče, kde je jeden feník z tamější dílny doložen.⁹⁰ Každopádně se tato falza feníků Wolfganga Theodora von Raitenau hlásí k nejmladší chronologické vrstvě salcburských ražeb v našem souboru. Originální ražby pana von Raitenau tvoří ve skutečnosti jen 8 % z celkového počtu salcburských ražeb našeho souboru. Významné postavení v počtu kusů zaujímá arcibiskup Matyáš Lang von Wellenburg s 24,19 % mincí, následovaný Janem Jakubem Khuen Belasy (1560-1586) s 20,46 %. Mince arcibiskupa Arnošta Bavorského (1540-1554) představují 11,90 %, ražby Michaela z Künburgu (1554-1560) tvoří 6,25 % Nejmenší podíl, pouhých 2,82 % mincí, je spojen s arcibiskupem Leonardem Keutschachem (1495-1519). Nejpočetněji zastoupenou ražbou jsou dvoufeníky následované feníky. Kupodivu, náš soubor neobsahuje jedinou batzenovou minci ani hrubé stříbrné mince. Z uničovského pokladu, který dotuje zlato ve

⁸⁸ Jan ŠMERDA, *Solnohradské mince a medaile (1500 - 1809)*, Gottwaldov 1987, s. 17.

⁸⁹ Nález z Brna – Údolní ulice, H 22, obsahuje 245 falešných feníků.

⁹⁰ Nález z Nárámče, H 130,

zkoumaném vzorku oběživa, v našem nálezu nacházíme tři dukáty "dodané" Matoušem kardinálem Langem z Wellenburgu, Arnoštem Bavorským a Michaellem z Künzburgu.

Salcburští arcibiskupové hrají vedle polských králů nejvýznamnější roli v oběživu Moravy v poslední čtvrtině 16. století s přesahem do následujícího 17. století. Po roce 1600 frekvence výskytu výrazně klesá, s několika ojedinělými záznamy až do roku 1606. Zajímavostí je, že kromě tří jmenovaných dukátů, se tu neobjevují žádné jiné druhy nominálů vyjma drobných mincí – dvoufeniků v doprovodu feniků.

Srovnáme-li výsledky našeho zkoumání se závěry T. Krejčíka (11 %) a E. Šimka (4,84%)⁹¹ je zřejmé, že 21 % představuje zatím nejvyšší zastoupení salcburských mincí ve skladbě oběživa na Moravě.

6.5.7. Uhry

Uherské mince v kontextu moravského oběživa nehrají významnou roli, ale zlaté uherské dukáty jsou jeho dlouhodobou složkou. Uherský dukát je důležitým prvkem už od středověku. Uherská zlatá mince vynikala svou kvalitou a stabilitou kurzu. Díky těmto vlastnostem byla velmi žádaná v evropském obchodě. Mezi nejvýznamnější vývozní artikly Uher patřily právě ražené zlaté mince.

Produkce zlatých mincí dosáhla svého vrcholu v kremnické mincovně. Ta v polovině 14. století dokázala vyrazit až půl milionu dukátů za rok. Tato ohromná produkce podpořená bohatstvím zlatých dolů postavila Uhry na pozici největšího evropského producenta zlata v pozdním středověku. Po postupném poklesu ražby v 15. století vzrostl v 16. století v důsledku tureckého nebezpečí význam hornouherské mincovny v Kremnici, která měla geograficky výhodnou polohu oproti ostatním uherským dílnám.

⁹¹ Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy*, s. 120. dále Eduard Šimek, *Česká mince v peněžním oběhu druhé poloviny 16. století*, Studie ČSAV, 5, 1972, s. 14.

Ražba ze zlata zde pokračovala i v následujícím století. Váhu i ryzost si uherská zlatá mince uchovávala poměrně stabilní (na rozdíl od mince stříbrné), což sehrálo v měnových poměrech 16. století zásadní roli. Velké zásoby drahého kovu a kvalita mince umožňovaly její prosazení coby světového platidla.

V našem souboru není zastoupení uherských mincí nijak výrazné (7,5 %). Zahrnují dlouhý chronologický interval, na jehož počátku nacházíme ražbu Marie z Anjou (1382-1385), a to denár bez letopočtu. Časovou osu uzavírá kremnický dukát Matyáše II. Habsburského (1608-1619) s letopočtem 1614.

Nejexponovanější období v našem souboru podle ročníků (event. období vlády) představuje druhá polovina 16. století, s vrcholem v letech 1576-1608.

Důležité místo zaujímají ražby uherského království, které zároveň tvoří nejvýznamnější skupinu (36 %) uničovského pokladu. Nejstarší dukáty jsou ražby Zikmunda Lucemburského (1387-1437), doložené třemi dukáty. Po kratší vládě Ladislava V. (1444-1457) reprezentovanou dvěma dukáty, nastoupil na trůn Matyáš Korvín (1458-1490). Za období jeho vlády je zdokumentováno 18 dukátů.

Následující období jagellonské dynastie, reprezentované Vladislavem II. (1490-1516) a Ludvíkem II. (1516-1526), zaznamenalo mírný pokles s pouhými 2 dukáty za každého panovníka. Vládu Jana Zápoľského (1526-1540) představují tři dukáty.

S nástupem habsburské dynastie zaznamenáváme za Ferdinanda I. (1526-1564) 17 dukátů, za Maxmiliána II. (1564-1576) pak pět. Výrazný vrchol představuje produkce za Rudolfa II. (1576-1608), kdy máme doloženo 50 dukátů. Tento trend pokračoval i za Matyáše II. (1608-1619) se zdokumentovanými 26 dukáty, bereme-li v potaz výrazně kratší dobu Matyášovy vlády. Dukáty z uničovského nálezů byly raženy v Budíně.⁹²

92 Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*, s. 91.

Bezesporu nejpočetnější složkou uherské skupiny jsou denáry. Celkově lze konstatovat, že drtivá většina denárů (99,35 %) byla ražena v Kremnici během vlády Habsburků, přičemž nejvíce je jich připisováno období vlády Rudolfa II (1576-1608). Přesnější přiřazení k jednotlivým panovníkům: Marie z Anjou (1382-1385) a Ludvík II. Jagellonský (1516-1526) jsou zastoupeni každý jedním denárem. Výrazně dominují Habsburkové, přičemž Ferdinand I. (1526-1564) má přiřazeno 60 denárů, Maxmilián II. (1564-1576) pak 47 denárů a Rudolf II. (1576-1608) nejvíce, 95 denárů.

V marginálním množství se prezentují další ražby Rudolfa II. zahrnující tolary z let 1583 (2 ks) a 1598 a také jeden čtvrttolar (1602). Dochovaly se i nejdrobnější ražby, totiž oboly Maxmiliána II. a Rudolfa II. z kremnické mincovny.

Zdá se, že ve sledovaném období představuje uherský denár nejčastější uherskou minci v nálezech. Výskyt drobných mincí je omezen na území jihovýchodní Moravy, až na zanedbatelné výjimky jej známe z nálezů ze Strážnice.

6.5.8. Sedmihradsko

Sedmihradsko, historické území na severozápadě dnešního Rumunska, bylo v 11. a 12. století připojeno k Uhrám. Od 12. století sem přicházeli němečtí kolonisté z oblasti dolního Rýna. Správním centrem se stalo město Sibiu (Hermannstadt).

Po bitvě u Moháče (1526) se Sedmihradsko stalo samostatným knížectvím (1570), závislým na Osmanské říši. Zahrnovalo i části východních Uher a krátce bylo spojeno s Valašskem a Moldavskem. V roce 1691 se dostalo pod vládu Habsburků, ale zůstalo centrem odporu uherské šlechty proti centralizaci. Po první světové válce bylo připojeno k Rumunsku.

V uničovském nálezů bylo 34 mincí sedmihradských knížat (9,65 % celku). Zachovaná část obsahuje 17 mincí, včetně dukátů všech původních vydavatelů z let 1556–1613, od vlády Jana II. Zikmunda po Gabriela Bathoryho.

Sedmihradské mincovnictví souvisí s politickým vývojem střední a východní Evropy v první polovině 16. století a s uherským mincovním systémem. Bohatá naleziště zlata v okolí měst Velká Baňa a Sibiu byla klíčová pro rozvoj jak uherského, tak později sedmihradského mincovnictví. Toto území, obývané Maďary, Sasy a Sikuly, se po bitvě u Moháče stalo důležitým centrem. Oblast ležící na pomezí dvou velkých říší využívala své pozice a přírodního bohatství k manévrování mezi oběma mocnostmi. Zdejší zlaté doly nejen podporovaly místní ekonomiku, ale také poskytovaly prostředky pro diplomacii a vojenské akce.

Sedmihradské zlato tak bylo nejen zdrojem prosperity, ale i nástrojem politické moci. Umožňovalo knížatům udržovat určitou míru nezávislosti a ovlivňovat regionální politiku. Ražba vlastních mincí byla projevem této autonomie a zároveň prostředkem k prosazování vlastních zájmů ve složité politické situaci střední Evropy 16. a 17. století.

Celkově je v našem souboru zastoupeno devět různých mincovních pánů ze Sedmihradska. Jsou tu mince z období téměř sta let suverénní sedmihradské historie, od poloviny 16. do počátku 17. století, s převahou dukátů a menším zastoupením třígrošů. Nejvíce mincí pochází od Zikmunda Bathoryho (1581-1602), který je zastoupen 15 dukáty. Následuje sedm dukátů Gabriela Bathory (1608-1613) a šest dukátů Štěpána Bathory (1571-1575). Jan II. Zikmund (1559-1571) je zastoupen dvěma dukáty, stejně jako Kryštof Bathory (1576-1581). Společnou ražbu dokládá dukát Jana II. Zikmunda a Isabelly (1540-1559). Štěpán Bočkaj (1604-1606) je zastoupen jedním dukátem a osmi ražbami třígrošů. Nejmladší ražby pocházejí z období vlády Gabriela Bethlena (1613-1629), jsou to čtyři kusy třígrošů.

Vyšší koncentraci ražeb dokumentuje letopočet 1597. Také období let 1605-1613 zachycuje zvýšenou koncentraci mincí s vrcholy v letech 1606, 1609 a 1613. Jmenované stříbrné ražby pocházejí z větší části z nálezů z Tichova a jeden kus ze Jmenované stříbrné ražby (většina z nálezů z Tichova, jeden kus ze Bzence)

pocházejí z příhraniční oblasti mezi Sedmihradskem a Uhrami, z počátku 17. století.

6.5.9. Německé země

Svatá říše římská v 16. století představovala složitou politickou strukturu, složenou z rozmanitých entit různé velikosti a významu. Německá oblast zahrnovala množství politických suverénů. Na vrcholu této hierarchie stála kurfiřtství, mocná území s výsadním právem volit císaře. Mezi nimi vynikala tři církevní kurfiřtství - Mohuč, Trevír a Kolín nad Rýnem, doplněná světskými, totiž Falcí, Saskem a Branibory.

Do složité mozaiky patří rozsáhlá knížectví, jako Bavorsko, Württembersko, Hesensko či Brunšvicko-Lünebursko. Samostané a významné postavení měly také církevní státy, zahrnující četná biskupství, jako Münster, Würzburg a Bamberg, a vlivná opatství, např. Fulda a další.

Zvláštní postavení měla říšská města, svobodné městské státy přímo podřízené císaři. Mezi nimi vynikaly obchodní centra jako Norimberk, Frankfurt, Augsburg a Lübeck. Mozaiku doplňovala menší hrabství a panství, například Nassau, Waldeck, Hanau a Solms mnoho dalších.

Ve druhé polovině 16. století se musela říše vypořádat s řadou problémů ohrožujících její celistvost, vyrovnat se s protestanty a čelit turecké expanzi na Balkáně.⁹³

Skladba oběživa v 16. století odráží politickou roztržičnost, zaznamenali jsme až 67 různých mincovních pánů.

Přednostní zastoupení v počtu mincí patří Falcím. Dominantní postavení mají mince z území Falc-Veldenz (80 kusů, 11,78 %), Falc-Zweibrücken (71 kusů,

⁹³ Duits, Simon. "Svatá říše římská." Přeložil Matěj Váňa. World History Encyclopedia. Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/trans/cs/1-17433/svata-rise-rimska/> (8. 7. 2024)

10,46 %) a Falc-Simmern (67 kusů, 9,87 %), které dohromady tvoří přes 30 % souboru. Značný podíl tvoří také mince z hrabství Solms-Lich (60 kusů, 8,84 %) a Hanau-Lichtenberg (48 kusů, 7,07 %). Církevní ražby jsou reprezentovány především biskupstvími Pasov (48 kusů, 7,07 %) a Štrasburk (45 kusů, 6,63 %). Mezi další významné položky patří mince z hrabství Nassau-Weilburg (33 kusů, 4,86 %), hradu Friedberg (30 kusů, 4,42 %) a Waldecku (28 kusů, 4,12 %). Méně početné, ale stále významné jsou ražby z biskupství Wormského a markrabství Sasko-Míšeňského a ze Saska. Soubor zahrnuje také městské ražby, především z Colmaru a Štrasburku. Menší podíl mají mince z různých menších teritorií, jako Stolberg-Ortenberg, Hanau-Münzenberg a Jülich-Cleve-Berg.

Augsburg - město	0,26 %	2
Baden-Baden	0,77 %	6
Baden-Durlach	0,13 %	1
Barby	0,39 %	3
Bavorsko - Mnichov	0,52 %	4
Bavory - Oettingen	0,13 %	1
Branibory	0,64 %	5
Branibory - Anspach	0,26 %	2
Branibory - Bayreuth	0,13 %	1
Branibory - Küstrin	0,13 %	1
Brunšvik - Wolfenbüttel	0,13 %	1
Brunšvik - Kalenberg	0,13 %	1
Colmar - město	2,31 %	18
Corvey - opatství	0,26 %	2
Eimbeck	0,13 %	1
Erfurt - město	0,13 %	1
Falc	0,26 %	2
Falc - Simmern	8,74 %	68
Falc - Veldenz	10,93 %	85
Falc - Zweibrücken	9,25 %	72

Frankfurt - město	0,39 %	3
Friedberg - hrad	3,99 %	31
Fulda - opatství	0,13 %	1
Goslar - město	0,13 %	1
Göttingen - město	0,26 %	2
Hagenau	0,13 %	1
Halberstadt - biskupství	0,26 %	2
Hamburg	0,13 %	1
Hameln	0,26 %	2
Hanau - Lichtenberg	5,78 %	45
Hanau - Münzenberg	1,03 %	8
Henneberg	0,64 %	5
Hildesheim	0,39 %	3
Holstein - Gottorp	0,13 %	1
Horní Falc	0,13 %	1
Isny - město	0,13 %	1
Jülich-Cleve-Berg	0,90 %	7
Kaufbeuren - město	0,26 %	2
Kolín - město	0,26 %	2
Kolín - arcibiskupství	0,51 %	4
Kostnice - město	0,64 %	5
Leuchtenberg	0,13 %	1
Lippe - Detmold	0,77 %	6
Lübeck	0,26 %	2
Magdeburg	0,26 %	2
Mansfeld - Friedeburg	0,13 %	1
Marsberg	0,26 %	2
Nassau - Weilburg	4,37 %	34
Nassau - Wiesbaden	0,77 %	6
Nördlingen - říšská mincovna	0,64 %	5
Norimberk - město	0,51 %	4

Northeim - město	0,13 %	1
Oettingen - knížectví	0,26 %	2
Paderborn - bisk.	0,13 %	1
Pasov - biskupství	5,91 %	46
Pommern - Barth	0,26 %	2
Řezno - město	0,26 %	2
Řezno - biskupství	0,13 %	1
Salm - Dhaun	0,39 %	3
Salm - Kyrburg	0,51 %	4
Sasko	2,44 %	19
Sasko-Anhaltsko	0,13 %	1
Sasko - Míšeň - markrabství	2,44 %	19
Sasko - Výmar	0,13 %	1
Schaumburg	0,13 %	1
Solms - Hohen Solms	0,13 %	1
Solms - Lich	7,58 %	59
Stolberg	0,39 %	3
Stolberg - Königstein	0,26 %	2
Stolberg - Ortenberg	1,54 %	12
Špýr - biskupství	0,13 %	1
Štrasburk - město	2,06 %	16
Štrasburk - biskupství	6,43 %	50
Thann - město	0,13 %	1
Trevír - arcibiskupství	0,13 %	1
Waldeck	3,47 %	27
Wiesbaden	0,64 %	5
Wismar	0,13 %	1
Worms - město	0,26 %	2
Worms - biskupství	2,83 %	22
Württemberg	0,39 %	3

Celkový součet	100,00 %	779
----------------	----------	-----

Časový rozsah německé skupiny mincí je poměrně široký, sahá od 14. století až do roku 1616. Nejstarší mincí je fenik Jindřicha VIII. (1340-1347) z Hennebergu. Malá část mincí, přibližně 100 kusů, je datována do doby přijetí Ferdinandovy říšské mincovní reformy. V německých zemích byla přijata na říšském sněmu v Augsburgu v roce 1559. V tomto chronologickém horizontu jednoznačně převládají saské a pasovské feniky, přesněji ze Sasko-Míšeňského markrabství za vlády Arnošta, Albrechta, Wilhelma III. (1465-1482), z mincovny v Lipsku. Dále se jedná o feniky pasovského biskupa Arnošta Bavorského (1517-1540). Předreformní mince zahrnují přibližně 30-35 kusů feniků (datovaných), dále groše (z let 1550 a 1554), jeden tolar (1531), jeden dukát (1577), také čtyři mariánské groše (také z let 1550 a 1554).

Nejvíce mincí pochází z konce 16. století, zejména z let 1589-1594, a jsou z výše zmíněné Falce.

Nejmladší skupinou mincí tvoří 18 kusů ražených po roce 1600, původem ze západní nebo střední části Německa, z Porýní nebo z jeho blízkosti. Patří sem následující vydavatelé: Hanau-Lichtenberg,, Salm-Dhaun, Salm-Kyrburg, Solms-Hohen Solms, Stolberg. Ještě zbývá zodpovědět, jakými německými nominály bylo dosyceno oběživo v českých zemích a na Moravě, což nám zobrazuje tabulka nominálů.

Nominál	Počet	Procento
půlbatzen (dvoukrejcar)	492	63,16 %
tříkrejcar	91	11,68 %
fenik	78	10,01 %
1/24 tolar (groš)	31	3,98 %
tolar	11	1,41 %
mariánský groš	10	1,28 %
groš	9	1,16 %

čtvrťtolar	6	0,77 %
krejcar	5	0,64 %
dvoukrejcar	4	0,51 %
dukát	3	0,39 %
šestihalěr	2	0,26 %
albus (osmihalěr)	2	0,26 %
batzen	2	0,26 %
stüber	2	0,26 %
dvoufenik	1	0,13 %
Celkem	779	100 %

Vůdčím nominálem německých zemí v oběživu je ve sledovaném souboru půlbatzen (dvoukrejcar), představuje 60 %, převládají ražby ze 70., 80. a zejména 90 let. Mezi nejvýznamnější vydavatele mincí v daném období patřily Falc-Veldenz jako dominantní vydavatel, následovaný štrasburskými biskupy, dále je jsou doloženi Nassau-Weilburg, kolínský arcibiskup a město Štrasburk.

Druhou pozici má tříkrejcar. Největšími vydavateli tříkrejcarů jsou Falc-Veldenz, Hanau-Lichtenberg, Falc-Zweibrücken a Stolberg-Ortenberg. Jde o ražby koncentrované v roce 1604. Tříkrejcar patří mezi nově obíhající mince, které zaplavují střední Evropu s nepříliš dobrou pověstí.

Mince porýnských knížectví patří mezi inflační ražby. Činnost porýnských knížecích mincoven, bez vlastního zdroje surovin, je založena na využití pagamentu, který je překupníky svážen z celé Evropy. Tímto obchodem poškozuje zejména země orientované na ražbu tolaru, kam patří Čechy a Sasko. Zatímco dobré mince mizí za hranicemi, do království se vrací inflační ražby. Stížnosti na vývoz těchto mincí ze země se objevují už v 70. letech, kdy nesrovnalosti v minci připomíná sám Maxmilián II. Také moravští stavové si v roce 1609 na sněmu v Olomouci stěžují na špatný stav oběživa v podobě proudících německých krejcarových mincí.⁹⁴

⁹⁴ Martin ŠTINDL, *Nálezy mincí tolarového období na jižní Moravě. Příspěvek ke struktuře oběživa*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno 1992, s. 120.

Ve zkoumaném souboru se objevují 1/24 tolaru (groše) z různých německých oblastí, včetně Braniborska-Ansbachu, Magdeburgu, kolínského arcibiskupství, Lippe-Detmoldu,, Saska-Anhaltska, Brunšviku-Wolfenbüttelu, Jülich-Cleve-Bergu, Schaumburgu, měst jako Göttingen a Goslar a dalších menších území jako Stolberg-Stolberg a Pommern-Barth. Celkově představují 4 %.

Doloženo je i několik tolarů, především saských (6 ks) od panovníků Kristiána, Jana Jiřího a Augusta. Dále jsou zastoupeny tolarý biskupství Halberstadt, konkrétně od Jindřicha Julia Brunšvicko-Lüneburského, a tolarý měst Hamburk a Výmar.

Díly tolaru představují čtvrt tolarý převážně z Hanau-Lichtenberg s pěti ražbami Jana Reinharda I. z let 1599-1625, zatímco město Štrasburk je zastoupeno jednou ražbou daném období. Ze středních nominálů se objevují groše, mariánské groše a stübery. Nominálové spektrum doplňují krejcarey.

Mince německé oblasti představují starší bavorské mince grošové měny, falcké země a saské země jsou reprezentanty tolarové měny

6.5.10. Polsko

V 16. století prošlo Polsko významnými změnami. V roce 1569 se spojilo s Litvou formou personální unie, čímž vznikl mocný a rozlehlý stát na severovýchodě Evropy zvaný Rzeczpospolita. Vláda Zikmunda II. Augusta (1545-1572) znamenala konec dlouho vládnoucí dynastie Jagellonců. Po krátkém mezivládí obsadili polský trůn významní panovníci, kteří z polského království udělali mocnost světového významu. Jedním z těchto výrazných panovníků byl Štěpán Báthory (1575-1586). Byl zvolen polským králem po útěku Jindřicha z Valois. Za jeho vlády Polsko-litevská unie dosáhla značných vojenských úspěchů v livonských válkách proti Rusku.⁹⁵

⁹⁵ Zdroj: Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Štěpán Báthory* [online]. Dostupné z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1n_B%C3%A1thory&oldid=221479 (6. 7. 2024)

Nástupcem Štěpána Báthoryho se stal na dlouhých 45 let Zikmund III. Vasa (1587-1632). Za vlády těchto panovníků došlo k masivní mincovní produkci, která měla významný vliv na ekonomiku ve světovém měřítku.

Polské mince dosahují v moravském oběživu významného objemu a tvoří dominantní složku zkoumaného souboru představující 22 %. Mimořádně velké zastoupení mají ve sledovaných nálezech (zejména depot z Tichova) a jsou obsaženy takřka ve všech depotech ukrytých v období 1576–1619. Je zřejmé, že jejich výrazný podíl přetrvává i v době třicetileté války.

Zastoupení ražeb polsko-litevského soustátí se v moravském oběživu je nevyvážené. Zatímco první polovina 16. století tyto mince zaznamenává sporadicky,⁹⁶ ve druhé polovině výskyt polských ražeb intenzivně narůstá. Zatímco ražby polských Jagellonců nebyly v zemích Koruny české vítány, jak nasvědčují zákazy oběhu polských mincí diskutované na olomouckém sněmu roku 1542, ve druhé polovině 16. století, za narůstající inflace došlo k prolomení této bariéry. Situaci zobrazují i moravské nálezy. Český systém nemohl déle odolávat pronikání polské mince.

Nejvíce polských ražeb pochází z královské vládní produkce (80 %). Nejvýrazněji se na nich podílí mince Zikmunda III. Vasy, a to 76 %. Doplnujícím prvkem jsou ražby města Rigy a menším počtem zastoupené Gdaňské mincovny. Nepatrný podíl má město Elblag. V souboru najdeme též méně časté mince z Kuronska ražené v Mitawě v letech 1598 a 1599.

Starší složkou oběživa zkoumaného souboru jsou půlgroše z období jagellonských králů. Ražby Kazimíra IV. Jagellonského (1447-1492) jsou zastoupeny jen okrajově (2 %). Na Jana Olbrachta (1492-1501) připadá 4,5 % mincí a stejně tak na Alexandra Jagellonského (1501-1506).

⁹⁶ Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy mincí předbělohorského období (1526–1618)*, in: NS 18, 1989, s. 125.

Po smrti Vladislava III. v bitvě u Varny a krátkém interregnu usedl roku 1447 na polský trůn Kazimír IV. Jagellonský, jeden z nejvýznamnějších polských králů. Za jeho vlády peněžní oběh v zemi dosáhl vrcholu své krize. Kvalitnější mince byly tezaurovány a v oběhu zůstávaly pouze nehodnotné denáry, jejichž nucený oběh musel být vyhlášen sejmem pod hrozbou trestních sankcí. K obnovení činnosti krakovské mincovny došlo až roku 1456 a byla zahájena ražba půlgrošů o jakosti šesti lotů (375/1000).

Po smrti Kazimíra IV. nastoupil na trůn jeho syn Jan Olbracht (1492-1501). Měnová politika zůstala bez výrazných změn, neboť správce mincovny Piotr z Kurozwęk pokračoval v produkci nekvalitních půlgrošů zvaných "piorunki". Na mincích se změnilo pouze jméno panovníka. Po smrti Piotra Kurozwęckého v roce 1499 a odhalení jeho nečestného obohacování byl jeho majetek zabaven a mincovna přešla do rukou Jakuba Szydlowieckého. Z konce Olbrachtovy vlády pocházejí vzácnější půlgroše.

Krátká vláda Alexandra Jagellonského (1501-1506) nevedla k výrazným změnám v mincovnictví. Pokračovala ražba půlgrošů, které zůstávaly hlavní oběžnou mincí v Polsku.

Za vlády Zikmunda I. Starého (1506-1548) prošlo polské mincovnictví opravdovými reformami. Polská mince opustila středověký systém a přijala novodobý model mincovní politiky v souladu s celoevropskými ekonomickými trendy. Ražba půlgrošů byla ukončena roku 1511, ale tyto mince zůstávaly v oběhu ještě dlouho poté. Nově se objevily groše, třígroše a šestigroše, ve zlatě pak dukáty.⁹⁷

Z období Zikmundovy vlády jsou v souboru zastoupeny groše v počtu 21 kusů. Byly raženy v různých mincovnách, včetně Krakova, Poznaně, Elblagu, Gdaňsku a Toruně. Nejčastěji se objevují letopočty z 30. let 16. století, zejména rok 1531. V souboru je

⁹⁷ Andrzej MIKOLAJCZYK, s. *Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16.–18. století*, NS 19, 1993, s. 214.

doloženo také 45 půlgrošů z let 1507 – 1511. To potvrzuje, že tyto mince zůstávaly v oběhu dlouho po ukončení jejich produkce.

Polské půlgroše představovaly po více než jedno století hlavní oběžnou minci v Polsku, rozšířenou i v okolních zemích. Jejich obliba byla taková, že byly napodobovány i v jiných zemích, například roku 1519 Ottou, hrabětem z Rietbergu. I po ukončení jejich ražby zůstávaly půlgroše ještě dlouho v oběhu, objevují se dokonce v nálezech z období třicetileté války.

Mladší složku souboru tvoří mince Zikmunda II. Augusta (1544-1572) zastoupené jen minimálně, Štěpana Báthoryho (1576-1586), jehož ražby (převážně třígroše a několik šilinků) tvoří 7 %.

Úspěšná mincovní reforma z roku 1580 sjednotila měnu na velkém území. Jednotný měnový systém, jehož základní početní i peněžní jednotkou byl zlatý polský .

Ražby Zikmunda III. Vasy tvoří naprostou většinu (76 %) celého sledovaného souboru. Ve skladbě Zikmundových nominálů nacházíme převážně třígroše v počtu 695 kusů, ostatní nominály, šestigroše (19), denáry (26) a šilinky (27), tvoří ve srovnání s třígroši zcela okrajovou podmnnožinu.

Ve sledovaném souboru mincí můžeme jen nastínit nejčastěji zdokumentované mincovny. Jsou jimi Poznaň a Riga, následované Olkusem, Vilniusem, Bydgoští, Krakovem, Malborkem, Lublinem, Wschowou, Gdaňskem, Toruní, Elblagem.

Vzhledem k tomu, že třígroš patří k vůdčímu nominálu zkoumaného souboru, bude třeba se mu věnovat hlouběji. Polské třígroše platily v první polovině 17. století za velmi kvalitní a vyhledávaný nominál. V letech 1580–1601 byla jejich produkce největší, s vrcholem mezi roky 1592–1598.⁹⁸ V této době byla v jejich ražbě neaktivnější právě poznaňská mincovna, která se na celkovém objemu výroby

⁹⁸ Filip HRADIL, *Nález třígrošů Zikmunda III. Vasy z Oseku nad Bečvou (okr. Přerov)*, FN 38, 2024, č. 1-2, s. v tisku.

podílela téměř 23 %, zatímco mincovna v Krakově jen 1 %. Obliba třígrošů ražených v polských korunních zemích, litevském velkoknížectví a v Rize, spočívala v jejich výborné kvalitě, které dosahovaly po mincovní reformě Štěpána Báthoryho roku 1580 celkem 2,05 g čistého stříbra. Další jejich předností byla jejich jednoduchá směnitelnosti s říšskou krejcarovou měnou v poměru $1 \text{ groš} = 2 \text{ krejcar} / 1 \text{ třígroš} = 6 \text{ krejcarů} / 35 \text{ grošů} = 70 \text{ krejcarů} = 1 \text{ tolar}$. Tato skutečnost vedla k tomu, že polské třígroše záhy doplnily nedostatek středních nominálů v peněžním oběhu okolních zemí. Velmi oblíbené byly v Uhrách, ale také v Osmanské říši a Rusku.⁹⁹

O oblibě Zikmundových třígrošů i v následujícím století svědčí nově zdokumentovaná kolekce 92 mincí z Oseku nad Bečvou. Mince nebyly nalezeny najednou, ale v průběhu několika let na stejné lokalitě.¹⁰⁰

Polské království zastupuje v uničovském depotu jeden dukát vyražený v roce 1592 za vlády Zikmunda III. Vasy. Za jeho vlády došlo k výraznému nárůstu hodnoty dukátu. Zpočátku se dukát rovnal 56 grošům, zatímco ke konci již 165 grošům. Podobný vzestup zaznamenal i tolar.¹⁰¹

Tento vývoj vedl k tomu, že kvalitní obchodní mince se staly předmětem spekulací a často mizely do zahraničí. Dlouhá vláda tohoto panovníka vymezená léty 1587–1632 je v polském mincovnictví významnou kapitolou spojenou se značnou produkcí oběživa různých typů a nominálů.

Zároveň byl polský stát zasažen hospodářskými problémy stejně jako evropský trh. K negativům vývoje patřila vysoká inflace, růst cen, zhoršování kvality drobných mincí a rozmach oběhu falešných. Polsko se mění v evropskou raně novověkou velmoc, díky rozsáhlým rozšířením území na úkor Řádu německých rytířů. Získalo oblasti jako Gdaňské Pomoří, Chełminsko a Varmii, které tvořily tzv. Prusy Královské, Kuronsko a Livonsko. Tyto změny dokončené v průběhu 16. století

99 Petr VOREL, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16. a 17. století* (1472–1717), Praha 2009.

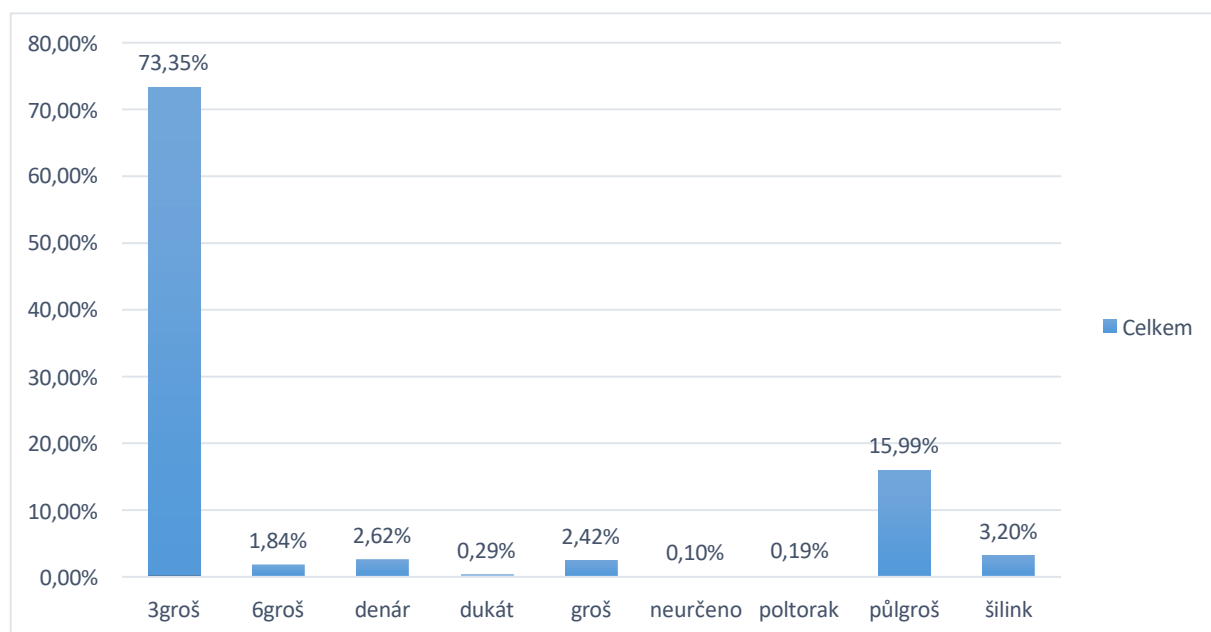
100 Filip HRADIL, *Nález třígrošů*, v tisku.

101 Józef Andrej SCHWAGRZYK, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Ossolineum 1973, s. 125.

přinesly Polsku možnost ovládat dříve cizí trhy a významně profitovat na baltském dálkovém obchodu. Na druhé straně tohoto procesu stála nepřehlednost polského mincovnictví.

S polskými královskými (potažmo i gdaňskými) dukáty se v nálezech na našem území setkáváme ve větší míře ve druhém deceniu 17. století. I tak se však jedná o ojedinělé ražby v rámci větších pokladů a z tohoto důvodu je třeba nahlížet na polský dukát z Uničova jako na velmi zajímavý.¹⁰²

Stinnou stránkou obchodu bylo vyvážení kvalitních stříbrných tolarů z Uher z důvodů vyšší ceny stříbra v Polsku a zaplavení uherského prostoru méně kvalitní drobnou mincí z Polska, kterou však nebylo možné pro nedostatek jiných platidel stáhnout z oběhu.



Graf. Nominálová skladba v Polsku

Polské mince pronikaly na přelomu 16. a 17. století do střední Evropy, především do Uher a dále Moravy, Slezska, Čech a rakouských zemí, v poměrně velké míře. Byly používány především k úhradě obchodního deficitu. Navíc příliv drobné polské mince, zejména půlgrošů, které jsou nejpočetnější skupinou ve zdejších nálezech, nahrazoval

¹⁰² Filip HRADIL, Uničovský zlatý poklad, s. 155.

nedostatek běžných mincí. Jak udává A. Mikolajczyk podíl polské mince deponované v Čechách a na Moravě v letech 1600-1639 je dvacetkrát vyšší než ve vlastním Rakousku. Tento jev svědčí o absorpční schopnosti peněžního trhu v Čechách a na Moravě a také o výrazné tezauraci polské hotovosti; pro naše časové údobí se jedná jen o zachycení počátku této situace. Příliv polské mince přes Slezsko musel fungovat velmi dobře. Ve shodě se zjištěním A. Mikolajczyka také náš soubor vykazuje velké počty třígrošů v intervalu let 1580-1601, stejně je tomu v nálezech polských, ukrajinských, slovenských, uherských i sedmihradských.

Mezi exponované roky patří 1597 -1598. Nálezy jsou zde zrcadlem nákladů emisí třígrošů v polských mincovnách. Dalším obvyklým jevem je malé množství tezaurovaných šestigrošů.¹⁰³

Odkud se vzalo takové množství polských mincí ve zkoumaném souboru moravských mincí? Mezi nejdůležitější hromadné nálezy, které zásobují moravské oběživo polskou mincí, patří nález z Tichova (okr. Vsetín). Samotný nález je poměrně početný, obsahuje 947 mincí, z nichž polské ražby tvoří téměř 70 %. O nálezu by informován také A. Mikolajczyk. Vyjadřuje se o něm jako o výjimečném depotu z hlediska počtu polských ražeb a uvádí, že svým složením připomíná spíše nálezy slovenské. Nálezová lokalita spadá do Bílých Karpat, na hranicích Moravy a Slovenska, má tedy charakter nálezů uložených za moravskou hranicí.¹⁰⁴

Do souboru polské skupiny mincí přispívá významně i nález z Moravských Budějovic (405 kusů), ve kterém se zachovalo množství půlgrošů (18 %) z období vlády Jana Olbrachta (1492-1501) až po několik málo kusů (dva třígroše) Zikmunda III. Vasy.

Početná skupina polských mincí se objevuje i v nálezu ze Strážnice, ve kterém byly tezaurovány nejdrobnější mince, denáry a šilinky, v obdobném časovém rozsahu jako v předchozím. V tomto kontextu se pak počet polských mincí jeví jako vysoký ve

103 Andrzej MYKOLAJCZYK, *Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16.–18. století*, NS 19, 1993, s. 214–230. s.220 – 226.

104 Tamtéž s. 219.

srovnání se studii o moravském oběživu. Důvod je jednoznačný nález z Tichova v tomto případě nebyl zařazen do analýzy.¹⁰⁵

6.5.11. Spojené nizozemské provincie

Spojené Nizozemí prošlo v 16. století významnými politickými změnami. Zpočátku bylo součástí Habsburské říše pod vládou Karla V. a později Filipa II. Avšak rostoucí napětí vedlo ve druhé polovině století k povstání proti španělské nadvládě, známému jako osmdesátiletá válka (1568-1648). Toto povstání vyvrcholilo v roce 1581, kdy severní části území vyhlásily nezávislost, čímž vznikla Republika spojených nizozemských provincií, zatímco jižní zůstaly pod španělskou kontrolou. Spojených nizozemských provincií bylo sedm: Holland, Zeeland, Utrecht, Tournai, Frísko, Groningen a Overijssel. Zvolily svým panovníkem Viléma I. Oranžského s titulem místodržícího.¹⁰⁶ Po smrti Viléma Oranžského bylo spojené Nizozemí prohlášeno republikou v čele s místodržitelem. Na post místodržitele nastoupil syn Viléma Oranžského Mořic Nasavský.¹⁰⁷

Oblast Spojeného Nizozemí zahrnovala území dnešních států Nizozemska, Belgie a Lucemburska, spolu s částí severní Francie. Region byl charakteristický malou nadmořskou výškou a rozsáhlou sítí řek a kanálů. Významná část území byla získána unikátním procesem vysušování moře, což vedlo k vytvoření tzv. polderů.

Z ekonomického hlediska patřilo Nizozemí k nejrozvinutějším a nejbohatším oblastem Evropy. Strategická odvětví byly textilní průmysl, stavba lodí a mezinárodní obchod. Amsterdam se v tomto období stal významným finančním centrem. V regionu se také rozvíjel moderní kapitalistický systém, včetně vzniku burzy a pokročilého

¹⁰⁵ Je o výše zmiňované studie T. Krejčíka a E. Šimka.

¹⁰⁶ Dagmar GROSSMANNOVÁ, *Poklad z Vysoké u Jevíčka. Největší známý mincovní depot ze 17. století*. Brno, 2024. s. 91.

¹⁰⁷ Dějiny Nizozemska. Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation, Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Dějiny_Nizozemska (3. 7. 2024)

bankovníctví, což položilo základy pro budoucí ekonomickou dominanci v následujícím století.¹⁰⁸

Nizozemci kontrolovali přibližně polovinu světového obchodu. Celé 17. století je označováno jako nizozemský zlatý věk.

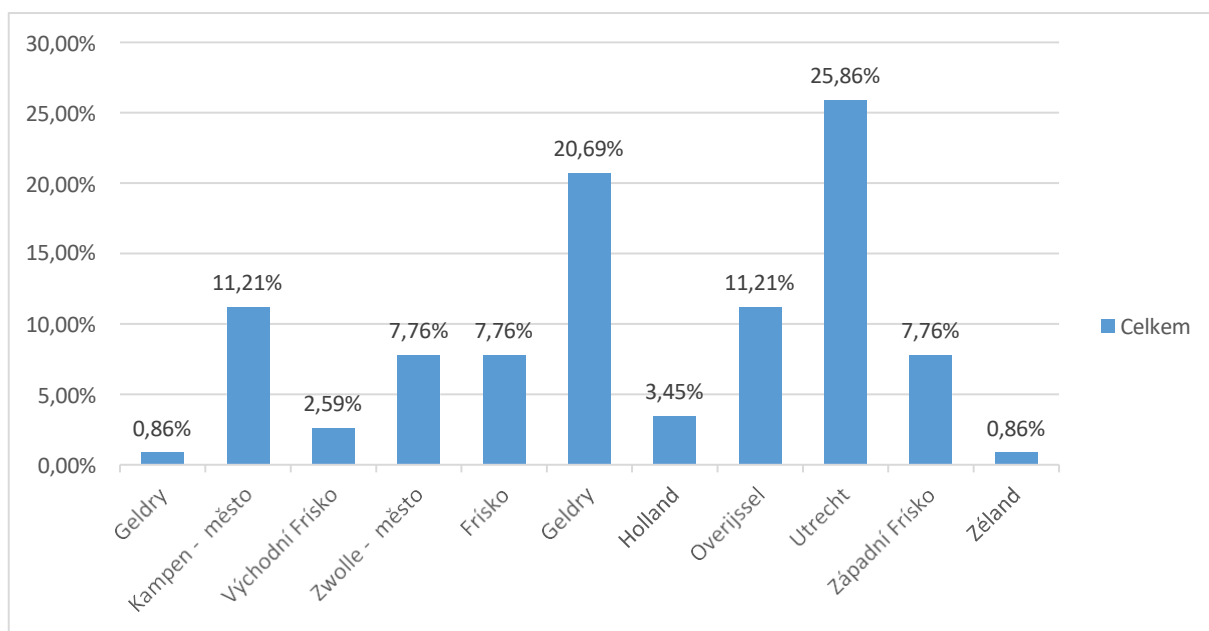
Nizozemské mincovnictví bylo určeno významnou rolí měst jako samostatných emitentů. Tato praxe odrážela decentralizovanou povahu Spojených provincií, kde jednotlivá města požívala značné autonomie. Mnoho významných obchodních center, jako Amsterdam, Rotterdam či Utrecht, Kampen a Zwolle razilo vlastní mince, které často cirkulovaly vedle oficiálních ražeb vydávaných jednotlivými provinciemi. Vztah mezi provinciemi a městy byl specifický- některá města měla právo razit vlastní mince nezávisle na své provincii. Analýza souboru nizozemských ražeb přináší následující výsledky.

Mezi provinciemi byl nejvýznamnějším producentem mincí Utrecht, který se na celkové produkci podílel přibližně čtvrtinou (25,86 %). Druhou nejaktivnější provincií byly Geldry s podílem 20,69 %. Zvláštnímu postavení se těší města. Město Kampen, které bylo součástí provincie Overijssel, se na celkové produkci podílelo 11,21 %, což je stejně jako celá provincie Overijssel. Podobně město Zwolle, také v Overijsselu, přispívalo 7,76 % k celkové produkci mincí.

Provincie Frísko a Západní Frísko měly shodný podíl 7,76 %, zatímco Východní Frísko, které bylo samostatným knížectvím mimo Spojené provincie, představovalo menší část s 2,59 %. Holland, jedna z nejvýznamnějších provincií Nizozemí, se na mincovní produkci podílela překvapivě málo - pouze 3,45 %.

Menší podíly pak měly provincie jako Zéland (0,86 %) a dodatečná část Geldry (0,86 %).

¹⁰⁸ Filip HRADIL, Uničovský poklad, s. 170.



Graf. Zastoupení jednotlivých zemí

Nominální skladba nizozemských ražeb je především ve znamení dukátových ražeb z uničovského pokladu. Doprovodným prvkem jsou stříbrné kusy, které tvoří převážně nizozemské ražby zvané escalin (6 Stuiver) nebo také Adlerschiling. Tato mince zavedená městem Kampen v roce 1595 je pojmenovaná podle mincovního obrazu na aversu, který zobrazuje říšského orla.¹⁰⁹

Dukáty jsou v analyzovaném souboru v převaze s 85 %, stříbrné ražby tvoří 5 %, v nichž jsou zastoupeny escaliny a jedna tolarová ražba Rijksdaaler 1591.¹¹⁰ Produkce byla zejména v 70. a první polovině 80. let 16. století velmi nepřehledná vlivem války se Španělskem. Provincie Holland, Zéland, Utrecht, Geldry, Frísko a Overijssel podobně jako některá města (např. Kampen či Zwolle) razily mince se jménem španělského krále Filipa II., což se v řadě případů dělo i po jeho oficiálním sesazení (1581) a zároveň začínaly s ražbou mince vlastní, která již po ikonografické stránce odpovídala změněné politické situaci a vytvoření federativní republiky. V našem souboru nizozemských mincí se objevují adlersilinky města Kampen s titulaturou císaře Matyáše 1612-1619.¹¹¹

¹⁰⁹ Helmut KAHNT, *Das Grosse Munzlexikon von A bis Z*, Batenberg, 2005, s. 28, 124.

¹¹⁰ Tuto minci nelze ověřit, je známa jen z popisu nálezů z Českého Rudolce.

¹¹¹ Mince pochází z nálezů ze Šternberka H 22.

Nizozemské dukáty jsou častou součástí mincovních depotů, v podstatě patří mezi nejběžnější zlaté mince nejen předbělohorských hromadných nálezů, ale setkáváme se s nimi i nálezech mladších.

6.5.12. Švýcarsko

Roku 1291 se tzv. lesní kantony Uri, Schwyz a Unterwalden spojily v odboji proti Habsburkům, čímž položily základ Staré švýcarské konfederace. Do roku 1353 se ke třem původním kantonům přidaly kantony Glarus a Zug a městské státy Lucern, Curych a Bern, čímž vznikla Stará konfederace, která v této podobě setrvala po většinu 15. století. Od roku 1481 se ke spolku začaly připojovat další kantony. Územní struktura Staré švýcarské konfederace byla velice složitá. Vedle plnoprávných členů, jimiž byly kantony, zde byla spojenecká území (podobně jako kantony vedly samostatnou politiku).¹¹² Svazek kantonů získal nezávislost na Svaté říši římské na přelomu 15 a 16. století.

Tato nezávislost se projevuje také na mincovní produkci. V analyzovaném souboru se nejčastěji vyskytují města Schaffhausen a Zug (každé 14 kusů mincí), následované Lucernem (šest kusů), zatímco St. Gallen a Curych se objevují méně (každé po dvou kusech) a Basilej-biskupství za vlády Jakuba Kryštofa je reprezentováno jednou ražbou. V nominální hodnotě jsou na prvním místě tříkrejcar, ojedinělé jsou dvoukrejcar a šestikrejcar.

Švýcarské ražby byly mezi těmi, které byly devalvovány a prohlášeny za neplatné od svátku sv. Martina podle usnesení zemského sněmu konaného na Pražském hradě v roce 1577. Jednalo se především o tříkrejcarý měst Schaffhausen, Bern, Curych, Chur a obecně zmíněné švýcarské groše „švejské groše“.

¹¹² "Stará švýcarská konfederace." Dostupné z: Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation, Inc. (7. 5. 2024)

6.5.13 Osmanská říše

Osmanská říše, ve starší literatuře též Otomanská říše, oficiálně Vznešený osmanský stát, v západní Evropě také označovaná jako Turecká říše, zasáhla v 16. století významně do evropského prostoru. Expanzi do Evropy započala v polovině 14. století, kdy Turci v roce 1354 poprvé získali pevnou půdu na evropském kontinentu. Postupně upevnili svou moc v Srbsku, Bosně a Řecku. Zlomovým okamžikem se stalo dobytí Konstantinopole v roce 1453, které znamenalo konec tisícileté byzantské říše.

V průběhu 16. století Osmanská říše dále rozšiřovala svůj vliv. Rok 1526 přinesl turecký vpád do Uher, čímž se Turci stali bezprostřední hrozbou pro křesťanské státy ve střední Evropě. Současně s evropskou expanzí Osmané rozšiřovali své panství i v Asii (obsadili Sýrii, Irák a části Íránu) a severní Africe (ovládli Egypt, Libyi, Alžírsko a Tunisko). Osmanská moc dosáhla svého vrcholu, ale od 18. století začala postupně slábnout. Říše začala ztrácet svůj vliv v Evropě a její území se pozvolna zmenšovalo.

Po dobytí Konstantinopole se Osmané rozhodli sami razit v mincovnách v Istanbulu, Drinopoli a Serezu (Makedonie) benátské dukáty, z jejichž ražby měli další zisky. Vlastní zlaté mince nazývané altuny nebo též sultání začali Osmané vydávat v roce 1477 v Istanbulu. Jejich váha i ryzost vycházela opět ze vzoru benátského dukátu (3,572 g).

Jediným zdrojem zlatých mincí v našem souboru je uničovský poklad, z něhož se dochoval značný počet zlatých mincí. Během tohoto téměř stoletého období vládli Osmanské říši sultáni, od roku 1520 do roku 1617 jich bylo pět. Nejvíce mincí zaznamenáváme za Murada III. (1574-1595), celkem 13. Následuje Mehmed III. (1595-1603) s osmi mincemi. Sulejmán I. (1520-1566), známý jako Sulejmán Nádherný, který je považován za jednoho z nejvýznamnějších osmanských vládců, je doložen třemi mincemi, stejně jako Ahmed I. (1603-1617). Salím II. (1566-1574) je zastoupen jednou mincí.

Toto období zahrnuje část tzv. zlatého věku Osmanské říše, zejména za vlády Sulejmána I., (1520-1566). Mince zvané "sultání" byly raženy v různých částech říše.

Mezi významná mincovní města patřila Amásíja (Amasia), Misr (Egypt - Káhira), Dimašq (Damašek), Bagdád a Istanbul. Egyptské mincovnictví bylo pro osmanskou říši v 16. století naprosto zásadní. Objem peněz odváděných z Egypta do istanbulske pokladny dosahoval za Sulejmána I. a jeho nástupců 600 až 800 tisíc zlatých ročně.¹¹³ Turecké mince jsou zdokumentovány i v dalších nálezech z Moravy, relativně často se objevují vedle stříbrných ražeb téhož období. Sulejmánova stopa se dochovala i ve fondu Moravského muzea díky nálezu jednotlivé mince v korytě řeky Svratky v Brně.¹¹⁴ U ztrátové mince nemáme možnost odhadnout, kdy byla ukryta/ztracena, je však důkazem přítomnosti tureckých ražeb na Moravě.

6.5.14. Itálie

V kolébce renesance znamenalo 16. století vrchol jejího rozkvětu v kulturní i obchodní sféře. Dlouhodobý rozvoj byl postupně narušen několika zásadními událostmi, které v 17. století vzestupný trend přerušily. Nejprve expanze Osmanské říše a objevení nové námořní cesty do Asie Portugalci oslabily obchodní dominanci námořních republik Benátek a Janova. Rozhodující ránu pak zasadily italské války (1494–1559), během nichž Španělsko a Francie soupeřily o kontrolu nad Apeninským poloostrovem. V důsledku těchto konfliktů španělská větev Habsburků postupně získala kontrolu nad Sardiníí, Sicílií, Neapolskem a Milánskem. Po válce o španělské dědictví přešla většina těchto území pod správu rakouských Habsburků a Bourbonů. Toskánsko, dlouho ovládané rodem Medici, se v 18. století také dostalo pod vládu rakouských Habsburků.¹¹⁵

Analýzovaný soubor obsahuje mince z italské oblasti v malém množství 0,13 %. Jedná se o zajímavé ražby, reprezentované především dukáty. Savojské hrabství zastupuje dukát Karela Emanuel I. (1580-1630). Modena je zastoupena vévodou Cesarem d'Este (1597/1598-1628) a jeho dvěma dukáty. Dalším mincovním pánem je Corregio, Siro d'Austria (1615-1635), je doložen tolarovou mincí, stříbrnou ražbou fiorino d'argento.

¹¹³ Filip HRADIL, *Uničovský poklad*, s. 229.

¹¹⁴ Viz jednotlivé nálezy mincí č. T 50, Brno Komárov, řeka Svratka, objeven v roce 1928.

¹¹⁵ "Itálie." Wikipedie: Otevřená encyklopedie. Wikimedia Foundation, Inc. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/It%C3%A1lie> (7. 5. 2024)

Dukátová ražba z malého panství rodu Fieschi v Messeranu obsažená v uničovském nálezu a zachovaná později ve sbírce litovelského muzea, představuje v kontextu celého depotu zřejmě nejzajímavější ražbu, dukát vydavatele Francesca Filiberta Ferrero Fieschiho (1584-1629).

Messeranské panství, ale i jiná, bylo známé především vybíjením falešných mincí, které byly uváděny do peněžního oběhu za hranicemi panství. V případě severozápadní Itálie nešlo v 16. a 17. století o ojedinělý jev. Otázkou falz se do důsledku zabýval Filip Hradil. Mince byly podrobeny analýze chemického složení mincovní slitiny pomocí rentgenové fluorescenční metody (XRF). Výsledky byly srovnány se složením českých dukátů. Dukát z Messerana měl o něco nižší ryzost (964/1000) než bylo obvyklé u dukátů českých (986/1000). Rozdíl však není nijak pozoruhodný, a přestože je zřejmé, že množství zlata bylo v minci redukováno, nelze tuto ražbu označit za falsum.¹¹⁶

Benátsko zastupuje Marino Grimani (1595-1605) dukátovou ražbou. Zecchino je starší název pro benátský dukát. Do Zaalpí pronikají tyto ražby až v druhé polovině 16. století. V moravských nálezech se objevují v malém množství, ale nepatří mezi vyloženě raritní.

6.5.15. Ostatní země – Anglie, Prusko, Portugalsko

Marginální zastoupení ve zkoumaném vzorku oběživa má Anglie (0,11 %), kterou reprezentují ražby Eduarda IV. (1461–1470), typické zlaté minceé rosenobly v počtu pěti kusů. Ty se řadí ke starší skupině souboru.

Prusko (0,45 %) je zastoupeno ražbami Hohenzollernů. V roce 1525 Albrecht Hohenzollern, poslední velmistr Řádu německých rytířů, sekularizoval řádový stát a přeměnil ho na světské vévodství. V převaze jsou stříbrné ražby Albrechtovy, především groše a ojediněle šilinky ražené ve 30. a 40. letech v Královci. Významnou ražbou je pak dukát Georga Friedricha (1577-1603) z Královce, kde působil mincmistr

116 Filip HRADIL, *Uničovský poklad*, s. 220

Paul Gulden. Pruské dukáty Georga Friedricha byly vzhledem k nedostatku drahého kovu raženy jen příležitostně, a to v obdobích 1587–1591 a 1594–1597.

Portugalsko je zastoupeno ražbou krále Jana III. (1521-1557) z Lisabonu. Král, známý pod přízvisky Zbožný a Kolonizátor, se velice zasloužil o rozšíření portugalského koloniálního impéria. Jeho církevní politika vedla k zavedení inkvizice.¹¹⁷

Tímto dukátem uzavíráme rozbor početné skupiny mincí (A). Výsledky, které analýza souboru přinesla, jsou částečně očekávané v souladu s výsledky předchozích studií T. Krejčíka a E. Šimka. Toto srovnání je ovšem pouze orientačním prvkem. Předem je třeba poznamenat, že nepracujeme se shodným datovým souborem. Oba předchozí autoři nezařadili do zkoumání některé hromadné nálezy¹¹⁸ s velkým počtem mincí, výsledky této studie se musí nutně odlišovat od závěrů dříve zjištěných. Nově byl zařazen hromadný nález z Tichova a poklad z Uničova. Zařazením těchto nálezů do zkoumaného souboru se významně změnila proporce zastoupení jednotlivých zemí a nominální skladba oproti dřívějším zjištěním.

Jisté zkreslení může způsobit zařazení pokladu z Uničova. Zlaté ražby tvoří 7 % souboru, což by mohlo být interpretováno jako 7% zastoupení zlata v běžném oběhu. V současné době nemáme oporu v žádné studii, která by sledovala oběh zlata na Moravě v tomto období. Tato otázka je diskutabilní.

Nález z Tichova, uložený do země v roce 1620 nebo krátce poté, posunul chronologickou hranici o dva roky oproti dřívějším studiím. Toto je doloženo ojedinělou mincí z roku 1620 v nálezu. Soubor představuje cenný zdroj informací o oběživu na počátku 17. století, těsně před třicetiletou válkou. Je pozoruhodné, že neobsahuje žádné ražby moravských stavů. Jádrem nálezu tvoří mince z konce 16. století s přesahem do následujícího století.

¹¹⁷ "Jan III. Portugalský." Wikipedie: Otevřená encyklopedie. Wikimedia Foundation, Inc. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_III._Portugalsk%C3%BD (22. 8. 2024).

¹¹⁸ Nálezy nebyly v té době zpracované.

7. Výsledky rozboru nálezů mincí v kontextu dosavadních studií

Přestože se konkrétní procentuální údaje v jednotlivých studiích liší, společně zachycují významné změny a dlouhodobé trendy v proměně oběživa. Hlavním trendem je postupující europeizace měnového systému, která se projevuje snižujícím se podílem domácích mincí v oběhu.

Petr Vorel ve své práci ¹¹⁹ přináší řadu konkrétních argumentů podporujících toto tvrzení. Klíčovým momentem byl rok 1547, kdy došlo k ukončení ražby grošů. Následovala delší přestávka v produkci středních nominálů, což vytvořilo mezeru na trhu. Tuto mezeru postupně zaplnily zahraniční ražby, což dále posílilo trend europeizace oběživa.

Analýza souboru ukazuje významný rozdíl oproti dřívějším zjištěním T. Krejčíka v zastoupení polských ražeb. V našem souboru tvoří polské mince téměř 22 % celkového počtu, zatímco Krejčík uvádí pouze 4 %. Tento rozdíl je značný a T. Krejčík sám připouští, že jeho výsledek neodpovídá předpokladům založeným na jiných pramenech. Ohledně oběhu salcburských arcibiskupských ražeb jsou naše výsledky podobné Krejčíkovým zjištěním. Jeho studie ukazuje, že v období 1550-1618 tvořily salcburské mince až 25 % sledovaných nálezů, s rostoucí tendencí. Převažovaly drobné mince, především dvoufeniky a feniky, méně často haléře. Námi zjištěné procento 22 % je srovnatelné, také nominální skladba je stejná. Tyto feniky dlouhodobě suplovaly chybějící drobné ražby na domácím trhu, když domácí produkce byla nedostačující.

Základní rysy vývoje tedy potvrzují všechny studie. Podobně jako Morava se i další země potýkaly s přílivem cizí mince a oběživo v habsburském soustátí šlo ke krizi.

119 Petr VOREL, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století.*, s. 205.

8. Variabilita peněžních jednotek v pramenech.

Téma práce je primárně založeno na studiu hromadných nálezů a jejich svědectví, či dokumentaci mincovního oběhu na Moravě. Jen formou sondy bylo nahlíženo do archivních pramenů, se zaměřením na materiál pocházející přímo z dané nálezové lokality. Tento přístup přinesl zajímavý náhled do hospodářského zázemí těchto obcí. Pro komplexnější obraz vlivu měny a postupující měnové krize na sociální situaci by bylo potřeba všestranného, mezioborového, široce založeného archivního výzkumu.

Obecně většina hromadných nálezů 16. století byla uložena ve venkovském prostředí. Problematika byla podrobněji řešena v úvodu. V kategorii objemných hromadných nálezů, (obsahující 100 a více kusů mincí), byly zastoupeny nálezové lokality různé velikosti a významu. V 16. století se na Moravě setkáváme s pestrou škálou sídelních typů, od velkých měst přes menší městečka až po venkovské obce. Významnými královskými městy na Moravě, důležitými centry hospodářství, správy a kultury, s rozvinutou řemeslnou výrobou, obchodem a městskými institucemi bylo v 16. století Brno, Uničov a Šternberk. Mezi větší města patřily Bzenec, Strážnice a Moravské Budějovice. Malá městečka reprezentují Veverská Bitýška a Kralice nad Oslavou, mezi venkovské obce patří Tichov, Hvozdec, Velký Jeníkov a Český Rudolec. Z tohoto hlediska představují lokality vybraných hromadných nálezů charakteristickou škálu měst, městeček a venkova, z nichž právě typická místa reprezentující určitou skupinu lokalit, byla podrobena též archivnímu výzkumu. Dělo se tak hlavně metodou sondy, která měla poskytnout alespoň dílčí informace o úředně zaznamenané stránce finanční situace obyvatel ve vybraných místech

Do výzkumu byl zahrnut poklad z města Uničova, který je díky svému výjimečnému významu a velikosti důležitým dokladem oběhu zlatých mincí. Komplexní zpracování tohoto nálezu bylo publikováno knižně.¹²⁰

Z města Brna pochází atypický nález svým obsahem dobových falz feniků, které zřejmě pronikly do moravského oběživa.¹²¹ Původ těchto falz, jejich zhotovitel ani falzátorská dílna nejsou známy, což znemožňuje s jistotou určit, zda mince skutečně

¹²⁰ Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad. Nález mincí z počátku 17. století*, Olomouc 2015.

¹²¹ Mince je součástí nálezu z Náměče H 10.

vznikly v Brně nebo mají k městu nějaký bližší vztah. Falzům je věnována samostatná kapitola. Archivní prameny týkající se mincovnictví a měny pro město Brno detailně zpracoval Jaroslav Pošvář, přičemž informace o mzdách a měně jsou zdokumentovány v tištěné podobě.¹²² Lokalita původně označená jako "Šternberk" je ve skutečnosti pouze pracovním názvem, pod kterým byl nález evidován.¹²³ Podrobnější výzkum odhalil, že se jedná o část šternberského panství, konkrétně o Lašťanský revír. Revír je pod stejným názvem dodnes v evidenci Lesní správy Šternberk, i když nemusí jít o zcela shodné území. Pro získání detailnějších informací o této lokalitě je třeba se zaměřit na historii obce Bělkovice-Lašťany. Archivní prameny vztahující se k tomuto místu důkladně zpracoval historik Miloslav Čermák, z jehož práce dále čerpám.¹²⁴ Na základě vydané listiny se podařilo přesněji určit nálezovou lokalitu. Jedná se o vesnici Bělkovice-Lašťany, která byla součástí šternberského panství, konkrétně Lašťanského revíru. Tato obec měla ve svém katastru také kus lesa, což potvrzuje listina z 8. května 1596. Podle ní opat Kláštera Hradisko, Jiřík Pavorýn z Pavorýnu, prodal tento les obci., „...kteráž vedou počnouce hned ode vsi tím chodníkem, jímž se do Šternberka jde, až k potůčku, který se obecně Chmelníkem jmenuje, potom týmž potůčkem, až k starej cestě kterážto dělí lesy nám a klášteru našemu náležející...“

Upřesňuje se také, že z tohoto pozemku platila obec roční daň a podle doloženého počtu, šlo o zlatý moravský, konkrétně doloženo následovně: „...*počnouc na den sv. Martina nejprve příštího a tak potomě vždyckny po jednom zlatým a deseti groších bílejch, za zlatý třidceti grošů a groš za sedm peněz čtouce, povinni dávati a na klášter náš aneb kdeš bychom své obydlí jměli donášeti nyní i na časy budoucí věčné*“. Právo používat les pozbyli Lašťanští v roce 1619, když se přidali k obláhatelům kláštera. Popsané nebezpečí mohlo být také příčinou ukrytí depotu.¹²⁵ I takové detaily jsou důležité pro pochopení ekonomického kontextu, ve kterém mohl být poklad ukryt.

¹²² Jaroslav Pošvář zdokumentoval ohromující množství pramenů Archivu města Brna. Je autorem řady publikací. *Ceny mzdy a měna*, cyklostylované vydání z 60. let.

¹²³ Nálezy mincí na v č. Nález ze Šternberka č. 3366, s. 98, Zpráva popisuje 28 cizích mincí z toho jeden dukát

¹²⁴ Miloslav ČERMÁK, *Dějiny obce Bělkovice-Lašťany*. Vyd. 1. Bělkovice-Lašťany, Olomouc: Memoria, 2008. 223 s. Originál listiny je uložen v MZA Brno, sign. J 88

¹²⁵ Dagmar, KAŠPAROVÁ, *Rekonstrukce nálezu ze Šternberska*. Příspěvek ke struktuře oběživa v předbělohorském období. FN 30, č. 1, 2016, s. 48.

Urbář panství bzeneckého byl publikován dr. Cvrčkem. Jedná se o souhrnně publikovaný urbář datovaný do roku 1604.¹²⁶ Pro ujasnění některých údajů bylo nutno zkontrolovat originál uložený v Moravském zemském archivu.¹²⁷ Odvádění stálých platů je stanoveno na sv. Jiří a na sv. Václava. Tyto platy jsou v celém urbáři rozepsané v groších. V celkovém součtu, v sumách se objevují nejčastěji zlaté a krejcare. Podle J. Cvrčka se v zápisech vyskytují i halěře.

Platy za roboty od zemanů a starých služebníků panství, kteří v městě Bzenci mají osedlé grunty, *slušně od robotami ušetření mají... mají pánovi dát 3 zlaté*.¹²⁸ Za roboty, které autor zmiňuje v závěru knihy, je ustanovení daně panství Bzence z koně zbrojného celkem 7500 zlatých. "*Zbrojný kůň*" představoval specifickou berní jednotku, která byla periodicky přehodnocována. Jednalo se o stanovenou sumu jmění, na jejímž základě měl být do pole vyslán jezdec, nebo měla být získána částka potřebná k jeho vydržování. V roce 1600 byla tato suma jmění stanovena na 20.000 zlatých rýnských. Šlechtická daň byla následně vyměřována "*z koně zbrojného*". Například v roce 1598 činila tato daň 10 zlatých, zatímco v roce 1604 vzrostla na 15 zlatých. Tento systém umožňoval flexibilní způsob financování vojenských potřeb a zároveň sloužil jako měřítko majetku šlechty pro daňové účely.¹²⁹

K městu Strážnice vyšla elektronická edice archivních pramenů, mj. také urbář panství Strážnice z roku 1617.¹³⁰ Prezentuje soudobý typ hospodaření feudálního velkostatku, které mělo charakter rentovně-režijní. Podle urbáře měla vrchnost peněžní příjmy z nejrůznějších provozů, stejně jako za poskytované výsady. Kromě toho byla odváděna i naturální renta. Zvláštní příjmy plynuly z židovské obce, která měla povinnost dávat

¹²⁶ Josef CVRČEK, *Urbář panství bzeneckého*, ČMM [online]. 1913, 37(3), 270. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:64c2a9a0-99a6-11e8-8b19-005056825209?page=uuid:8cf84820-9b0a-11e8-8b19005056825209&fulltext=Urb%C3%A1%C5%99%20Bzenec> (25. 7. 2024).

¹²⁷ MZA v Brně, fond F 287 *Velkostatek Bzenec*, ukl. j. 1 kniha, inv. č. 1.

¹²⁸ Josef CVRČEK. *Urbář panství bzeneckého*. Časopis Matice moravské [online]. 1913, 37(3), 270. ISSN 0323-052X. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:64c2a9a0-99a6-11e8-8b19-005056825209?page=uuid:8cf84820-9b0a-11e8-8b19005056825209&fulltext=Urb%C3%A1%C5%99%20Bzenec> (25. 7. 2024).

¹²⁹ Volf, Miloslav. "Pozemková Daň." Český Lid, vol. 33, no. 7, 1946, pp. 98–102. JSTOR. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42696715> (25. 9. 2024)

¹³⁰ Jiří PAJER, (ed.). *Edice historických pramenů panství Strážnice* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://www.panstvistraznice.cz/edice-historickych-pramenu-panstvi-straznice-0>

platy a robotovat. Mimo jiné židé museli doručovat psaní do okolních vesnic a měli též povinnost měnit vrchnosti drobnou minci za větší.

Zmínka o drobné minci je inspirující. Hypoteticky je možné, že dochovaný depot ze Strážnice má souvislost s takovým druhem peněz. Zachovalo se přes 1000 kusů drobných mincí. Jde o netypické složení hromadného nálezu. Nejmladší datovanou mincí je salcburský fenik z roku 1605. Svou skladbou připomíná depot skutečně sumu nějakých pravidelných platů. Jeho ukrytí je dáváno do souvislosti s pleněním Bočkajovců. Plenění země trvalo tři měsíce. Úrodný kraj kolem Strážnice se proměnil téměř v pustinu, a jinde tomu nebylo lépe. Všude panovala bída. Setba, pokud ji lidé vůbec stačili zasít, byla většinou zničena. Navíc vyhladovělé oddíly cizích i domácích vojsk doslova rozkrádaly poslední zbytky jídla.¹³¹

V urbáři jsou uvedeny všechny početní jednotky, s jakými se autor v dokumentu setkal. Zlaté vyjádřené značkou či zkráceně a to zlatý (R, zl, fl), zlatý moravský (zlm), zlatý rýnský (zlr), groš (gr), groš bílý (gr. bl.), d (denáry), h (halěře).¹³²

Moravské Budějovice byly malým městem, ale jeho historie je bohatá a uchovaná v několika fondech Archivu města Moravské Budějovice. Výzkum všech relevantních archivních pramenů tohoto města by si zasloužil samostatnou práci. Jako náhled do problematiky, který by mohl napomoci přiblížit dobovou situaci v takto malých městech, bylo alespoň formou sondy zdokumentováno několik záznamů z následujících fondů: Kniha kšaftů 1522-1615 a Rychtářská kniha 1548-1680.¹³³

Ukázka první:

Kniha kšaftů 1522-1615

*"Panu purgmistru a raddie miesta zdeyssiho, podle meho
przedessleho zakazani, na skaupeni dwauch czentnerzuw olo-
wa na trauby k wodie nedawno ???! do miesta uwedene, kdybykoli*

¹³¹ Roman HARGAŠ, *Historie loupeživých nájezdů tureckých bočkajových na Kopanický průsmyk*. Brno, 2013. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, s. 20. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/wxpjf/Bakalarska_prace_-_Roman_Hargas_2013.pdf (23. 8. 2024).

¹³² Autor uvádí zkratku „v.v.“ jako vídeňská valuta, domnívám se, že patří k pozdějším přípiskům.

¹³³ SOA Třebíč, pracoviště Moravské Budějovice, fond, Kniha kšaftů, inv. č. (reinventarizace), 1522-1615.

potrzeba takoweych traub nastala ... 150 zlatých

2. Dluhy me spravediwe zaplatiti ma, gak se koliw bude moczy

vmluwiti s wierziteli meymi. Nyni pak dlužien zustawam

80 zlatých A to zegmena tiemto:

Panum starssim na ratthauz peniez obecnich mnie na

onen czias pugczieneych ostatnich 50 zlatých

Matthausowi Ramnuzyo pisarži radnimu zdeyssi(m)u 10 zlatých

a czo se wicze nagde.

P(anu) Danielowi Nerowi ostatek spravedlnosti Estery manzielky gehu

a trzi lžicze stržibrny.

3. Waczlawowi synu memu na ratthauz zdeyssi

pokladati ma po werunczych ssest set zlateych.

Po wygiti roku prwniho po smrti me, toliko po 30 zlatých

A potom rok po rocze tež po 30 zlatých až do vyplnieni tiech 600 zlatých

Tež ma gemu dochowati knihy me obzwasstnie pak ty

ktere sem ga rukau swau vlastni z rozlicznych historykuw

od narozeni Krysta Pana až do nyniegsiho cziasu wydaneych wyp ...

Tež manzielka ma powinna bude tehož syna meho gmeno-

waneho ku pobožnosti, a k gineym swateym cztnostem westi,

do sskoli k umieni linternimu gey dati a strawau y ssatky po-

tržebnymi do weyrostu gehu opatrowati; A to wsse s raddau panuw porucžnikuw."

Ukázka druhá:

Rychtářská kniha ¹³⁴

"Smlauwa přžatelska mezy panem Erazymem Kunczlem z města

¹³⁴ SOKA Třebíč, pracoviště Moravské Budějovice, fond Rychtářská kniha, inv. č. (reinventarizace), 1548-1680.

Znoyma, a Blažegem Trbaunarem saukenikem zdeyssim

Letha paně 1600 w stržedu po pamatcze Těla Buoziho, stala se smlauwa přžatelska, czela a dokonala, y take dobrowolna mezi slowutnymi panem Hanzem Kunczlem a p(anem) Nykodemem Randalem mėsstěninym města Znoyma yakožto zmoczněnymi od pana Erazyma Kunczla mėsstěninina tehož města Znoyma strany gedne (...?) a Blažegěm Trybaunarem saukenikem sausedem zdeyssim strany druhe, a to takowa. Jakož gest zmenowaney Blažey Trybaunar saukenik panu Erazymowi Kunczlowi dluhem powinneym yakožto 25 zlatých dlužen pozostal (...?) y takto gest mezy nimi(?) přžatelskey porownano, Zě czasto psaney Blažey Trybaunar saukenik ma temuž panu Erazymowi Kunczlowi takowe penize takto na dwa terminy dati. Neyprwe při Wanocznych prisstich lethy tohoto 1600 : 10 zlatých a potom při pamatcze Soslani ducha S(wateh)o lethy 1601 ostatek 15 zlatých Zaczěž sau Rukogmowe aby se tomu wssemu podle teto smlauwy zadosti stalo zegmena tito: Jakub Panskey Kreydzi, Martin Nosek, Hancz Von Orn rukau spoleczni a nerozdilnau. A czo se podle takowe smlauwy při terminich pokladati bude, to se nyze zapisowati ma. Actum ut s(upra):

Lethy paně 1600 při Wanocznych položeno z zawdawku z domu polozeneho od Zygmunta Kestnera, panu Erazymowi Kunczlowi podle smlauwy ucinene ... 10 zlatých

Gest zaplaczeno. Wiz o tom w knihach gruntownich noweych w listu 143.

V obou fondech bylo vybráno několik dokumentů, kde jsou vyjádřeny finanční transakce. Ve většině nacházíme zlaté rýnské a někde i zlaté moravské.

Záznam početních jednotek během 16. století je nekonzistentní. Jejich vyjádření závisí na geografické oblasti a mění se i v průběhu času. Jak se blížíme k počátku třicetileté

války, objevují se v záznamech častěji počty vyjádřené ve zlatých, ať už rýnských nebo moravských. V polovině 16. století ještě zaznamenáváme počítání na kopy grošů českých a hřivny.

Severní i střední oblasti Moravy se v zápisech jednotek projevují konzervativněji. Tyto zápisy zůstávají téměř neměnné až do počátku 17. století. Je však třeba poznamenat, že jde spíše o obecný trend, který by vyžadoval další výzkum, než o striktní pravidlo. Pro ilustraci doplňuji záznamy z různých částí Moravy.

*Roku 1571 byl prodám jest grunt od Vaška Adamova Petrovi synu jemu za sumu 50 hřiven (L). Závanku žádného nepoložil a platiti má při sv. Duše příštího léta 1572 po 2 (II) hř. Ta suma náleží Petrovi a Havlovi a Anně díle jí náleží. Díly dostane se na jednoho každého po 16 hř. 21 gr 2 den.*¹³⁵

Hodnota hřivny se od 16. století držela na výši 32 grošů, přičemž groš platil 7 bílých peněz. S tímto poměrem se setkáváme po celé 17. století. Moravská hřivna se vyskytovala zpravidla při ceně gruntů, někde se objevují moravské kopy.¹³⁶

Zcela výjimečně se objevují záznamy, ve kterých by se objevovaly konkrétní ražené mince. Dobře tento stav dokumentuje listina: Wolf Jiřík Mengesreyter z Truklova dává své manželce Mandaleně Muchkovně z Bukova a na Přílepích dobrou vůli na list Ladislava Veleny z Žerotína na 5000 zlatých, vydáno: Přílepy; originál listin.¹³⁷

pana Ladislawa Wellena z Zierotina na Brzedclawi, Morawske Trzebowe a Zabrzeze ... y na erby Panie czeley dokonaley, a neporusseney na

summu pieth tisycz zlatych pocztu morawskeho za 1 zlaty 30 g a za g 7 d bilych poczytagicz na dukatich tolarzych ssyrokeych cze-

skeych grossych ssestacznych y jine minczy w teto zemi obecnzie berne, mnie a erbum mym k zaplacení z polauletni weypowědi, bud' na den swa-

¹³⁵ MZA, C 17 Gruntovní kniha Pamětice, sig. 3624, fol. 140.

¹³⁶ Jaroslav POŠVÁŘ, Jaroslav Pošvář, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do počátku 20. století*, Praha 1977, s. 120.

¹³⁷ MZA Brno; Listiny zemského soudu Brno (NAD 599, G 7); inv. č. 375; sign. pův. II-299; ukl. j. 24 krabice; Wolf Jiřík Mengesreyter z Truklova dává své manželce Mandaleně Muchkovně z Bukova a na Přílepích dobrou vůli na list Ladislava Veleny z Žerotína na 5000 zlatých, vydáno: Přílepy; originál

teho Waczlawa"..

V textu nacházíme kombinaci početních jednotek tj. zlatý moravský = 30 grošů = 7 denárů bílých. Za fyzickou podobu mince můžeme považovat vyjádření dukáty, tolary širokými a šestáky (šestigroše).¹³⁸

Od 16. století se objevují měnové jednotky vyjádřené v krejcarech, tolarech a zlatých, často souběžně s groši. Tato variabilita ve vyjádření peněžních částek odráží složitost měnových systémů té doby.

Nástup nové měny neznamenal okamžité opuštění starších jednotek. Například počítání na hřivny se na Moravě udrželo až do druhé poloviny 18. století. V jednom období tak mohly být cenové údaje vyjadřovány v jednotkách různých měnových soustav nebo v různých početních jednotkách téže soustavy.

Složitě měnové poměry 16. a 17. století se projevovaly rozdílností početních jednotek v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Peněžními jednotkami v 16. století se zabýval Petr Vorel. Přibližuje jejich funkci a podává přehled peněžních jednotek uplatňujících se v Čechách. V průběhu 16. století došlo v evropském peněžním oběhu k masivnímu nárůstu různých typů platidel s lokálními názvy a odlišnou platební silou. Výrazně se zvýšil počet různých typů fyzických platidel. Kvůli této rozmanitosti bylo nutné používat vyjádření sum pomocí peněžních jednotek, které svou podstatou byly ekonomicko-aritmetickými nástroji. Tyto jednotky umožňovaly snadnější směnu v zahraničí a překonávání rozdílů mezi lokálními měnovými systémy.¹³⁹

Na Moravě se v cenových údajích často opakuje zemská měna, tj. zlatý (moravský) po 30 groších a groš po 7 peněžích bílých. Jak uvádí J. Pošvár je problematické zjistit skutečnou cenu, i když máme přesný údaj v některé měnové jednotce. Takový údaj je relativní, k jeho konkretizaci je třeba znát údaje o cenách celé řady předmětů denní potřeby a mezd v jednotlivých obdobích a v daném regionu. Jen tak se lze dobrat komplexního obrazu životní úrovně obyvatel v daném místě.¹⁴⁰ Komparací cen a mezd na Moravě se zabýval Josef Macůrek, který porovnával získané údaje s výzkumem

¹³⁸ Hypoteticky by připadal v úvahu např. polský 6 groš.

¹³⁹ Petr VOREL, *Peníze a peněžní početní jednotky v 16. století*. Theatrum historiae 6, Pardubice 2010, s. 219.

¹⁴⁰ Jaroslav POŠVÁŘ, *Ceny, měna a oběživo*. Ceny, mzdy a měna, č. 1, Brno 1962, s. 9-11.

v okolních zemích. Výsledky získané z archivních materiálů ukazují obecný nárůst cen od 1. poloviny 16. století (zejména u zemědělských výrobků), který se v druhé polovině 16. století a na přelomu 16. a 17. století stává mnohem prudším, zatímco je doloženo, že růst mezd za cenami potravin zaostával a vedl k pauperizaci obyvatelstva.¹⁴¹

Závěr

Po celou dobu zpracování jsem měla oporu v dílech několika autorů. Jsou to studie Tomáše Krejčíka¹⁴², Eduarda Šimka¹⁴³, Petra Vorla¹⁴⁴ a Všechny tyto práce poskytují specifický pohled na peněžní oběh a současně přinášejí zastřešující shrnutí celého mincovního předbělohorského období. Také práce Filipa Hradila¹⁴⁵ se stala přínosnou a zdokumentované ražby byly vtěleny od této práce.

Fokus na moravské poměry přináší Krejčíkova práce, Šimkovy početné studie zahrnují české oběživo i pohled na oběh v rámci českého království, zatímco evropské mincovnictví objasňuje Petr Vorel.

Morava, jako součást středoevropského oběhu, byla zasažena stejnými procesy změn ve společensko-hospodářských vztazích jako celé habsburské soustátí a ostatní země Evropy. Charakterizovat situaci v druhé polovině 16. století a na počátku 17. století můžeme pomocí několika odborných termínů, které se prolínají literaturou tohoto období.

Zásadním jevem je *koexistence* dvou měnových systémů - grošového a tolarového. Na počátku tolarového období fungovaly ve funkční symbióze, později se však grošové mince stávaly překážkou rozvoje, neboť okolní země již přešly na krejcarový systém.

¹⁴¹ Josef MACŮREK, *K otázce studia cen a mezd u nás*. Ceny, mzdy a měna, č. 1, Brno 1962, s. 476.

¹⁴² Tomáš KREJČÍK,

¹⁴³ Eduard ŠIMEK, *Česká mince v peněžním oběhu druhé poloviny 16. století*, Studie ČSAV, 5,

¹⁴⁴ Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české. Přívodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha 2000.

¹⁴⁵ Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad*. Nález mincí z počátku 17. století, Olomouc 2015.

Prosazení měnové reformy a snaha o *měnovou integraci* v habsburských zemích po krátkodobém zavedení zlatníkové měny přinesly nové nominály. Tato reforma však nebyla všeobecně vítána a brzy se od ní upustilo.

S přílivem "cizí" mince se oběživo začalo *europeizovat* a měnila se provenienční i nominálová struktura oběhu. České kvalitní mince mizely z domácího oběživa, aby se pak vrátily v podobě přeražeb s nižším obsahem stříbra. Nastal nárůst nových vydavatelů mince, zejména v porýnských knížectvích a hrabstvích, na konci 16. století ve švýcarských kantonech a během prvních dvou desetiletí 17. století také v dolním Sasku. Motivující byla výnosnost výroby inflačních ražeb.

Ekonomický jev známý jako *Kopernik-Greshamův zákon* popisuje situaci, kdy kvalitní mince je vytlačována horší mincí. S přílivem „cizí“ mince se oběživo začíná *europeizovat* a mění se provenienční i nominálová struktura oběhu. České kvalitní mince se vytrácejí z domácího oběživa, aby se pak v podobě nově vyražených mincí s nižším obsahem stříbra vrátily zpět.

Z širší perspektivy pohlíží na projevy *cenové revoluce* Petr Vorel. Současníci neznali všechny faktory vedoucí ke zdražování (např. příliv stříbra z Ameriky), hlavní problém viděli v přílivu cizích méně hodnotných mincí do země. Tento problém se netýkal pouze českého prostředí, ale projevoval se takřka všude v Německu, Polsku, Čechách, Rakousku i ve švýcarských kantonech. Většina evropských zemí se navzájem bránila přílivu cizích méně hodnotných mincí.¹⁴⁶

Morava, ačkoliv se pyšnila titulem samostatného markrabství, byla v této době již zcela "integrována do evropských měnových poměrů" spějících k inflaci. Mimo to, měla Morava i své vlastní problémy mj., způsobené válkou s Vysokou Portou. Zajišťovala nutnou obranu východní hranice před tureckým nebezpečím. Militarizace Moravy představovala obrovské břemeno pro zemský rozpočet.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Petr VOREL, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16. – 17. století (1472-1717)*, Praha 2009, s. 192.

¹⁴⁷ Tomáš STERNECK, *Město válka a daně*. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593-1606), Brno 2006, s. 137.

A jak vypadala struktura mincí v moravském oběhu? Sumarizované výsledky výzkumu, který je založen na analýze dvanácti hromadných nálezů mincí o celkovém počtu 4674 kusů. Z toho osm nálezů je uloženo ve fondu Numismatického oddělení Moravského zemského muzea a bylo možno je fyzicky přezkoumat a verifikovat jejich určení. Skupina byla rozšířena o čtyři nálezy, které byly v úplnosti publikovány v literatuře. Tato zkompleťovaná nosná základna poskytla náhled na strukturu oběživa ve druhé polovině 16. století až do předbělohorské doby.

Výsledky, které jsou prezentovány průběžně v jednotlivých kapitolách, přirozeně nemohou vyjádřit přesnou skladbu a stav moravského oběživa, ale zcela jistě slouží jako ukazatel trendů vývoje měny a oběživa. Hlavním rysem po druhé polovině 16. století je sílící tendence europeizace oběživa, která je všeobecným jevem v zemích Evropy.

Konkrétní výsledky ukazují, že na Moravě dominují polské mince (22 %), následované salcburskými ražbami (21 %). Teprve pak následují české mince (16 %) ve shodném poměru s ražbami německých oblastí (16 %). Ostatní země mají nevýraznou pozici; zmínit je třeba mince slezské provenience (3 %), dále rakouské země (2 %) a Nizozemí (2 %).

Nálezy také podávají svědectví o ražbách z moravské mincovny. Významným milníkem byl rok 1613, kdy začal na Moravě po dlouhé pomlce razit mince olomoucký biskup František kardinál z Dietrichštejna (eps. 1599–1636). Toto obnovení ražby představuje důležitý moment v historii moravského mincovnictví.

Chronologické rozložení ražeb dokládá, že kmen sledovaného souboru tvoří mince rudolfinského období. Křivka počtu mincí stoupá od 70. let 16. století, přičemž její vrcholy spadají do let 1594-1596, s následným propadem zaznamenaným v roce 1600. Na tomto vzestupu se velkou měrou podílejí Polsko, německé oblasti a Nizozemí, v menší míře pak Uhry a Čechy v zastoupení Rudolfových ražeb.

Mezi silné mincovní pány v rámci celého souboru patří především polský král Zikmund III. Vasa, salcburský arcibiskup Wolfgang Theodor von Reitenau a Rudolf II. Habsburský. V nominální skladbě převládá třígroš polské provenience, následovaný fenikovými ražbami salcburskými.

Samostatné vyhodnocení si zaslouží zlaté ražby obsažené v databázi. Až na výjimky pocházejí z Uničovského pokladu. Zařazením tohoto depotu do výzkumu se výrazně posílila pozice dukátu, přičemž je nutno konstatovat, že v tomto ohledu jde o zkreslení ohledně skutečného počtu zlatých mincí v běžném oběhu. Argumentaci pro toto tvrzení nacházíme ve studii E. Šimka. Dukáty, stejně jako tolary, fungovaly především jako obchodní mince. Ve vnitřním oběhu sloužily pro velké platby, ale nebyly předmětem denních transakcí. Šimek podporuje své závěry doloženými hotovostmi městských i venkovských obyvatel a upozorňuje také na splátky dluhů, které jsou uváděny v konkrétní minci.¹⁴⁸

Otázka specifčnosti předbělohorského oběživa na Moravě byla již dříve nastíněna v odborné literatuře. Tento výzkum potvrzuje a dále rozvíjí některé dříve pozorované trendy. Především je to geografická poloha Moravy, ležící na křižovatce obchodních cest, která měla vliv na příliv oběživa ze sousedních zemí. Důležitým faktorem je absence samostatné moravské vládní mincovny. Za těchto podmínek pronikala cizí mince do země snadněji než do Čech.¹⁴⁹

Studie navazuje a prohlubuje výzkum T. Krejčíka. V tomto směru se podařilo pokročit a získat dílčí nové výsledky na základě nové základny hromadných nálezů. Novým poznatkem je zachycení mincí polsko-litevského soustátí v oběživu. A to dokonce v dominantním postavení. Předchozí studie poukazyvaly na absenci polských mincí v nálezech v první polovině 16. století. Ve druhé polovině téhož století figuruje v oběživu jen v malém množství (4 %), což neodpovídalo předpokladům. Na základě písemných pramenů o cirkulující polské minci a zákazech jejího oběhu se počítalo s její konzervací v nálezech ale nebyla zatím doložena. Tento výzkum kromě starších grošových ražeb – půlgrošů a drobných šilinků i denárů – velkou skupinu třígrošů Zikmunda III. Vasy. Tyto mince vyráběné válcováním ve velkém množství proudily nejen do Evropy, ale také v balkánské části Osmanské říše. Nedávný monotematický nález

¹⁴⁸ Viz listina MZA, Tunkl dluží své manželce.

¹⁴⁹ Eduard ŠIMEK, Česká mince v peněžním oběhu druhé poloviny 16. století, Studie ČSAV, 5, 1972.s. 38.

polských třígrošů Zikmunda Vasy, z Oseka nad Bečvou¹⁵⁰ svědčí o oblibě těchto mincí. Práce Petra Vorla objasnila úlohu polské mince na světovém trhu. Tento výzkum doložil mladší ražby a ukázal je v lepším světle, než jak na ně bylo obecně dříve nahlíženo. Jde o mince pohledné a díky vyspělé výrobní technologii mají pravidelný tvar, což zřejmě také přispělo k jejich oblibě.

Dalším předpokládaným prvkem oběživa, které odkryly nálezy z jihovýchodní Moravy (Strážnice a Tichov), jsou uherské a sedmihradské denáry. Jejich výskyt je spojován s Bočkajovými vpády na Moravu. Velký podíl uherských dukátů dokládá i poklad z Uničova, tyto mince však mají charakter obchodní mince.

Na základě analýzy mincovních nálezů z Moravy získáváme obraz peněžního oběhu v regionu, který odráží komplexní ekonomické a politické změny probíhající v Evropě na přelomu 16. a 17. století. Oběživo se vyznačovalo širokou škálou stříbrných ražeb, zahrnující jak starší kvalitní ražby, tak i novější mince se sníženým obsahem drahých kovů. Tento soubor odráží změny jak negativní, zhoršení kvality mincí (slezské a německé tříkrejcare), tak i úspěchy reformovaného polské mincovnictví. Zachycuje také marné snahy o ozdravení oběhu, tedy rozpor mezi oficiální politikou zakazující oběh nehodnotných „cizích“ mincí, a realitou jejich běžného výskytu v nálezech. Dokládá jejich praktické využití v každodenním životě. Množství a rozmanitost cizích ražeb, spolu s omezenou schopností běžného obyvatelstva rozlišovat mezi různými typy ražeb, činily respektování oficiálních nařízení v praxi téměř nemožným.

Tato studie poskytla pohled na soudobé oběživo, i když jen na jeho tezaurovanou část a může vést k širší diskuzi o využití hromadných nálezů jako svědků měnových poměrů. Pro hlubší porozumění sociálním a hospodářským poměrům v různých regionech Moravy bude v budoucnu nezbytné zaměřit výzkum na konkrétní lokality nálezů a porovnat informace získané z numismatického materiálu s dostupnými archivními dokumenty ekonomické povahy (jsou-li dochované). Jak už některé předchozí studie prokázaly, ceny a mzdy se v různých regionech lišily, stejně jako početní jednotky, s jejichž užíváním se setkáváme ještě v následujících století. Dosažené výsledky této

¹⁵⁰ Filip HRADIL, Nález třígrošů Zikmunda III. Vasy z Oseku nad Bečvou (okr. Přerov), FN 38, 2024, č. 1-2, v tisku,

práce pokročily v dílčích oblastech k osvětlení složitých mincovních poměrů v předběllohorské éře.

Katalog hromadných nálezů mincí

2959¹⁵¹

Alexovice,

O: 1910, na poli „Netroufalka“, při orbě, v měděné nádobě

U: po r. 1554

Ol: 1548 stř. mincí (grošová a drobná mince):

Dol. Rakousy, Hor. Rakousy (Ferdinand I., groš 1554), Korutany, Tyroly, Gorice, arcib. Salzburg, Augsburg, Bavorsy, Branibory-Ansbach, Breisach; Brunšvik, opat. Corvey společně s městem Höxterem(?), Falc-Simmern, Freiburg, bisk. Halberstadt, Hessensko, Hohenzollern, Isny, Jülich, Kaufbeuren, Kempten, Kolmar, Königstein, Kostnice, bisk. Kostnice, Leuchtenberg, arcib. Magdeburg, Něm. řád, Nördlingen, Norimberk, Oettingen, bisk. Pasov, Řezno, bisk. Řezno, Sasko, Thann, Brabantsko, Nimwegen, Bern, St. Gallen, Chur, bisk. Chur, Luzern,, Schaffhausen, Solothurn, Benátky, Bologna, Milán
P: A. O. v. Loehr, Jahrbuch f. Altertumskunde V, 1911, str. 212a-214a
Viz též: Skutil, Soupis, rkp. str. 1 [zaznamenává však podle zprávy PUB jen 773 mince]
M: Wien, Bundessammlung von Münzen, Med. u. Geldzeichen (rozřazeny) Nem.; JSk.

3084

Bojkovice, okr. Uherský Brod

U: 16. stol.

O: před 25. V. 1844, v domě č. 36, na zahradě, ve zřízeném sklepě, v nádobě

¹⁵¹ Uvedené číslo odpovídá řazení nálezů v díle: Emanuela NOHEJLOVÁ- PRÁTOVÁ – Lubomír NEMEŠKAL, *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.. 3. díl.*, 1. vyd. Praha : ČSAV, 1957; 275 s

Ol: "29 stř. mincí, z nichž byly 2 tolary (Ferdinanda I. a Štěpána Bátorého), zbytek různé groše"

Z: J. Pošvář, Num. sb. I, 1958, č. 108

Viz též: MM, Moravské nálezy, fasc. I; nesignovaný opis z Městského archivu v Bojkovicích (pořádila M. Jašková); Skutil, Soupis, rkp. str. 7 podle d'Elverta 13.

Jašková; Poch.; Pošvář; JSk.

2961

Brno, Údolní ul.

O: v neznámé době, při stavbě „Vesny" za neznámých okolností

U: ok. 1560

Ol: neznámý počet feniků arcib. Salzburg (Michal z Khuenburgu 1554-1560)

H: dr. VI. Němeček, Křižanov

M: soukromá sbírka (2 k.) Nček

Pozn.: Srov. s č. 2619 v Nálezech II., grošové části; není vyloučeno, že jde o jeden a tentýž nález. Nem.

3085

Brno-Královo Pole

U: 16. stol.

O: ok. 1907, na poli u studánky „U sv. Antoníčka“, při dobývání cukrovky

Oe: „dukát basilejský ze 16. století“

Z: ČMZM VIII, 1908, str. 11

M: MM (1k)

3007

Brno-Černovice

O: 1861, v chlévě domu č. 41, v nádobě (Jan Lang)

U: po r. 1593

Ol: 6 tolarů - Tyroly, Mansfeld (tolar 1593), Sasko [podle Pošváře]; 12 tolarů, 12 velikosti dvacetikrejcarů, 50 velikosti tříkrejcarů [podle Kennera, který mezi 12 toлары uvádí 6 tolarů, které našel Pošvář v archivních záznamech]

Z: F. Kenner, AÖG XXXIII, 1865, str. 87-88 a J. Pošvář, Num. sb. I, 1953, č. 121

3086

Brtnice, okr. Jihlava

U: 16. stol.

O: ok. 1936, u hradu Rukštejna (Pozn. Mirec: správný název je Rokštejn)

Ol: „zl. a stř. mince ze 16. stol.“

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 150 podle Nár. Politiky z 1. XII. 1936 a PUB

3032

Bzenec, okr. Veselí n. Moravou

O: 24. IX. 1940, v lese „Bzinku," při překopávání vykloučeného lesa, v nádobě

U: po r. 1606 •

Oe: 106 stř. mincí (hlavně drobná mince):

Čechy, Rudolf II. (15); Slezsko, Ferdinand I. (3); Svídnice, Těšínsko, Tyroly, Uhry, Sedmihrady (Štěpán Bočkaj, groš 1606), Bavorsy, Falc, Falc-Simmern, Falc-Veldenz, Falc-Veldenz-Lautereck, Falc-Zweibrücken, Hanavsko-Lichtenberg, Kaufbeuren, Nassavsko-Weilburg, Nassavsko-Wiesbaden, Prusko, Solms-Lich, bisk. Štrasburk, Waldeck, bisk. Worms, Záp. Prusko, Polsko, Riga

P: C. Šťastný, NČČsl XVIII, 1924, str. 93-94 M: Bzenec, Městské museum (106 k.)

3087

Deštná, okr. Svitavy

U: 16. stol.

O: 24. II. 1910, při stavbě silnice

Ol: 40 stř. mincí, z nichž byly zachyceny 2 kusy:

habsburské panství (bez bližšího určení země), Maxmilián II. (tolar); Benátky

Z: Czerny, Mit. Z. K., III. F., IX, 1910, str. 254

Viz též: Y, ČVMSO XXVII, 1910, str. 122

Poch.

Pozn.: Srov. s nálezem z Deštné č. 3355.

Nem.

3081

Hodov, okr. Velké Meziříčí

U: po r. 1617

O: 1893, v domě č. 15, pod prahem zazděné peníze

Ol: 1492 stř. mincí, z nichž bylo zachyceno 600 kusů:

Čechy, Vladislav II., pr. groš (2), (63); Ludvík, pr. groš (1, (34); Ferdinand I., pr. groš, (1), (30); Maxmilián II. (9); Rudolf II. (17); Matyáš (2, z nichž jeden je malý groš 1617); Slezsko, Ferdinand I. (9); Kladsko, Vratislav, Zhořelec, Dolní Rakousy, Horní Rakousy, Korutany, Štýrsko, Tyroly, Uhry, arcib. Salzburg, Branibory, Hanavsko-Lichtenberg, Nördlingen, bisk. Pasov, Štrasburk, Worms, Polsko

P: VI. Němeček, NČČsl XXI, 1952, str. 153-154

Viz též: MM, Moravské nálezy fasc. I; I. L. ervinka, Pražské groše, rkp. str. 58; VI. Němeček, NČČsl XIX, 1950, str. 244 M

M: soukromá sbírka (600 k.)

Poch.; Nem.

3090

Hodov, okr. Velké Meziříčí

U: 16. stol.

O: 1940, v lese „Horce“, při práci v lese, v nádobě

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž bylo zachyceno 80 kusů:

Čechy, Vladislav II. (5); Ludvík (4); Ferdinand I. (10); Maxmilián II. (4); Rudolf II. (8); Svídnice, Dolní Rakousy, Korutany, Uhry, arcib. Salzburg, Falc-Veldenz (Jan Jiří I., groš 1580), Kostnice, Stolberg, Štrasburk, bisk. Worms

H: Dr. VI. Němeček, Křižanov (dopis ze dne 27. VI. 1955)

M: soukromé sbírky (80 k.)

3091

Holešov

U: 16. stol.

O: ok. 1934

Oe: „74 stř. mincí ze 16. stol.“

H: prof. J. Sejbal, Brno

M: Holešov, Okresní muzeum (74 k.)

2960

Karviná 1 (dříve Fryštát)

O: 1909, při restauraci kostela, ve zdi u vchodu, v prohlubni, v hrubém sáčku [podle F. Papouška]

U: ok. 1558

Ol: neznámý počet stříbrných mincí, z nichž bylo zachyceno 329 kusů:

Čechy, Vladislav II.; Ludvík; Slezsko, Vladislav II.; Ludvík; Ferdinand I.; Kladsko, Těšínsko, Zhořelec, Horní Rakousy, Korutany, Štýrsko, Uhry,

arcib. Salzburg, Branibory, Leuchtenberg, Nördlingen, Norimberk, Oettingen, bisk. Pasov, Sasko, Schwarzburg, Polsko, Gdaňsko

Z: J. Londrin, Zeitschrift für Geschichte u. Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens X, 1915, str. 210 sl.

Viz též: písemná zpráva F. Papouška ze dne 15. VII. 1954

M: Těšín, Museum (329 k., rozřazeny)

3106

Komňa, okr. Uherský Brod

U: 16. stol.

O: ok. 1910, na „Zboře“

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž bylo zachyceno 48 kusů a popsáno je 16 kusů:

Čechy, Vladislav II. (2); Ferdinand I. (1); Štýrsko (Karel, † 1590, 3kr bez letopočtu), Prusko, Polsko, Elbing, Gdansk, Litva

Z: ČVMSO XXVII, 1910, str. 172

Viz též: NM, Museum J. A. Komenského (dr. Jan Pavelčík), písemná zpráva ze dne 26. VI. 1955

M: Olomouc, Krajské muzeum (32 k., rozřazeny) a Uherský Brod, Museum J. A. Komenského (16 k.)

3107

Kunštát, okr. Boskovice

U: 16. stol.

O: 1828, při kopání meze pod kamenem, v nádobě (Ignác Kafka)

Ol: 5 stř. mincí, z nichž jeden je „zlatník Kristiána Saského z r. 1587“

Z: J. Pošvář, Num. sb. I, 1953, č. 75

Viz též: MM, Moravské nálezy, fasc. I

3144

Lhota, okr. Šternberk

U: na poč. 17. stol.

O: ok. 1930

Ol: 607 mincí ze 16. a 17. stol.

Z: Zpr. pam. péče II, 1938, str. 150

Nem.

2977

Lobodice, okr. Kojetín

O: 1912, dům Jos. Lobodice, ve výklenku U: po r. 1570

Ol: 10 zl. mincí, z nichž bylo popsáno 7 kusů:

Uhry, Sedmihrady (Jan Zikmund, dukát 1570), Korutany

Z: Skutil, Soupis, rkp. str. 60 podle PUB

2982

Lomnice, okr. Tišnov

O: v neznámé době

U: ok. 1576

Ol: „300 mincí Ferdinanda I. a Maxmiliána I.”

Z: Mit. Z. K. I. 1850, str. 100

2972

Moravany, okr. Kyjov .

O: v srpnu 1932, u Čp. 146 na hnojišti, při kopání, v nádobě

U: po r. 1567

Ol: 595 stř. mincí [podle Skutila], 597 [podle I. L. Červinky]:

Čechy, Vladislav II., gr. groš (387 - Skutil, 383 - Červinka); Ferdinand I., pr. groš (110); Maxmilián II. (2, z nich jeden bílý peníz z r. 1567); Slezsko, Ferdinand I. (2); Hlohovsko, Lehnice, Münsterberg, Svídnice, Vratislav, bisk. Vratislav, Dolní Rakousy, Horní Rakousy, Tyroly, arcib. Salzburg, Bavorsy, Branibory, Brunšvik, Goslar, Göttingen, Hameln, Hannover, Hervord, Hildesheim, Höxter, Isny, Kaufbeuren, Kempten, Leuchtenberg, Mecklenburg, Northeim, Nördlingen, Prusko, Regenstein, bisk. Řezno, Sasko-Albertovci, Stolberg, opat. Toruň, Ulm, Curych, Schaffhausen

P: Skutil, Soupis rkp., str. 64-66

Viz též: I. L. Červinka, Pražské groše, rkp. v NM, str. 55 ; Zpr. pam. péče II, 1938, str. 150

3073

Nové Město na Moravě, okr. Žďár

U: po r. 1616

O: 1911

Ol: „zl. mince z let 1527—1616”

Z: ČSPS XIX, 1911, str. 128

M.M.

3108

Nárameč, okr. Třebíč

U: 16. stol.

O: ok. 1900

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž jsou zachyceny 4 kusy:

Uhry (Rudolf II, denár 1580), Štrasburk

H: písemné sdělení MM (prof. Jiří Sejbal) čj. Sn 149/55 ze dne 4. VII. 1955

M: MM (4 ks.)

Sejbal

3030

Olomouc, Křížkovského ul.

O: 1900, při stavbě Komenia

U: po r. 1605

Ol: 3 dukáty: Utrecht (2, z nichž je jeden 1605), Turecko

Z: F. Doucha, ČVMSO XLVIII, 1935, str. 79

M: Olomouc, Krajské museum (3 k.)

2958

Olomouc, Severní nádraží

O: 1883, při stavbě

U: po r. 1553

Oe: "6 haléřů arcib. Salzburg z let 1541, 1543, 1549 a 1553 (2 var.)"

Z: F. Doucha, ČVMSO XLVIII, 1935, str. 78

M: Olomouc, Krajské museum (6 k.), Poch.

Pozn.: Srov. s nálezem Olomouc, Severní nádraží č. 2991. Nem.

2991

Olomouc, Severní nádraží

O: 28. X. 1887, při rozšiřování nádraží a kopání kanalizace

U: po r. 1582

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž bylo popsáno 740 kusů:

Čechy, Jan Lucemburský, parvus (1); Václav IV., pr. groš (1); Vladislav II., pr. groš (198), (35); Ludvík (9); Ferdinand I., pr. groš (58), (71); Maxmilián II. (153); Rudolf II. (3, z nichž je jeden malý groš 1582); habsburské panství (bez bližšího určení země), Ferdinand I. (42); Maxmilián II. (6); Svídnice, Těšínsko, Vratislav, Dolní Rakousy, arcib. Salzburg, Bavorsy, Isny, Kaufbeuren, Oettingen, bisk. Pasov, bisk. Řezno, Sasko, Stolberg, Kampen, Polsko, Litva

P: Dr Kupido, Mb. d. num. Ges. W. I, 1888, str. 241-242, 248

Viz též: K. Domanig, Mb. d. num. Ges. W. I, 1887, str. 223 [znal však jen 4

mince z tohoto nálezu]; ČVMSO V, 1888, str. 50 a 142 [zprávy o darech 5 a 4 mincí z tohoto nálezu]; tamže VI, 1889, str. 46 [zpráva o odkoupení větší části nálezu]; Die Neue Zeit, Olomouc, z 23. IX. 1889; F. Doucha, ČVMSO XLVIII, 1935, str. 79; Skutil, Soupis, rkp. str. 72 podle PUB [udává však rok odkrytí 1888 a počet kusů 721)

M: Olomouc, Krajské museum (rozřazeny) Poch.; Nem.

Pozn.: Jen náhodným přimíšením si můžeme vysvětliti přítomnost ražeb Jana Lucemburského a Václava IV. Srov. s nálezem Olomouc-Hodolany č. 2988

a tam uvedenou poznámku i s nálezem Olomouc, Severní nádraží č. 2958.

2988

Olomouc-Hodolany

O: na jaře 1888

U: po r. 1581

Ol: 667 stř. mincí:

Čechy, Jan Lucemburský, parvus (1); Vladislav II., pr. groš (187), (23); Ludvík (9); Ferdinand I., pr. groš (52), (75); Maxmilián II. (112); Rudolf II. (3, z nichž byl jeden malý groš 1581); Svídnice, Těšínsko, bisk. Vratislav, Rakousy, arcib. Salzburg, Bavorsy, Falc-Simmern, Hameln, Isny, Kaufbeuren, Kempten, Kostnice, Oettingen, bisk. Pasov, bisk. Řezno, Sasko, Stolberg, Württemberg, Polsko

P: K. Domanig, Mb. d. num. Ges. W. I, 1888, str. 269-270

Viz též: Mit. Z. K., NF., XIV, 1888, str. 202; ČVMSO VI, 1889, str. 130; MM, Moravské nálezy, fasc. I.

M: Olomouc, Krajské museum (42 k.) a MM·(360 k., rozřazeny)

3060

Ostrožská Nová Ves, okr. Veselí n. Moravou

U: po r. 1612

O: 1984, za domem č. 545, na pozemku Jana Peprny, v nádobce

Ol: neznámý počet mincí z 16. a 17. stol., z nichž bylo zachyceno 17 tolarů:

Čechy, Rudolf II. (2); Dolní Rakousy, Tyroly, Uhry (Matyáš, tolar 1612), arcib. Salzburg, Brunšvik, Elsassko

P: Skutil, Soupis, rkp. str. 133—134

Viz též: Zpr. pam. péče II, 1938, str. 150

M: Uherské Hradiště, Okresní Slováké museum (17 k.).

3028

Polná, okr. Havlíčkův Brod

O: 1896, na poli, při práci U: po r. 1603 Oe: 1 dukát: Utrecht (dukát 1603)

H: Jiří Dvorský, Polná (písemné sdělení 1. VIII. 1955)

M: Polná, Městské Rérychovo muzeum (1 k.)

Dvorský

3112

Popůvky, okr. Brno

U: 16. stol.

O: 1884

Ol: "516 rakouských a německých stř. mincí ze 16. stol. a také pražské groše Ferdinanda I. (1526—1564)"

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 82 podle d'Elverta 13

2964

Poříčany, okr. Český Brod

O: v červnu 1830, na statku rychtář Václava Vacka (Jan Douša [Jan Daerschka-podle ČG-Cam. 1826-1835,. 25, 23-27, f. 30-31])

U: ok. 1564

Ol: 184 stř. mincí (povětšinou drobná mince): „9 zhořeleckých dvoustranných feniků, 13 jednostranných Vladislava II., 24 týchž feniků Ludvíka, 20 drobných Ferdinanda I. a 112 neznámých“,

H: ÚAMV, ČG-Cam. 1826-35, 25/29, kart. 624

Viz též: ÚAMV, ČG-Cam. 1826-35, 25, 23-27, f. 30- 31

2966

Praha I, ul. Karoliny Světlé

O: v květnu 1928, v domě čp. 1039

U: ok. 1564

Ol: 20 stř. mincí (povětšinou drobných): Čechy, Vladislav II. (1); Ludvík (5); Ferdinand I. (1); Lehnice-Břeh, Vratislav, Uhry, Branibory

P: Em. Nohejlová, NČČsl IV, 1928, str. 49-50

3147

Prostějov, Libušinka

U: na poč. 17. stol.

O: ok. 1932, při. stavbě domu č. 4

Ol; „10 stř. mincí z poč. 17. stol.“

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 83 podle Ročenky Národop. a. průmysl. musea v Prostějově IX, 1932, str. 142

M: Prostějov, Okresní museum (10 k., rozřazeny)

3052

Prostějov, Sušilova ul.

U: po r. 1611

O: ok. 1930

Ol: „nizozemský dukát z r. 1611“

Z: Ročenka Národop. a průmysl. muzea v Prostějově VII, 1930, str. 151

.

2965

Práche, okr. Znojmo

O: 7. VI. 1838,

U: ok. 1564

Ol: 262 stř. mincí:

habsburské panství (bez bližšího určení země), Ferdinand I. (3); Korutany, Tyroly, arcib. Salzburg, Augsburg, Bavorsy, Falc, Isny, Kempten, Königstein, Kostnice, bisk. Kostnice, Leuchtenberg, Nördlingen, Oettingen, bisk. Pasov, Řezno, bisk. Řezno

H: :Drlík, Výpis z Hübnerova archivu v Okresním muzeu ve Znojmě

Viz též: J. Pošvár, Num. sb. I, 1953, č. 92; J. Skutil, Num. listy VIII, 1953, str. 138

M: Olomouc, univerzitní sbírka (přes 200 k., rozřazeny) a Wien, mincovní kabinet (32 k., asi rozřazeny)

3044

Rozseč, okr. Třešť

O: 1923

U: po r. 1609

Ol: „21½ kusů groše Rudolfa II. do r. 1609“

Z: Zpr. pam. péče II, 1938, str. 151

3054

Rychnov, okr. Moravská Třebová

U: po r. 1611

O: 1901

Oe: 10 stř. mincí (tolary a drobná mince):

Krnovsko, Uhry (Matyáš, tolar 1611), Augsburg, Jülich-Cleve-Berg, Mansfeld, Sasko, Polsko

H: Písemné sdělení MM (prof. Jiří Sejbál) čj. Sn 149/65 ze dne 4. VII. 1955

M: MM (10 k)

3029

Slavkov, okr. Uherský Brod

O: 24. IX. 1900, na zahradě J. Bartoše [J. Barteka U: po r. 1604 podle Věstníku čsl. muzeí a spolků archeologických IV a Zprávy okresního musea J. A. Komenského v Uherském Brodě], při prohlubování příkopu, v nádobě .

Ol: 329 stř. mincí, z nichž je zachováno 202 kusů:

Čechy, Vladislav II. (3); „Ludvík, Ferdinand I., Maxmilián II. a Rudolf II. (10 denárů)" [snad Čechy], Maxmilián II. (6); Rudolf II. (13); Slezsko, Ferdinand I. (1); Lehnice-Břeh; habsburské panství (bez bližšího určení země), Ferdinand I. (3); Rudolf II. (1); Korutany, Štýrsko, Tyroly, Uhry, Uhry, Augsburg, Bavorsko, Brunšvik, hrad Friedberg, Goslar, Göttingen, Jülich-Cleve, Kolín n. Rýnem, Kostnice, Nassavsko, Prusko, Schaffhausen, Polsko, Riga; „nejmladší mince Rudolfa II. z r. 1604"

P: J. Klvana [Klvaňa], Mb. d. num. Ges. W. V, 1901, str. 131

Viz též: Věstník čsl. muzeí a spolků archeologických IV, 1900, str. 166; zpráva o dosavadní činnosti mus. spol. v Uh. Brodě 1901, str. 8 a 36-37

M: Uherský Brod, Museum J. A. Komenského (202 k.)

M. M.; Poch.

Pozn.: Tento nález klade chybně Skutil, Soupis, rkp. str. 107-108, do Slavkova u Brna podle ČMM XXV, 1901, str. 84-85.

3069

Slížany, okr. Kroměříž

U: po r. 1615

O: 1918, v polní trati „Krchovek“ (bývalý českobratrský hřbitov), u kostry, v hedvábném váčku

Ol: "6 stř. mincí, z nichž dvě měly letopočty 1604 a 1615"

H: prof. Jiří Sejbal, Brno: 28

Viz též: Museum Morkovského kraje v Morkovicích, písemná zpráva (Jos. Příkryl) ze dne 22. VI. 1955.

M: Morkovice, Museum Morkovského kraje (6 k., rozřazeny)

3119

Sokolnice, okr. Brno

U: 16. stol.

O: v neznámé době

Ol: „zlaták arcib. Brémy (Jana Roda)“:

H: Skutil, Soupis, rkp. 112 podle Zpr. 1904, 12. I 16

3031

Staré Břístě, okr. Humpolec

O: 1929, hradiště u Vrzákova mlýna

U: po r. 1605

Oe: 13 tolarů: habsburské panství (bez bližšího určení země), Maxmilián II. (1); Tyroly, Brunšvik, Sasko (Jan Jiří August, tolar 1605), Kampen, Španělsko

H: Městské muzeum v Humpolci

Viz též: Nár. listy 18. XII. 1929

M: Humpolec, Městské museum (13 k.)

3120

Strážek, okr. Bystřice n. Pernšt. | 8120 |

U: 16. stol.

O: 1844 |

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž víme o 5 kusech:

Čechy, Vladislav II.; Tyroly, arcib. Salzburg a „„groše německých měst“

Z: MM, Moravské nálezy, fasc. II

Viz též: J. Skutil, Num. listy VIII, 1953, str. 138

M: MM (5 k, rozřazeny)

3042

Stříbrnice, okr. Uherské Hradiště

O: 1926, v nádobě

U: po r. 1608

Ol: 460 zl. a stř. mincí (z nich byly 4 dukáty, ostatní stříbrné, hlavně polské

6groše, 3groše a groše):

Čechy, Maxmilián II. (3); Rudolf II. (1); Slezsko, Ferdinand I. (1); Lehnice-Břeh, Svídnice, Těšínsko, bisk. Vratislav, Dolní Rakousy, Korutany, Štýrsko, Tyroly, Uhry, arcib. Salzburg, Branibory, Brunšvik, Falc-Simmern, Falc-Veldenz, Falc-Zweibrücken, Göttingen, Hameln, Hanavsko-Münzenberg, bisk. Minden, Prusko, Schaumburg, Štrasburk, Waldeck,

3123

Svatý Kopeček, okr. Olomouc

U: 16. stol.

O: ok. 1914

Ol: 2 dukáty:

Lehnice-Břeh, Španělsko (Ferdinand II. Katolický 1479-1516)

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 49

Viz též: ČVMSO XXXI, 1914, str. 65

M: Olomouc, Krajské muzeum (2 ks., rozřazeny)

Pozn.: Řadíme tento nález mezi nálezy ze 16. století, i když nemůžeme říci, zda by nám neznámý zlatý z Lehnice-Břehu blíže neurčil dobu úkrytu: ať již do grošového nebo bezpečněji do tolarového údobí.

2969

Tasov, okr. Velké Meziříčí

O: 19. VI. 1920, před vjezdem do stodoly, při odkopávání půdy, v nádobě

U: po r. 1564

Ol: neznámý počet mincí stř., z nichž byl určen 181 kus (pr. groše a drobná mince):

Čechy, Jiří z Poděbrad, pr. groš (2); Vladislav II., pr. groš (126), (12); Ludvík (7); Ferdinand I., pr. groš (13); Korutany, Tyroly, Gorice, arcib. Salzburg, Bavorsy (Albrecht V., groš 1564), Kempten, Kostnice, Pasov

P: Krajské muzeum ve Velkém Meziříčí, 1922, str. 43-47 a 121

Viz též: Zpr. pam. péče II, 1938, str. 151; VI. Němeček, NČČsl. XIX, 1950, str. 244 [lokalizuje chybně jako Holubí Zhoř]; VI. Němeček, NČČsl. XXI, 1952, str. 159

M: Velké Meziříčí, Okresní muzeum (100 k. a nádoba)

3126

Tovačov, okr. Kojetín

U: 16. stol.

O: ok. 1920-1922

Ol: 4 dukáty, z nichž byly určeny 2 kusy:

Vratislav (Ferdinand I.); Sedmihrady (Ferdinand I.)

H: Ing. Hájek, Praha

3127

Troubsko, okr. Brno

U: 16. stol.

O: 7. XI. 1843, v blízkosti poplužního dvora, v t. zv. staré zahradě, u zdi, v nádobě, zabalené v plátně 1

Ol: 516 stř. mincí:

"... šlo vesměs o německé a švýcarské ražby duchovních a světských knížat z 15. a 16. století, mezi nimi i o několik rakouských ražeb Maxmiliána I. a Ferdinanda I."

Z: J. Pošvář, Num. sb. I, 1953, č. 107

Viz též: MM, Moravské nálezy, fasc. II; J. Skutil, Num. listy VITI, 1953, str. 138

M: Wien, mincovní kabinet (29 k.) a Olomouc, Universitní sbírka (25 k.):

.

3128

Troubsko, okr. Brno

U: 16. stol.

O: 1901, na poli p. Hodáka

Ol: 465 stř. mincí, z nichž byly 4 určeny:

arcib. Salzburg (batzen 1513); Falc-Neuburg, Kostnice

Z: Red., ČMZM II, 1902, str. 89

M: soukromá sbírka (465 k.)

.

3070

Trstěnice, okr. Moravský Krumlov

U: po r. 1615

O: 1884, vyplaven silným lijákem, v nádobě

Ol: „stř. peníze z L 1520—1615“

Z: V. Haňák, Vlast. mor. II, Mor. krumlovský okres, 1913, str. 220 Poch.

2968

Tábor

O: 18. VII. 1934, při stavbě nového mostu přes Lužnici, na pravém břehu řeky

U: ok. 1564

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž se dostal do musea 31 kus (drobná mince):

Čechy, Vladislav II. (2); Ludvík (11); Ferdinand I. (9); Kladsko, Zhořelec a neurčený cizí haléř, nejasný a přelámaný

P: [Em.] Nohejlová, NČČsl. XI/XII, 1935/36, str. 120

M: Tábor, Městské muzeum (31 k.)

3152

Třebíč

U: na poč. 17. stol.

O: v neznámé době, v trati „Na baště“

Ol: „mince z počátku 17. stol.“

Z: Skutil, Soupis, rkp. str. 125 podle Č. Sameše, Od Horácka k Podyjí IX, 1931/32, str. 62

.

3055

Třebětice, okr. Holešov

U: ok. 1611

O: 1930

Ol: neznámý počet stř. mincí:

„mince z doby Rudolfa II.“

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 125 podle PUB

2971

Třeština, osada Hájský Mlýn, okr. Zábřeh

O: ok. 1891, při orbě

U: ok. 1566

Ol: „zl. tureckou minci Solimana II. (1520-1566)“

Z: ČVMSO VIII, 1891, str. 172 a tamtéž X, 1893, str. 127

M: Olomouc, Krajské muzeum (1 k., dnes nezjistitelný)

3153

Ubušín, okr. Bystřice n. Peršt.

U: na poč. 17. stol,

O: 1831, u domu č. 12, při kopání základů nové stáje, v. nádobě (Václav Langer)

Ol: 447 stř. mincí, vesměs grošů a feniků ze 16. a 17. století.":

"... byly to ražby české, polské, německé, též různých německých biskupství a měst,..“

Z: J. Pošvář, Num. sb. I., 1953, č. 81

Viz též: MM, Morvaské nálezy, fasc. II; Skutil, Soupis, rkp. str. 127 podle d'Elverta 13;

J. Skutil, Num. listy VIII, 1953, str. 138

3017

Uherský Brod

O: 1897, na staveništi reálky U: po r. 1598

Ol: 248 zl. a stř. mincí, z nichž jsou 3 dukáty, ostatek tolary a drobné krejcarové ražby:

Čechy, Jan Lucemburský, pr. groš (2); Karel IV., pr. groš (13), parvus (1); Václav IV., parvus (15); Vladislav II., pr. groš (7); Ferdinand I. (8); Česká Falc, Václav IV., fenik (3); Slezsko, Ferdinand I. (1); Dolní Rakousy, Horní Rakousy, Štýrsko, Tyroly, Gorice, Uhry, arcib. Salzburg, Augsburg, Branibory, Branibory-Ansbach, Donauwörth, bisk. Halberstadt, Kaufbeuren, Kempten, Königstein, Kostnice, Leuchtenberg, Mansfeld, Norimberk, Oettingen, bisk. Pasov, bisk. Řezno, Sasko, Ulm, Belgická konfederace (dukát 1598), Luzern, Polsko

P: J. Štolba, Komenského kraj III, 1933, 6. VI., č. 24, str. 1-4

Viz též: Věst. čsl. museí a spolků archeolog. III, 1898, str. 46; Zpráva o dosav. činnosti mus. spol. v Uher. Brodě 1902, str. 6; J. Kučera, Čsl. letopisy musejní I, 1903, str. 48; I. L. Červinka, Pražské groše, rkp. v NM, str. 15-16; Skutil, Soupis, rkp. str. 11

M: Uherský Brod, Museum J. A. Komenského (248 k.)

Nem.; Pavelčík; Poch.; JSk.

Pozn.: J. Štolba vysvětluje přítomnost grošových ražeb i celkového dobového rozsahu tím, že jde o „poklad“ mincí, který byl objeven na místě někdejšího Bratrského dornu.

3062

Valteřice, okr. Šumperk

U: po r. 1612

O: 1876

Oe: 47 stř. mincí:

Těšínsko (haléř 1612), Prusko, Sasko, Polsko, Gdansko, Riga

H: písemné sdělení MM (prof. Jiří Sejbál) čj. Sn 149/55 ze dne 4. VII. 1955

M: MM (47.k.)

3131

Velká Bíteš

U: 16. stol.

O: v prosinci 1926

Ol: 50 stř. mincí, z nichž je známo 26 kusů:

Sasko [pro bližší určení je uvedena jen tato poznámka: „,,V sáčku 26 mincí se jmény: Christian, Johann, Georg, August.“Soudím tedy, že jde o ražby saské 16. stol.]

H: MM, Moravské nálezy, fasc. I

Nem.

Z: ČSPS XXII, 1914, str. 9

M: Mělník, Okresní muzeum (1 k., vřazen do sbírky bez udání provenience)

3154

Velká Střelná, okr. Olomouc

U: na poč. 17. stol.

O: před 3. VI. 1876, u domu č. 14, při přesazování

Ol: neznámý počet mincí ze 16. a 17. stol.

Těšínsko, Polsko, Riga

H: MM, Moravské nálezy, fasc. II

2970

Velké Meziříčí

O: 1926, v podzámčí

U: ok. 1564

Ol: „dukát Ferdinanda I. z pr. mincovny“

Z: VI. Němeček, NČČsl. XXI, 1952, str. 159

.

3067

Velké Meziříčí

U: po r. 1614

O: 1926, v podzámčí

Ol: zl. minci:

Utrecht (dukát 1614)

Z: Vl. Němeček, NČČsl XXI, 1952, str. 159

3155

Velký Jeníkov, okr. Dačice

U: na poč. 17. stol.

O: 1938, u čp. 9, na poli, v plátně, v nádobě

Ol: 120 zl. a stř. mincí, z nichž byl 1 dukát;

Vladislav II., pr. groš (40); Ferdinand I., pr. groš (6); Rudolf II. (19); Korutany, Tyroly, arcib. Salzburg, Hanavsko, Sasko, Štrasburk, Zug

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 43 podle PUB

3134

Viničné Šumice, okr. Slavkov

U: 16. stol.

O: 1884, při kopání

Ol: „mince z 16. stol.“

Z: MM, Moravské nálezy, fasc. II

3137a

Vysoké Studnice, okr. Jihlava

U: 16. stol.

O: 1944

Ol: neznámý počet mincí, z nichž je známo 5 tolarů:

Tyroly, Brunšvik, Sasko

H: dr. Vl. Němeček, Křižanov

M: soukromá sbírka (5 k.)

3138

Vyškov, Chrástěšovská ul.

U: 16. stol.

O: 1940, v domě č: 41, v pytlíku

Ol: "10-11 stř. mincí ze 16. stol."

H: Skutil, Soupis, rkp. str. 137 podle PUB

3056

Vícov, okr. Prostějov

U: ok. 1611

O: 1840, na zahradě Petra Klemeše, při práci (Petr Doležal)

Ol: „36 tolarů Ferdinanda I., Maxmiliána I. a Rudolfa II.“*

Z: J. Pošvář, Num. sb. I, 1953, č. 96

Viz též: MM, Moravské nálezy, fasc. II; Skutil, Soupis, rkp. str. 135 podle d'Elverta 13

M: Wien, mincovní kabinet 5 k., pravděpodobně rozřazeny), MM (3 k., rozřazeny) a Olomouc, Universitní kabinet (3 k., rozřazeny)

3137

Výrovce, okr. Znojmo

U: 16. stol.

O: 1874, u domu čp. 4 ve stáji, při kopání, v nádobě

Ol: „půl libry mincí, některé ze 16. stol.“

Z: J. Pošvář, Num. sb. I, 1953, č. 138

3183

Věžnice, okr. Jihlava

U: 16. stol.

O: v neznámé době, v domě čp. 25, na dvoře, při urovnávání terénu pod velkým kamenem

Ol: „30 stř. mincí, některé z doby Ferdinanda I.“

Z: A. J. Pátek, Vlast. mor. II, Jihlavský okres (1901), str. 242

3157

Zašová, okr. Valašské Meziříčí

U: na poč. 17. stol.

O: 13. IV. 1891, při kopání základů pro dům č. 16

Ol: neznámý počet stř. mincí z 15.—17. stol., z nichž bylo sebráno asi 200 kusů

Z: Rosmael, Mit. Z. K., N. F., XVII, 1891, str. 120

Viz též: MM, Moravské nálezy, fasc. II

3151

Šakvice, okr. Hustopeče

U: na poč. 17. stol.

O: 1896

Ol: neznámý počet stř. mincí, z nichž byly zachyceny 2 kusy:

Zug (3kr 1606)

H: písemné sdělení MM (prof. Jiří Sejbal) čj. Sn 149/55 ze dne 4. VII. 1955

M: MM (2 k.)

3124

Široký Důl, okr. Polička

U: konec 16. nebo zač. 17. stol.

O: ok. 1931, při kopání strouhy

Ol: „pozlacený nebo zl. odražek trojáku města Rigy“ (Štěpán Bathory nebo Zikmund III.)

H: NM, AÚ ČSAV P čj. 215/41 ze dne 18. I. 1941.

2967

Štěpánovice, okr. Tišnov

O: 1934, v domě č. 17, při opravě

U: ok. 1564

Ol: „4 české a uherské dukáty Vladislava II. a Ferdinanda I.“

H: Skutil, Soupis, rkp. str., 122 podle PUB

3139

Žeravice, okr. Přerov

U: 16. stol.

O: 1913, při sesypání sklepa, v kovové skřínce

Ol: „peníze z 15. a 16. stol.“

Z: R. Kreutz, Vlast. mor. II, Přerovský okres (1927), str. 412 E. N.

Pozn.: Srov. s nálezem č. 3140. Není vyloučeno, že jde o jeden a týž nález.

3140

Žeravice, okr. Přerov

U: 16. stol.

O: v neznámé době

Ol: „neznámý počet mincí z 15.—16. stol.“

H: AÚ ČSAV P, čj. 5631/53,

Rad.; Nem.

Pozn.: Srov. s nálezem č. 3139 a tam uvedenou poznámkou.

Hvozdec, okr. Brno-venkov

O: 1949, při opravě stodoly ve Hvozdcí č. 3, v základech stavby

U: 16. stol.

Ol: 239 mincí, z nichž je 17 neznámých; nejčastěji jednostranný bílý peníz a půlkrejcar

Kralice nad Oslavou, okr. Třebíč

O: 1961, při výzkumu zaniklé tvrže

U: 16. stol.

Ol: 20 mincí, nejčastěji tolar

Moravské Budějovice

O: 1959, při práci na zahradě

U: 16–17. stol.

Ol: 405 mincí, nejčastěji půlgroš a půlkrejcar

Přibice, okr. Břeclav

O: 1963, při úpravě dvorního traktu domu

U: 16–17. stol.

Ol: 34 mincí, nejčastěji groš a půlkrejcar

Strážnice

O: v neznámé době

U: z poloviny 15. stol. – začátek 17. století

Ol: 1083 mincí, z nichž je 8 neznámých; nejčastěji půlkrejcar, denár, feník a bílý peníz

Tichov, okr. Gottwaldov

O: 1959, při planýrování okolí novostavby domu č.p.43

U: 1620-1621

Ol: 946 mincí, z nichž je 1 neznámá; nejčastěji 3groš

Veverská Bítýška, okr. Brno-venkov

O: 1. 4.1960, při kopání jamek pro sázení stromků v trati „Hlinky“ v plátěném váčku, který se rozpadl

U: z poloviny 15. stol. – začátek 17. století

Ol: 332 mincí, z nichž 108 je neznámých; nejčastěji feník a halěr jednostr.

Prameny a literatura

Prameny

MZA Brno, C 17 Gruntovní kniha Paměťice, sig. 3624, fol. 140.

MZA Brno; Listiny zemského soudu Brno (NAD 599, G 7); inv. č. 375; sign. pův. II-299; ukl. j. 24 krabice; Wolf Jiřík Mengesreyter z Truklova dává své manželce Mandaleně Muchkovně z Bukova a na Přílepích dobrou vůli na list Ladislava Veleny z Žerotína na 5000 zlatých, vydáno: Přílepy; originál

SOA Třebíč, pracoviště Moravské Budějovice, fond Rychtářská kniha, inv. č. (reinventarizace), 1548-1680.

Literatura

Corpus Nummorum Italicorum, volume IX (Emilia, parte I), Milano 1925.

Marek BUDAJ, *Košický zlatý poklad*, Bratislava 2007.

Marek BUDAJ, *Podiel sedmohradských razieb zo 16. a 17. storočia v nálezoch na Slovensku*, Numizmatika, 21, 2006, s. 201–212.

Marek BUDAJ, *Dukáty Žigmunda Luxemburského. Mince z rokov 1387–1402 a problematika pôsobenia mincovne v Bratislave*, Mince a bankovky, 2015, č. 2, s. 26–33.

Josef CVRČEK, *Urbár panství bzeneckého. Příspěvek na poznání sociálních poměrů na Moravě za století XVII*. Matice moravská, in: Časopis Matice moravské 37/3, 1913, s. 270.

Miloslav ČERMÁK, *Dějiny obce Bělkovice-Laštiny*, Olomouc 2008.

Kliment ČERMÁK – Bedřich SKRBK, *Mince království českého za panování rodu Habsburského od r. 1526*. Díl 1. 1526-1705, Pardubice 1891-1913.

Ferdinand FRIEDENSBURG, *Schlesiens neuere Münzgeschichte*, Breslau 1899.

Ferdinand FRIEDENSBURG - Hans SEGER, *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Vratislav 1901.

Eliška FUČÍKOVÁ (ed.), *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*: Jacques Esprinchar, Pierre Bergeron, François de Bassompierre, Praha 1989.

Dagmar GROSSMANNOVÁ – Jana NĚMCOVÁ, *Poklad z Vysoké u Jevíčka. Největší známý mincovní depot ze 17. století*, Brno 2024.

Dagmar GROSSMANNOVÁ, *Boskovický poklad (nález mincí z období třicetileté války)*, Moravské zemské muzeum 2014.

Wolfgang HAHN, *Die Münzstätte Wien im Mittelalter*, Wien 2015.

Ivo HALAČKA, *Mince zemí Koruny české 1526-1856*, I.-III., Kroměříž 1987-1988.

Vladimír HANIBAL – Emil NOVÁK, *Malé groše*, Poděbrady 1981.

Jarmila HÁSKOVÁ, *Sociální struktura Litomyšle a peněžní hotovosti jejích obyvatel na přelomu 15. a 16. století*. Sborník Národního musea v Praze. Řada A, Historie = Acta Musei nationalis Pragae. Series A, Historia. 36, č. 1 (1983), s. 1-47.

Ludwig HERINEK, *Österreichische Münzprägungen. Ferdinand II. und Ferdinand III. als Erzherzog und Kaiser von 1592-1657*, Vídeň 1984.

Zuzana HOLEČKOVÁ, *Ražby slezských knížectví*, in: *České, moravské a slezské mince 10.-20. století*. Národní muzeum - Chauraova sbírka, svazek VI/1, Praha 2010.

Filip HRADIL, *Nález třígrošů Zikmunda III. Vasy z Oseku nad Bečvou (okr. Přerov)*, Folia numismatica 38, 2024, č. 1-2, v tisku.

Filip HRADIL, *Uničovský zlatý poklad. Nálež mincí z počátku 17. století*, Olomouc 2015.

Bohuslav HLINKA – Pavel RADOMĚRSKÝ, *Peníze, poklady, padělky, (Mince a jejich nálezy na Československém území)*, Praha 1975

Ján HUNKA, *Orientačná príručka európskych mincí 16.–20. storočia*, II. časť – mince Polska (1506–1864), Nitra 1997.

Lajos HUSZÁR, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapest 1979.

Bronislav CHOCHOLÁČ, *Moravský venkov v raném novověku: čtvrtstoletí bádání, stav a perspektivy*, Východočeské listy historické 32, 2014, s. 43-57.

Helmut KAHNT, *Das große Münzlexikon von A bis Z*, Regenstauf 2005.

Dagmar KAŠPAROVÁ, *Rekonstrukce nálezu ze Šternberska. Příspěvek ke struktuře oběživa v předbělohorském období*, Folia numismatica 30/1, 2016, s. 48.

Štefan KAZIMIR – Jozef HLINKA, *Kremnická mincovna 1328-1978*, Kremnica 1978.

Helmut KLEMESCH, *Die vorderösterreichische Münzstätte Ensisheim*, Vídeň 2009, s. 82.

Bernd KLUGE, *Numismatik Des Mittelalters. Band I: Handbuch Und Thesaurus Nummorum Medii Aevi*, Berlin 2007.

Edmund KOPICKI, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, Tom II., Monety ostatnich Jagiellonów, Stefana Batorego i Zygmunta III. (1506-1632), Warszawa 1976.

Edmund KOPICKI, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, Tom VIII., Część 1,2, Monety śląskie okresu nowożytnego, Warszawa 1982-1983.

Edmund KOPICKI, *Lenne monety Księstwa Pruskiego 1529–1657 – Część I*, Biuletyn Numizmatyczny, 2005, č. 1, s. 1–22.

Antonín KOSTLÁN, *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu*, Numismatický sborník 17, 1986, s. 191-236.

Tomáš KREJČÍK, *Moravské nálezy mincí předbělohorského období (1526-1618)*, Numismatický sborník 18, 1989, s. 117-135.

František KŘÍŽEK, *Nález v Českém Rudolci, okres Dačice*, Numismatický sborník 3, 1956, s. 215–227.

František KŘÍŽEK, *Nález ve Velkém Jeníkově, okres Dačice*, Numismatický sborník 2, 1955.

Martin KUČA – Jan VIDEMAN, *Depot mincí z konce 16. století z Kralic nad Oslavou (okr. Třebíč)*, Numismatický sborník 32/1, 2018, s. 118-122.

Emanuel LEMINGER, *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912.

Josef MACŮREK, *K otázce studia cen a mezd u nás*, in: *Ceny, mzdy a měna* 1, Brno 1962, s. 476.

Jiří MILITKÝ, *Pražská mincovna 1526–1856. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy*, Praha 2009.

Andrzej MIKOLAJCZYK, *Těšínské mince knížete Adama Václava (1594-1617)*, *Folia numismatica* 4-5, 1989/1990, s. 33.

Heinz MOSER – Heinz TURSKY, *Die Münzstätte Hall in Tirol, 1477-1665*, Innsbruck 1977.

Lubomír NEMEŠKAL, *K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene*, Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 95-109.

Lubomír NEMEŠKAL, *K struktuře oběživa v letech 1500-1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Numismatický sborník 7, 1962, s. 193-214.

Lubomír NEMEŠKAL, *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Časopis Národního muzea 127, 1958, s. 80-92.

Lubomír NEMEŠKAL, *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*, Praha 2001.

Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Základy numismatiky*, Praha 1975.

Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ (ed.), *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl I–III, Praha 1955–1957.

Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, *Krása české mince*, Praha 1955.

Jaroslav NOVOTNÝ, *Prameny k dějinám cen a mezd na Moravě v 16. a 17. století*, SAP 18, 1968, s. 478–497.

Jaroslav POŠVÁŘ, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století)*, Praha 1977.

Jaroslav POŠVÁŘ, *Moravské mincovny*, Brno, 1970.

Jaroslav POŠVÁŘ, *Ceny, měna a oběživo, Ceny, mzdy a měna I*, Brno 1962, s. 9-11.

Pavel RADOMĚRSKÝ, *Encyklopedie české numismatiky*, Praha 1996.

Hugo von SAURMA-JELTSCH, *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge*, Berlin 1892 (reprint 1982).

Alena SAKAŘOVÁ - MALÁ, *Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny 1561 do konce jejího trvání 1671*. Praha 1967

Jiří SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997.

Jozef Andrej SZWAGRZYK, *Pieniądz na ziemiach Polskich X–XX w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.

Dan SUCHOMEL – Jan VIDEMAN, *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů. (1608-1820)*, Kroměříž 1997.

Dana SVOBODOVÁ, *Hospodářské a sociální příčiny tezaurace čtyř moravských nálezu z období konvenční měny*, Numismatické listy 26, 1971, s. 97-109.

Eduard ŠIMEK, *České, moravské a slezské mince 10.-20. století*: Národní muzeum - Chaurova sbírka. Sv. IV. 2., *Mince Maxmiliána II. a Rudolfa II. (1564-1576-1611)*, Praha 2011.

Eduard ŠIMEK, *Tolarové období*. In: *Peníze v českých zemích do roku 1919*, Praha 1996, s. 63-75.

Eduard ŠIMEK, *Poznámky ke studiu měnových poměrů na Moravě v 16. a 17. století*, Sborník I. numismatického symposia, Brno 1966, s. 160-161.

Eduard ŠIMEK, *Ražba mince v Čechách v druhé polovině 16. století*, Československý časopis historický 22, č. 2, 1974, s. 229-256.

Eduard ŠIMEK, *K problematice studia oběhu mince v 16. a na počátku 17. století*, Numismatický sborník 15, 1979, s. 269-283.

Eduard ŠIMEK, *Zur interpretation der Zeugenaussage der Münzfunde über den Geldumlauf in Böhmen im 16. und in der 1. Hälfte des 17. Jahrhundert*, in: Stanislaw Suchodolski – Mateusz Bogucki (eds.), *Money Circulation in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times – Time, Range, Intensity*, Warszawa – Kraków 2007, s. 215–224.

Jan ŠMERDA, *Peněžně- ekonomická charakteristika mincování olomouckých biskupů v novověku*, Studie Muzea Kroměřížska '80, Kroměříž 1981, s. 59-71.

Jan ŠMERDA, *Solnohradské mince a medaile (1500-1809)*, Gottwaldov 1987.

Jan ŠMERDA, *Peněžně ekonomická charakteristika mincování olomouckých biskupů v novověku*, Studie Muzea Kroměřížska '80, 1981, s. 59–71.

Jan ŠTĚPÁN, *K počátkům mincovní činnosti olomouckého biskupa Františka kardinála z Dietrichštejna*, Numismatické listy 57, 2002, s. 97–104.

Martin ŠTINDL, *Nálezy mincí tolarového období na jižní Moravě. Příspěvek ke struktuře oběživa*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1992.

Petr VOREL, *Morava v procesu měnové integrace střední Evropy na počátku raného novověku*, in: Tomáš BOROVSKÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ – Pavel PUMPR (eds.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 40-51.

Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha 2004.

Petr VOREL, *Peníze a peněžní početní jednotky v 16. století*, in: *Theatrum historiae* 6, Pardubice 2010, s. 219-233.

Petr VOREL, *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století (1472–1717)*, Praha 2009.

Internetové zdroje

"*Dějiny Nizozemska*." Wikipedia: The Free Encyclopedia. Wikimedia Foundation, Inc.
https://cs.wikipedia.org/wiki/Dějiny_Nizozemska (12. 7. 2024)

"*Jan III. Portugalský*." Wikipedie: Otevřená encyklopedie. Wikimedia Foundation, Inc.
https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_III._Portugalsk%C3%BD (3. 8. 2024)

Roman HARGAŠ, Roman, *Historie loupeživých nájezdů tureckých bočkajových na Kopanický průsmyk*. Brno, 2013. Bakalářská práce. Masarykova univerzita.
https://is.muni.cz/th/wxpjf/Bakalarska_prace_-_Roman_Hargas_2013.pdf (22. 7. 2024)

4. Duits, Simon. "*Svatá říše římská*." Přeložil Matěj Váňa. World History Encyclopedia. Naposledy upraveno June 09, 2021.
<https://www.worldhistory.org/trans/cs/1-17433/svata-rise-rimska/> (18. 8. 2024)

5. VOLF, Miloslav. "*Pozemková Daň*." Český Lid, vol. 33, no. 7, 1946, pp. 98–102. JSTOR,
<http://www.jstor.org/stable/42696715> (5. 9. 2024)

6. "Greshamův zákon." Wikipedie: Otevřená encyklopedie. Wikimedia Foundation, Inc.
https://cs.wikipedia.org/wiki/Gresham%C5%AFv_z%C3%A1kon (28. 9. 2024)

